

T.C.

UFUK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

**İSVEÇ VE FİNLANDİYA’NIN NATO ÜYELİKLERİNİN KUZNEY
AVRUPA VE ARKTİKA’NIN ULUSLARARASI HUKUKTAKİ
STATÜLERİNE ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SELAMİ YİĞİT

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ S. ELİF ÖZDİLEK

ANKARA

2024

T.C.
UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

**İSVEÇ VE FİNLANDİYA’NIN NATO ÜYELİKLERİNİN KUZNEY
AVRUPA VE ARKTİKA’NIN ULUSLARARASI HUKUKTAKİ
STATÜLERİNE ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SELAMİ YİĞİT

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ S. ELİF ÖZDİLEK

ANKARA

2024

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

23.10.2024

Selami YİĞİT

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans yazımı esnasında gösterdiği yardımlardan dolayı tez danışmanım, Dr. Öğretim Üyesi sayın S. Elif Özdilek’e teşekkür ederim.

Yüksek lisans konusu seçimindeki katkısı nedeniyle Savaş Aktur’a teşekkür ederim.

Tez yazma çalışmalarında, TBMM Kütüphanesi personeline gösterdikleri yardımseverlik ve ilgiye minnettarım.

Kaynak temininde özverili çabası nedeniyle yayıncı Erkan Uzun’a teşekkür ederim.

Benimle eşzamanlı olarak tez yazan kızım, Simay Yiğit’in manevi desteğine teşekkür ediyorum.

ÖZET

YİĞİT, Selami, İsveç ve Finlandiya'nın NATO Üyeliklerinin Kuzey Avrupa ve Arktika'nın Uluslararası Hukuktaki Statülerine Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2024

Kuzey Atlantik İttifakı olarak bilinen NATO, kurulduğu 1948 tarihinden itibaren kuruluş amaçları doğrultusunda faaliyet gösteren ve genişleyen uluslararası bir askeri örgüt olma özelliği taşımaktadır. Üstlendiği misyon gereği, uluslararası barışı önceleyen bu örgüt bu güne kadar, üye devletlerinin savunma ve güvenlik güçlerini bünyesinde toplayarak varlığını sağlamlaştırmıştır. NATO'nun sürdürülebilir politikaları için her katılan ülkenin mevcudiyeti önemli olmuştur. NATO ile iş birlikleri olmasına rağmen, Soğuk Savaş Dönemi'nden bu yana ulusal politikaları gereği tarafsızlıklarını ilan etmiş ve üyeliği gündemine almamış İsveç ve Finlandiya'nın 2022 yılında ani bir kararla üyelik talebinde bulunmaları NATO için beklenmeyen ama büyük memnuniyetle karşılanan bir hamledir. Bu üyelik taleplerinin düşünsel anlamdaki ilk tohumları 2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı ilhakıyla atılmış, yine Rusya'nın bu kez 2022 yılında Ukrayna'yı işgali ile bir tepki kararı olarak hayata geçirilmiştir. Doğaldır ki; NATO için İsveç ve Finlandiya'nın üyelik talepleri sadece üye ülke sayısının artması anlamına gelmemektedir. NATO bu sayede hem Rusya'yı kuzeyden çevreleyecek toprak bütünlüğüne, hem de Rusya'ya karşı Baltık Denizi'ni kontrol edebilme kabiliyetine kavuşmuş oldu. Ayrıca, küresel ısınmayla beraber dünya geleceği için önemi tekrar tartışılmaya başlanan Arktik Bölgesi'nin jeostratejik durumuna yönelik olarak da elini güçlendirmiş oldu. Dolayısıyla İsveç ve Finlandiya, tarafsızlık doktrinlerinde devrimsel bir değişikliğe giderek Rusya tehdidine karşı kendilerini güvenli bir örgüte teslim ederken, NATO da uluslararası bir askeri örgüt olarak tarihinin en caydırıcı ve yön verici gücüne kavuştu. Böylece dünya devletlerinin tarihsel geçmişin her aşamasında sıklıkla dile getirdiği “Kazan-Kazan” politikası geleceğe de imzasını taşıyacağını kanıtladı. Bu çalışma; İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya üyelik süreçlerini ve uluslararası konjonktürdeki etkilerini incelerken, gelecekteki dünya düzeninin nasıl şekilleneceğine yönelik uluslararası argümanları da değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: NATO, Arktik Bölgesi, Tarafsızlık, Soğuk Savaş, Uluslararası Hukuk

ABSTRACT

YİĞİT, Selami, The Impact of Sweden and Finland's NATO Memberships on the International Law Status of the Northern European Region and Arctic Continent, Master Thesis, Ankara, 2024

The North Atlantic Treaty Organization (NATO), established in 1948, has been an international military organization that has operated and expanded in line with its founding purposes. By prioritizing international peace, NATO has solidified its presence by bringing together the defense and security forces of its member states. The participation of each member country has been crucial for NATO's sustainable policies. Despite having collaborations with NATO, Sweden and Finland, which declared their neutrality due to national policies since the Cold War and did not consider membership, made an unexpected membership request in 2022. This move, though unexpected for NATO, was met with great satisfaction. The intellectual seeds of these membership requests were sown in 2014 with Russia's annexation of Crimea and were brought to fruition in response to Russia's invasion of Ukraine in 2022. Naturally, Sweden and Finland's membership requests mean more to NATO than just an increase in the number of member countries. Through this expansion, NATO has not only acquired the territorial integrity to encircle Russia from the north but also gained the capability to control the Baltic Sea against Russia. Additionally, NATO has strengthened its position concerning the geostrategic situation of the Arctic Region, which has regained importance in discussions about the future of the world due to global warming. Thus, by making a revolutionary change in their neutrality doctrines and entrusting themselves to a secure organization against the Russian threat, Sweden and Finland have contributed to NATO's historical deterrent and guiding power as an international military organization. Consequently, the "Win-Win" policy, frequently mentioned by world states throughout historical stages, has proven that it will also mark the future. This study aims to examine the membership processes of Sweden and Finland to NATO and their effects on the international context, while also evaluating international arguments on how the future world order might be shaped.

Key Words: NATO, Arctic Region, Neutrality, Cold War, International Law

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

BİLDİRİM	i
TEŞEKKÜR	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR DİZİNİ	vii
HARİTALAR DİZİNİ	viii
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM.....	7
ULUSLARARASI HUKUK KAVRAMI VE KAPSAMI.....	7
1.1. Uluslararası Hukuk Kavramsal Çerçevesi.....	8
1.1.1. Uluslararası Hukuk Kavramı ve Tarihsel Gelişimi	8
1.1.2. Uluslararası Hukukun Önemi ve Eleştiriler	11
1.1.3. Uluslararası Hukukun Örgütlenmesi	13
2.BÖLÜM.....	19
NATO’NUN YAPISI VE ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN ÖNEMİ.....	19
2.1. Uluslararası Bir Örgüt Olarak NATO	19
2.1.1.Kuruluş Hikayesi	19
2.1.2. NATO’nun Hukuksal Yapısı.....	22
2.1.3. NATO’nun Gelecek Projeksiyonu	25
2.2. NATO ve Kuzey Avrupa İlişkileri	27
2.3. NATO’nun Kuzey Avrupa’daki Rolü ve Geleceği	29

3.BÖLÜM.....	31
İSVEÇ VE FİNLANDİYANIN ULUSLARARASI KONJOKTÜRDEKİ YERİ VE ARKTİKA BÖLGESİ POLİTİKALARI	31
3.1. Arktika Bölgesi ve İsveç	34
3.1.1. İsveç'in Arktika Stratejisi.....	35
3.2. Arktika Bölgesi ve Finlandiya.....	37
3.2.1. Finlandiya'nın Arktika Stratejisi	39
3.3. İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya Üyelikleri ve Çin'in Arktika İpek Yolu Projesi.....	41
4.BÖLÜM.....	47
İSVEÇ VE FİNLANDİYA'NIN NATO'YA ÜYELİK SÜRECİ VE KÜRESEL ETKİLERİ	47
4.1. İsveç'in NATO'ya Üyelik Süreci.....	51
4.1.1. Üyelik Sürecinde Uluslararası Tepkiler	52
4.2. Finlandiya'nın NATO'ya Üyelik Süreci	55
4.2.1. Üyelik Sürecinde Uluslararası Tepkiler	57
SONUÇ.....	61
KAYNAKÇA	70

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BAB	: Batı Avrupa Birliği
BİO	: Barış İçin Ortaklık
BM	: Birleşmiş Milletler
NATO	: Kuzey Atlantik İttifakı Örgütü
PESCO	: Daimi Yapısal İş Birliği Savunma Anlaşması
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi
PYD	: Demokratik Birlik Partisi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
YPG	: Halk Savunma Birlikleri

HARİTALAR DİZİNİ

Sayfa No:

Harita 1. Arktika Okyanusu.....	33
Harita 2. Akdeniz Yolları.....	45

GİRİŞ

Uluslararası hukukun kurucu babası olarak kabul edilen Hugo Grotius'a (1868)¹ göre; hukuk devlet gücüne muhtaçtır (Erkiner, 2012, s.13). Dolayısıyla devlet, hukukun koruyucusu ve garantisi olarak görülmelidir. Bu nedenle uluslararası hukuk, tanımlandığı ilk tarihten itibaren sadece devletler üzerinden ele alınan ve yazılı kurallardan çok teamüllere dayanan bir genel görünümünden ibaret olarak kabul edildi. Devletlerin zaman içinde parçalanarak eski devlet düzeninden farklılaşması, bu parçalanma sonrası bağımsızlıklarını ilan etmesi sonucunda daha çok “uluslararası toplum” kavramı devreye girdi. Uluslararası toplum kavramı ile birlikte ulusların her biri için ortak çıkarların öncelik kazanması yeni hukuksal statülerin devreye sokulmasını zorunlu hale getirdi. Böylece uluslararası hukuk, çok taraflı anlaşmalarla güvence altına alınan yeni bir normlar bütününe evrildi. Uluslararası hukukta yaşanan bu evrilme, öncesindeki az sayıda devlet arasında sürdürülen mücadelenin yarattığı ortam yerine daha fazla devlet ve hükümetler arası örgütlerle birlikte küresel adalet anlayışının hakim olmasına yönelik beklentiler oluşturdu. Devletlerden hükümetlere, hükümetlerden bireylere aşama aşama aktarılan küresel adalet anlayışı, büyük savaşlarla, salgınlarla, doğal felaketlerle karşılaşmış önceki nesillerin yaşadıklarını tekrar yaşamama umudunun güvencesini de yaratmak zorundaydı.

Hukuk tarihine bakıldığında modern uluslararası hukukun başlangıcı olarak Vestfalya Barışı'nın(1648) kabul edildiği görülür. Bu barış ile devletlerin birlikte var olabilmesine yönelik teamüller ve kurallar gelişmeye başlamıştır. Ancak, yaklaşık 300 yıl boyunca uluslararası hukuk anlamında bir gelişmeye rastlanmamıştır. Yirminci yüzyılın başlarındaki 1.Dünya Savaşı ve ardından 2.Dünya Savaşı ise uluslararası hukuk konusunu tekrar gündeme taşımış, uluslararası örgütlere ihtiyaç duyulmuştur.

Önce Milletler Cemiyeti, ardından daha geniş bir küresel topluluk olarak Birleşmiş Milletler, uluslararası örgüt kavramının literatüre girmesini sağlamıştır. Uluslararası örgütlerin varlığı, uluslararası alandaki sorunlara getirilecek çözümlerin teminatı olarak görülmüş ve yeni bir uluslararası yapının temelini oluşturmuştur.

¹ Grotius'u “uluslararası hukukun babası” olarak anmak oldukça yaygın bir kabuldür; Sergio Barzanti, “Grotius”, Encyclopedia International, Grolier, New York, 1968, s. 195; Ahmet Halûk Atalay, Uluslararası Hukukun Oluşumu, Göçebe Yayınları, İstanbul, 1997, s. 65.

Günümüzde uluslararası örgütler, hem uluslararası hukuk, hem sosyoekonomik çözümler, hem de bir nevi dayanışma hukukunun varlık unsurları ve güvenceleridir. Günümüz toplumlarının küresel, bölgesel ve yerel ölçekte karşılaştıkları iklim değişikliği, ekonomik krizler, doğal afetler ve salgınlarla mücadele faaliyetlerinde uluslararası kuruluşlarla dayanışma içinde olması bir ihtiyaçtan çok zorunluluk olarak kabul edilmektedir. Bu durum özellikle 2020 yılında tüm dünyayı etkileyen covid-19 salgınında daha da belirgin hale gelmiştir. Ekonomik destek, kaynak aktarımı, sivil savunma konularında uluslararası dayanışmanın önemi bu süreçte daha da net bir şekilde anlaşılmıştır. Ancak; şu da bir gerçektir ki, uluslararası dayanışma hukuku uzun ve zorlu bir yolun başlangıcıdır. Hem uluslararası örgütler, hem de uluslararası hukuk açısından daha net kararlara, daha şeffaf eylemlere ve daha kesin kurallara ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu bağlamda, uluslararası hukuk duayenlerine göre, uluslararası hukuk kavramının ilk kez kullanıldığı tarihten itibaren öncelikli beklenti konusu ulusların müşterek menfaatleridir. Bir diğer konu ise küresel adaletin sağlanmasıdır. Başlarda özellikle küresel adalet konusu, uluslararası topluluklar tarafından göz ardı edilmiş olsa da bugün gelinen noktada uluslararası hukuktan en yüksek beklentinin olduğu alan olarak görülmektedir. Özellikle, bölgesel olarak Kuzey ve Güney arasındaki gelir, refah, adalet, güvenlik v.b. olumsuz farklılıklar uluslararası hukukun ortaya koyacağı çözümlere olan ihtiyacı ve beklentiyi artırmaktadır. Bu ortak çözümlerin üretilmesindeki en önemli aktör ise uluslararası örgütler olacaktır. Uluslararası örgütlere üye ülkelerin ortak eylem planları ve aktif denetimleriyle uluslararası anlaşmazlıkların daha kısa sürede, daha etkin, daha başarılı bir şekilde çözüme ulaşması bu örgütlerin meşruluğunu da güçlendirmesi anlamına gelecektir.

Uluslararası hukuk anlamında bugün gelinen aşamada en önemli sorunun güvenlik olduğu söylenebilir. Hem ülkeler arası, hem bölgesel, hem de yerel anlamda güvenlik sorunları dünya barışının en önemli tehdit unsurları olarak görülmektedir. Bu nedenle ulusal toprak bütünlüğünün korunmasından, uluslararası anlaşmaların işlevsel hale gelmesine, uluslararası kıta sahanlığının ulusların öncelikli güvenlik tedbirleriyle ele alınmasına, nükleer silahsızlanmadan ülke vatandaşlarının barış içinde yaşamasına kadar tüm konular uluslararası hukuk vasıtasıyla garanti altına alınmalıdır.

Barış ve güvenliğin yanı sıra, bölgeler arası eşitsizliği ortadan kaldıracak olan ekonomi hukuku, küresel ısınmanın getireceği yıkımların önlenmesine yönelik çevre hukuku ve günümüzde mülteciler sorunuyla karşı karşıya kalan ülkelerin ihtiyaç duyduğu insan

hakları hukuku uluslararası hukukun önemine daha fazla eğilinmesini gerektirmektedir. Bu açıdan hareketle, uluslararası örgütlerin varlığı, uluslararası hukukun uygulanması, uygulatılması noktasında daha da önemli hale gelmektedir.

Bu çalışmanın konusu itibariyle, Kuzey Avrupa ülkeleri olan İsveç ve Finlandiya'nın 2023 yılında üye oldukları Kuzey Atlantik İttifakı Örgütü, kısa adıyla NATO, bir uluslararası örgüt olarak ele alınacak ve bu iki ülkenin hukuksal statüsü NATO üyelikleri bağlamında yorumlanacaktır.

Birinci ve ikinci dünya savaşının başlangıç ateşini yakan Avrupa'da yeni bir savaşı engelleyecek bir yapı kurma arayışı sonucunda 1949 yılında kurulan Kuzey Atlantik İttifakı Örgütü, kısa adıyla NATO (Bağcı, 2007, s.28), bugün 32 Avrupa ülkesi ile güçlü bir savunma birliği tablosu oluşturuyor. NATO'nun kurumsal açıklamasında amacı, politik ve askeri vasıtalarla üye ülkelerin özgürlüğünü ve güvenliğini temin etmek ifadeleriyle yer alır².

Antlaşmanın ilk üç maddesi uluslararası barışın sağlanmasında Birleşmiş Milletler (BM) ilkelerine atıf yapsa da, öncelikle NATO üyesi ülkelerin iç işlerinin dayanıklı kılınmasının hedeflendiği belirtilir.³ Çünkü, ulusların kendi dayanıklılıkları ne kadar yüksek olursa, uluslararası barışa verecekleri destek de o oranda yüksek olacaktır. Bu nedenle ulusların, antlaşmanın girişinde açıkça yer verilen demokrasi, bireysel özgürlükler ve hukukun üstünlüğü ana konularında güçlendirilmesi örgütün en güçlü hedefi olmaktadır. Nitekim, tarih bu hedefin önemini sıklıkla farklı ülkelerde, farklı çekişmelerde, farklı yönelimlerin eyleme geçirilmesinde sıklıkla göstermektedir.

Bu göstergelerin en yakın tarihteki örneği 2014 yılında Rusya'nın Ukrayna işgal ve ilhakıdır. NATO, biraz da geç kalmış olmanın sorumluluğuyla 2016 Temmuz ayında Varşova'da yapılan Liderler Zirvesi'nde, antlaşmanın üçüncü maddesini esas almak suretiyle bir dizi önlem içeren taahhütler açıkladı.

NATO'nun referans kaynağı olan Washington Antlaşmasının beşinci maddesi, tam da bu taahhüdü işaret etmekteydi. Buna göre; herhangi bir müttefik ülkeye veya müttefik ülke grubuna, bir başka devlet/devletler tarafından toprak bütünlüğüne yönelik silahlı saldırıda

² https://www.nato.int/index_tr

³ Bkz. North Atlantic Treaty. (1949). International Journal, 4(2), 156-158. <https://doi.org/10.1177/002070204900400206>

bulunulduğunda diğer müttefik ülkelerin yardım sağlaması hükme bağlanıyor.⁴Bu maddenin ilk olarak hayata geçirildiği durum ise 11 Eylül 2001’de ABD’de ikiz kulelere gerçekleştirilen terör saldırısı oldu.

Rusya’nın Ukrayna’yı işgalinin sonrasındaki süreçte, anlaşmanın üçüncü maddesinin sağlayacağı güven ve garantiden hareketle Rusya’nın sınır komşusu Finlandiya ve ardından İsveç’in NATO’ya üyelik talepleri gündeme geldi. Bir küresel güvenlik tehdidi olarak görülen Ukrayna işgali sonrasında yapılan bu talep, NATO’nun genişlemeye dair politikasına son derece uygundu. Antlaşmanın 10.maddesi bu konuyu “Avrupa-Atlantik bölgesinin güvenliğine katkı yapabilecek herhangi bir Avrupa Devleti, ittifaka yaptığı üyelik başvurusuna bağlı olarak NATO üyeliğine davet edilebilir” ifadeleriyle ele almaktadır.⁵Bu maddenin temeli; başvuruda bulunmak her bir Avrupa ülkesinin özgür iradesine bağlıdır argümanına dayanır (Ceylan, 2022a, s.27). Ancak, buradaki belirleyici kriter, üyelik talebinin kabulü noktasıdır. Çünkü; NATO’ya üye ülkeler bu talebi kendi parlamentolarının onayı doğrultusunda kabul edebilirler. Nitekim İsveç ve Finlandiya’nın üyelik talepleri sürecinde Türkiye Parlamentosu’nun onayı oldukça sancılı ve uluslararası görüşmelerin ışığında gerçekleşmiştir.

Her ne kadar bu süreç önemli bir siyasi krize neden olmuşsa da, çalışmanın konusu, “İsveç ve Finlandiya’nın NATO’ya üyeliklerinin Kuzey Avrupa Bölgesi’nin hukuksal statüsüne etkisi” ile sınırlı olduğu için, belirtilen süreç konu dışı bırakılmıştır.

Çalışmanın konusu itibariyle öncelikli olarak, konuyu belirleyen ülkelerin ve ilgili uluslararası örgütün çerçevesi çizilecek, Kuzey Avrupa ülkesi olmanın getirdiği yükümlülükler ortaya konulacaktır. Hukuksal statü kavramının ilgili ülkeler boyutundaki anlamı ele alınacak ve son tahlilde belirtilen başlıklardan yola çıkılarak genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Çalışmanın birinci bölümünde, uluslararası hukuk kavramının niteliği, kapsamı ve uluslararası hukukun ülkelerin devamlılığındaki önemi üzerinde durulacaktır. Uluslararası hukuksal statü, hem dünya ülkelerinin içsel varlıklarını koruyan, hem bölgesel meşruiyetlerini sağlayan, hem de uluslararası ölçekte barış ve güvenliklerini

⁴ Bkz. North Atlantic Treaty. (1949). International Journal, 4(2), 156-158. <https://doi.org/10.1177/002070204900400206>

⁵ Bkz. North Atlantic Treaty. (1949). International Journal, 4(2), 156-158. <https://doi.org/10.1177/002070204900400206>

garanti altına alan bir yapıdır. Dolayısıyla, uluslararası hukukun kavramsal çerçevesinin çizilmesi, çalışmanın ana konularının akademik temelini sağlamlaştıracaktır.

Çalışmanın ikinci bölümü, birinci bölümün temeli üzerinde inşa edilecek olan NATO üzerinedir. Çalışmanın ana konusunu oluşturan İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya üyeliği, öncelikle bu uluslararası örgütün varlık nedeni ve eylemlerinin, kural ve koşullarının ortaya konulmasıyla anlam kazanacaktır. Dünden bugüne ve geleceğe uzanan NATO örgütsel yapısı, ülkelerin katılım taleplerinin belirleyici nedenidir. Bu örgütsel yapı, aynı zamanda uluslararası hukuk düzenlemeleri, proaktif planlamalar, reaktif müdahaleler ve uzun vadeli stratejilerle kurulan bir yapı olarak üye ülkelerin de uluslararası arenadaki politikalarında belirleyici bir rol oynamaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümü, çalışmanın ana konusunu oluşturan iki ülke olan İsveç ve Finlandiya'nın hukuksal ve siyasal zeminde incelenmesinden oluşmaktadır. İlgili ülkelerin ülkesel olarak varlıklarını ilan ettikleri tarihten itibaren uluslararası konjoktürde nasıl bir aktör olarak yer aldıkları, küresel barış anlayışına nasıl yaklaştıkları, dünya çapındaki ülke algıları ve üyelik taleplerini yaratan nedenlerin haklılık/haksızlık ekseninde incelenmesi çalışmanın güvenilirlik özelliğini artıracak niteliktedir. Aynı zamanda; bu çalışmayı oluşturan konuların daha önce bir tez olarak yazılmamış ve sunulmamış olduğu düşünülürse, ilgili bölümdeki incelemelerin bundan sonraki çalışmalar için bir referans kaynak oluşturması da amaçlanmaktadır.

Çalışmanın dördüncü bölümü, İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya üyelik sürecinin aktarılması üzerinedir. Bu bölümde ilgili ülkelerin üyelik süreçlerini etkileyen koşullar, uluslararası tepkiler, uluslararası liderlerin yorumları ve üyelik kabul aşamaları üyelik talepleriyle başlayan tarihten itibaren ele alınacak, üyeliğin yaratacağı yeni uluslararası hukuksal statünün kazanım ya da kayıplar noktasında nasıl bir anlam taşıyacağı tartışılacaktır.

Bu çalışma, hem ilgili ülkelerin NATO'ya üyelik süreçlerinin yakın bir tarihte gerçekleşmesi, hem de İsveç ve Finlandiya'nın bu güne kadar sosyal adalet, refah ve eğitim modellemesi dışında ele alınmamış olması nedeniyle akademik literatüre önemli bir katkı sağlamayı hedeflemektedir. İlgili alandaki çalışmaların az ve sınırlı içeriklerden oluşması, çalışmanın akademik önemini de artırmaktadır.

Ancak, çalışmanın yazımı aşamasındaki en önemli dezavantaj, ilgili literatürün azlığıdır. Bu nedenle özellikle NATO'ya dair akademik yazın eksiği, NATO'nun kurumsal kaynaklarından karşılanmıştır. Uluslararası hukuk konusu, hukuk ana bilim dallarının akademik çalışmalarında sayısal olarak belli bir çokluğa karşılık gelse de, çalışmada ele alınan ülkelere yönelik literatür yazınının azlığı göze çarpmaktadır. Bu dezavantajlı durum ise uluslararası hukuk konusundaki tüm temel kaynakların taranmasıyla çözülmüştür. İsveç ve Finlandiya'nın üyelik süreçleri, ulusal ve uluslararası medyada oldukça yoğun bir gündemin oluşmasına neden olduğu için, çalışmanın bu bölümü, başvurulacak kaynak ihtiyacını önemli ölçüde karşılamıştır. Dolayısıyla çalışmanın yöntemi olarak, literatür taraması, güncel referanslardan yararlanılması ve ilgili ülkeleri konu alan son dönem akademik makalelerin değerlendirmelerine başvurulması olarak söylenebilir.

Hem ülkemiz, hem de dünya ülkeleri için bireysel anlamdaki en değerli beklentimiz uluslararası barışın sağlanması ve daim kılınmasıdır. Uluslararası örgütlerin bu konudaki etkileri, yaptırımları ve amaçları bu anlamda çok büyük bir öneme sahiptir. Ancak; ülkelerin bağımsızlık idealleri, yerel, bölgesel ve küresel alandaki refaha olan katkıları, dünya çapında insan hakları savunumları olmadıkça uluslararası örgütlerin başarılı olmaları mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla yaşadığımız dünya, top yekun bir işbirliği ile yaşanılabilecek bir nitelik kazanacaktır.

Bu çalışmanın öncelikli ve vazgeçilmez amacı, belirtilen gerçeği destekleyen temel metinlere referans oluşturmak, uluslararası ilişkiler literatürüne katkı sağlamak ve konunun ele alınış biçimiyle bundan sonraki çalışmalarda başvuru kaynağı olabilmektir.

1.BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUK KAVRAMI VE KAPSAMI

Uluslararası hukuk kavramının ortaya çıkış noktası Soğuk Savaş dönemidir. Felaket getiren iki dünya savaşından çıkmış devletler, hem yeni bir dünya savaşı çıkma ihtimalini bertaraf etmek, hem de Soğuk Savaş döneminin getirdiği gerginliği daha uzlaşmacı ve barışçıl yöntemlerle gidermek adına yeni bir oluşuma yönelme ihtiyacı içine girmişlerdir. Bu dönemde, haberleşme, ulaşım ve bunlara bağlı alanlardaki teknolojik gelişmeler dünyayı oluşturan ülkeleri yakınlaştırmış, özellikle uluslararası ticaret hacimlerinin artmasıyla literatüre katılan uluslararası ekonomi hukukunun da etkisiyle devletlerarası sınırların yeniden belirlenmesine yol açmıştır (Aksar, 2023, s.31). Bu alandaki gelişmeler, devletlerarası ilişkilerin devamlılığına önemli katkılar sağlasa da yeni sorunların oluşmasına da zemin hazırlamıştır. Bu sorunlardan en dikkat çekici ve yıkıma uğrattığı olanlar küresel çaptaki terörizm, küresel düzeydeki insan hakları ihlalleri, doğal çevreye müdahale ve uluslararası barışı sekteye uğratabilecek olanlardır (a.g.e., s.32).

Teknolojik gelişmeler bir yandan devletlerin varlığını ve bireylerin refah beklentisini güçlendirse de bir yandan da devletlerin başında demoklesin kılıcı⁶ gibi duran nükleer savaş tehdidini oluşturur. Tam da bu nedenle; uluslararası toplumun karşı karşıya kaldığı küresel sorunların çözümü için uluslararası hukuk sisteminin bütün kurum ve kurallarıyla uygulanması hayati bir önem taşımaktadır.

Teknolojinin gelişmesiyle başlayan süreç içerisinde gerçekleşen pek çok gelişmeyle artan, dönüşen ve değişen uluslararası toplum ilişkileri, uluslararası hukuk kural ve koşullarının da farklı yönlerde gelişmesine yol açmıştır. Bu durum aynı zamanda uluslararası hukuk temelinde farklı hukuksal sorunlara özgün çözümler bulunması zorunluluğunu doğurmuştur. Çevre hukukundan insan hakları hukukuna, ekonomi hukukunda eğitim hukukuna farklı alanlardaki parçalanma yine de özünde uluslararası hukuk ilkeleri çerçevesinde gelişmiştir (Kaynakçıoğlu, 2023, s.3).

⁶ Demokles'in kılıcı, genellikle siyasetçilerin kullandığı bir deyimdir. Efsaneye göre; Siraküza Kralı Dionysius, kral olmanın çok rahat ve güzel olduğunu savunan Demokles'e ders vermek için onu yemeğe davet eder. Onu ince bir sicimle tavana bağlanmış ağır bir kılıcın altındaki koltuğa oturtur ve ona iktidarın aslında ne kadar zor olduğunu gösterir. Bkz.tr.m.wikipedia.org.

Uluslararası hukukun uygulayıcıları olması amacına yönelik olarak kurulan uluslararası örgütler, farklı bakış açılarıyla hareket etseler de temeldeki amaçları, dünya barışını korumak, üye ülkelerin ulusal çıkarlarını en yüksekte tutmaktır. Eleştirel bakış açısına sahip yorumlayıcılar ise uluslararası hukukun, dünyanın egemen güçlerinin bir hegemonya aracı olduğu konusunda birleşmektedir (Demirkol, 2022, s.39).

Uluslararası savunucular ve eleştirenlerin farklı bakış açıları olmasına rağmen, sonuçta hemfikir olunan nokta, uluslararası aktörlerin dünyanın devamlılığı için taşıdığı önem olacaktır. Sonuç olarak; uluslararası hukuk, uluslararası düzeni sağlayan ve yöneten, devletlerarası işbirliği ve güvenlik anlaşmalarından ve hukukun temel ilkelerinden oluşur ve dünyadaki adil, eşit ve barışçıl işleyişin temel taşıdır (Aslan, 1998, s.3).

1.1. Uluslararası Hukuk Kavramsal Çerçevesi

1.1.1. Uluslararası Hukuk Kavramı ve Tarihsel Gelişimi

Geleneksel anlamıyla uluslararası hukuk, bağımsız devletler arasındaki çevre, ekonomi, insan hakları, barış hukuku gibi hukuki ilişkileri düzenleyen bir hukuk dalı olarak tanımlanır (Epps, 2009, s.3). Nitekim; 7 Eylül 1927 tarihli *Bozkurt-Lotus Davası*'nda⁷ uluslararası hukuk, Uluslararası Sürekli Adalet Divanı tarafından “uluslararası hukuk bağımsız devletler arasındaki ilişkileri düzenler” demiştir (Aksar, 2017, s.314). Bu tanımlamalara göre, başlangıçta uluslararası hukukun sadece devletler üzerinden tanımlandığını ve sınırlandırıldığını söylemek mümkündür. Bu tanımlama biçimi geleneksel bir tanımlama olarak değerlendirilir (Pazarcı, 2009, s.5). Ancak; günümüz modern dünyası bu tanıma modern bir anlayışla katkıda bulunur. “Aksar (2023, s.36)’a göre; modern yaklaşım, sorunlar ve çözümler bağlamında uluslararası örgüt ve bireyleri de tanıma dahil etmiştir (Henderson, 2010, s.9’dan alıntı).

⁷ Davaya konu olan olay kısaca şöyle özetlenebilir: 2 Ağustos 1926’da Fransız bandıralı Lotus ve Bozkurt adlı Türk bandıralı geminin Ege Denizi’nde (açık denizde) çarpışması sonucu, Türk gemisi batmış, sekiz kişi hayatını kaybetmiştir. Bunun üzerine Lotus İstanbul’a getirilmiş ve çatma anında Lotus’da görevli ve sorumlu olan Fransız vatandaşı Monsieur Demons ve Türk kaptan aleyhine Türk hukuku çerçevesinde ceza davası açılmıştır. Fransa, Türkiye’nin açık denizlerde meydana gelen çatma nedeniyle Türk mahkemelerinin yetkili olamayacağını iddia etmiş ve konu tarafların anlaşması sonucu, o dönemin Milletler Cemiyeti’nin yargı kuruluşu olan Uluslararası Sürekli Adalet Divanı’na taşınmıştır. Divan, Türkiye lehine karar vermiştir. Kararın ilgili kısımlarının Türkçe çevirisi için bkz. Aksar, Y. *Temel Metinler ve Davalarla Uluslararası Hukuk*, Ankara; Seçkin, 2017, s.313-318.

Uluslararası hukuk, temel hukuk dallarından bazı nitelikleriyle ayrışır: bu ayrışma hem uluslararası hukukun oluşturuluş sebeplerinden, hem de uygulama pratiklerinden kaynaklanır (Acer&Kaya, 2010, s.8). En önemli ayırıcı kriterse uluslararası hukukun tamamen uluslararası toplumun hukuku olarak kabul görmesidir.

Sosyolojik olarak bir topluluk, aynı fiziksel mekanı paylaşanları değil, etkileşim içinde olanları ifade eder (Giddens, 2012, 198). Dünyadaki insanlar da birbirleriyle etkileşim içinde yaşamak zorundadır. Özellikle 1990’lı yıllarda yerleşen küreselleşme söylemiyle dünya artık bir “global köy” olarak adlandırılmaktadır (Mc Luhan&Powers, 2010, s.17). Ancak, insanlar devletleriyle temsil edildiklerinde ortaya çıkan durum bir “uluslararası topluluktur” (Kwakwa, 2008, s.31). Bu toplulukların uluslararası arenadaki devlet temsilcilerinin, uluslararası çözüm ortakları ise uluslararası örgütlerdir. Dolayısıyla uluslararası hukuk, uluslararası toplumlar, devletler, uluslararası örgütler arasındaki ilişkileri düzenleyen, uyulması zorunlu kurallar bütünü olarak tanımlanır (Acer&Kaya, 2010, s.11). Bu tanıma göre, açıktır ki, uluslararası hukuka bağlı her devlet uluslararası hukuk kurallarının oluşturulma sürecinde rol oynarlar. Doğaldır ki, bu katılım ve uzlaşım, belirlenen kuralların uygulanmasını da sağlayacaktır (a.g.e., s.13). Nitekim; Birleşmiş Milletler’in 2005 yılındaki toplantısında, uluslararası düzeyde hukukun üstünlüğüne ve uygulamasına bağlılık ilkeleri tartışılmış ve bu ilke oy birliği ile kabul edilmiştir.⁸ Bu oylamada adı geçen hukukun üstünlüğü kavramı da uluslararası hukukun tanımlanmasında önemli bir belirleyicidir. Şöyle ki; hukukun üstünlüğüne hayati önem atfeden Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (İMF), 90’lı yılların başından beri ülkelere finansal yardımı, yatırım için güvenli bir ortam sağlama, gerekli hukuksal kararları alma ve adil bir şekilde uygulama koşuluna bağlamıştır (Gözlügül, 2013, s.1447).

Başkaracaoğlu (2007, s.378)’na göre, uluslararası hukuk yazınının ilk eserlerinden birini kaleme alan Kelsen, anayasa hukuku ile uluslararası hukukun ilişkisinden bahseder. Başkaracaoğlu’nun aktardığı üzere, Kelsen, egemenlik sorunsalı üzerinden ele aldığı uluslararası hukuk kavramında, tüm devletlerin aynı egemenlik düzeyine sahip olduğunu hassasiyetle vurgular (Kelsen, 1996, s.380’den alıntı). Egemenlik sorunsalının ele alınışı aslında 16.yüzyıl coğrafi keşiflerine dayanmaktadır.

⁸ United Nations General Assembly Resolution A/Res/60/1, 2005 World Summit Outcome, para 134, 16 Eylül 2005, [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/60/1, erişim 10 Kasım 2012]

Her ne kadar uluslararası hukuk, 2.Dünya Savaşı'nda kavramsallaşmış olsa da, tarihsel geçmişini bu keşifler yüzyılına dayandırmak yanlış olmayacaktır (Atalay, 1997, s.14).

Coğrafi keşiflerle beraber sömürgeciliğin yaygınlaşması, ticaret yollarının, dolayısıyla da evrensel ticaret ilişkilerinin yaygınlaşmasını sağlamıştır ve bu ticaret yolları üzerindeki devletleri birbirleriyle etkileşim içine sokmuştur (a.g.e, s.14).

Portekiz, İspanya, İngiltere ve Fransa arasında, çoğunlukla gerilimli bir şekilde süren ilişkiler ve savaşlar, o dönemde uluslararası hukuktan henüz bahsedilmese de bu ihtiyacın varlığına işaret etmiştir (Kahraman, 2019, s.927). Çünkü; bu dönemde uluslararası sorunların tek çözümü olarak “savaş” gösterilmektedir. Oysa, uluslararası hukuk ve örgütlerin 2.Dünya Savaşı sonrası ortaya koyduğu irade iki istisnai⁹ durum dışında savaş bir çözüm yolu olarak tamamen yasaklar (a.g.e., s. 928).

Vittoria, Suarez ve Gentilis, bu dönemin önemli düşünürleri olarak uluslararası hukuk kavramını ilk kez dile getirmişlerdir. Başlangıçta “kavimler hukuku” kavramından yola çıksalar da aslında uluslararası hukukun kapsamını, içeriğini belirlemişlerdir (Shaw, 2008, s.112). Çağdaş uluslararası hukukun kurucu babası olarak bilinen Grotius'nun sonraki yıllarda ortaya attığı görüşler, argümanlar ve kuralların çıkış noktasını bu düşünürlerin eserleri oluşturmuştur.

Gratius'un *Ganimet Hukuku* adlı eseri, Portekiz'e ait bir gemiye Hintlilerin el koymasını ele alır. Gratius eserinde, ilgili olaydan yola çıkarak askeri açıdan güçlü bir devletin, ticaret yapma imkanını silahlara güvenerek sağlamasının karşısında, diğer devletlerin eylemlerindeki haklılığın hukuki dayanaklarını ortaya koymaya çalışmıştır. Bu sayede uluslararası hukuk teorisinin de temellerini atmıştır (Erkiner, 2008, s.11). Çünkü, meşru hakların korunması amacıyla bile olsa silahlı kuvvete başvurulmasını engellemek ancak hukuk kurallarının devreye girmesiyle mümkün olabilir.

Böylece 20.yy.da savaşın yıkıcılığının azaltılması için uzlaşmacı tedbirlerin alınması ilkesi ilk kez 1.Dünya Savaşı'nın bitiminde kurulan Milletler Cemiyeti

⁹ Bu istisnalar, meşru müdafaa ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından kuvvet kullanma yönünde karar çıkarılması şeklindedir. Madde 51 – Bu Antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına halel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konseyin işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez, Birleşmiş Milletler Antlaşması, I. Bölüm: Amaçlar ve İlkeler, Madde 51, 26 Haziran 1945, <http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/35501-Birlesmis-MilletlerAntlasmasi.pdf> (e.t.28.11.2014) (Kahraman, 2019, s.928'den alıntıdır).

Misakı'na girmiştir (Kahraman, 2019, s.944). Gratius'un uluslararası hukuk ilkeleri bu nedenle daha çok uluslararası arenadaki sorunların çözüm yollarına yönelik olmuş ve uluslararası hukukun sınırlarının net bir şekilde çizilmesini sağlamıştır (a.g.e., s. 945). Gratius'un sayesinde uluslararası hukuk alanında, 17.yüzyılda Batı Uygarlıklarında uluslararası hukuk düşüncesi geleneksel düşünceden ve ahlaktan bağımsız bir disiplin olarak kavranmaya başlanmıştır (Erkiner, 2008, s.125). Bu tarih bir başlangıç olarak sayılmakla birlikte uluslararası hukukun bir kurallar bütünü halinde uluslararası topluluklar tarafından kabul edilmesi 19.yüzyıl, uluslararası örgütlerin kurulmasıyla kurumsal hale gelmesi ise 20.yüzyıl başlarıdır (Aksar, 2023, s.35).

1.1.2. Uluslararası Hukukun Önemi ve Eleştiriler

Günümüzde uluslararası hukuk kuralları, uzayın hukuksal niteliği, uluslararası denizlerin kullanım koşulları, devletlerin, uluslararası örgütlerin ve bireylerin hukuksal hakları, yükümlülükleri, hukuksal statülerinin korunması, uluslararası sorun çözümlerinin oluşturulması ve benzeri konuları içerir şekilde belirlenmiştir. Başlangıçta doğal hukuk kurallarından yola çıkılarak oluşturulan uluslararası hukuksal statü, dünyanın ve toplumların sürekli değişmesiyle birlikte genelden özele uzanan bir bakış açısıyla ele alınmaktadır. Bu nedenle ulusların kendi toprak bütünlüğünün korunmasından küresel çevre korunmasına, savaş suçlarından insan haklarına kadar pek çok konuda uluslararası hukuktan bahsetmek olanaklıdır. Bugün, neredeyse uluslararası hukuk alanına girmeyen bir konu yoktur (a.g.e, s.43).

Uluslararası hukuk, barış ve güvenlik konularında uluslararası siyasetle düzenli bir ilişki içindedir. Ancak; siyasetin konjoktürel olarak sürekli bir değişim ve devinim içinde olmasına karşın uluslararası hukuk düzenleyici ilkelerle hareket eder ve kendisini uluslararası anlaşmalarla sınırlar (Maghaminia, 2017, 52). Bu nedenle uluslararası hukuk, devletler üstü bir konumda yer alır.

Devletlerin güç istenci, dünyaya hakim olma hedefi uluslararası arenada her zaman bir tehdit unsuru olmuştur. Sömürgecilikle başlayan bu hakimiyet isteği, büyük çaplı savaş yıkımlarına nedeni olmuştur. Bu yıkımların önlenmesi için devletler üstü bir yapıya, uzlaşmacı kurallar bütününe ve eylem pratiklerine ihtiyaç duyulmuştur.

Milletler Cemiyeti'nin kurulmasıyla başlayan uluslararası kurallar bütünü, sonraki yıllarda eklenilen veya bağımsız örgütler olarak kurumsallaşan örgütlerle,

bugün daha katılımcı sağlam temellerde ve daha kalıcı yaptırımlarla varlığını sürdürmektedir.

Uluslararası hukuka yönelik en şiddetli eleştiri, uluslararası hukukun devletler üzerindeki yaptırım ve otorite eksikliğidir. Bu durum güçlü devletlerin zayıf devletlere yönelik hakimiyet taleplerine yönelik önlemler alınmasının hayati önem taşıdığını gösterir. Uluslararası hukuk kuralları bu soruna evrensel kurallarla karşı koymasına rağmen güçlü devletlerin ayrıcalıklı tutumuna engel olmada istenen çözümler üretememektedir. Bu da aslında uluslararası hukukun önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Uluslararası hukuka yönelik bir başka eleştiri de icra ve yaptırım zaafiyetine yöneliktir (Ecemiş Yılmaz, 2023, 73). Uluslararası mahkemelerin etkisizliği ve yaptırımları uygulatma çekinceleri, devletlerin ulusal ve/veya uluslararası güç dengelerindeki kontrolsüzlüğünü artırmaları riskini oluşturmaktadır.¹⁰ Uluslararası hukukun öneminin en belirgin vurgusu, devletlerin çıkarları ve güç dengelerine yöneliktir. Bu durum uluslararası hukukun dengeli ve adil uygulanımını engelleyici bir faktördür (Goldsmith&Posner, 2005, s.84). Özellikle “Nicaragua v. United States” mahkeme kararı¹¹ bu durumun en sert örneklerindendir.

Bu dava, uluslararası hukukun ve uluslararası örgütlerin güçlü devletlere yönelik yaptırımlardaki başarısızlığının göstergesidir. Dolayısıyla uluslararası hukukun

¹⁰ “Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro” (2007) davası, uluslararası hukukun yargı ve icra kapasitesine dair önemli bir durumdur. Bu dava, Uluslararası Adalet Divanı (UAD) tarafından Srebrenica Soykırımı’yla ilgili olarak ilk kez bir devletin soykırım suçundan sorumlu olduğunun belirlendiği dava olmuştur. UAD, Sırbistan’ın Bosna Soykırımı’nı doğrudan işlemediğine karar vermiş, ancak soykırımı önleme ve cezalandırma yükümlülüklerini yerine getirmediği için kısmen sorumlu tutmuştur. Bu karar, soykırım suçunun ve devletlerin soykırımı ilişkin sorumluluklarının anlaşılmasında bir dönüm noktası oluşturmıştır. Bununla birlikte, UAD’nin kararını Sırbistan’a uygulama yetkisi yoktu. Sırbistan, UAD’nin kararını kabul etti ancak karardan kaynaklanan tazminat ve diğer yükümlülüklerin uygulanmasında eksiklikler gözlemlenmiştir. Bu durum, uluslararası hukukun icra eksikliklerine örnek teşkil etmiştir.

“Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo” (2012) davası ise, Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) tarafından görülen bir başka önemli dava olmuştur. Bu dava, UCM’nin çocuk askerlerin kullanılması suçundan bir kişiyi suçlu bulduğu ilk dava olmuştur. Thomas Lubanga, çocuk askerleri silahlı çatışmalarda kullanmak suçundan mahkum edilen ilk kişi oldu. Bu dava, çocuk askerlerin kullanımına karşı uluslararası hukukun uygulanabilirliğini güçlendirdi ve uluslararası toplumun bu tür suçlara karşı mücadeledeki kararlılığını gösterdi. Ayrıca, UCM’nin işlevselliği ve etkinliği açısından bir test oluşturdu ve gelecekteki benzer davalar için bir örnek teşkil etti. Lubanga’nın suçlu bulunmasına rağmen, mahkemenin kararını uygulama yetkisi sınırlıydı. UCM’nin yaptırım ve icra yetenekleri, özellikle çatışma bölgelerinde sınırlı kalmıştır. Bu durum, uluslararası hukukun yaptırım ve icra eksikliklerine bir başka örnek teşkil etmiştir. Bkz. Ecemiş Yılmaz, 2023, 73. Alıntıdır.

¹¹ Bu dava, genellikle Amerika Birleşik Devletleri’nin (ABD), 1980’lerdeki Soğuk Savaş bağlamında, Orta Amerika’daki Nicaragualı “Contra” isyancılara - Sandinista hükümetine karşı savaşıyan bir grup - gizlice silah ve eğitim sağladığı iddiaları üzerine ortaya çıkmıştır. Ayrıca ABD, tarafsız bir devletin topraklarına karşı doğrudan veya dolaylı askeri eylemlerde bulunmakla da suçlanmıştır. UAD, ABD’nin uluslararası hukuka aykırı olarak hareket ettiğine ve Nicaraguanın egemenliğine saygısızlık ettiğine karar vermiştir. Mahkeme, ABD’nin tazminat ödemesini gerektiren bir karar verdi. Ancak, ABD, UAD’nin yetkisini tanımayarak ve kararı uygulamayarak bu kararı görmezden gelmiştir. Ecemiş Yılmaz, 2023, s.74. Alıntıdır.

işlememesi demek, devletlerin istedikleri zaman güç-iktidar ilişkilerini devreye sokabilmesi ve küresel tehdit olarak varlık göstermesi demek olacaktır. Bu durumda uluslararası hukukun saygınlığı ve güvenilirliğinin zedeleneyecektir.

Uluslararası hukukun önemi, belirlediği ve deklare ettiği ilkelerin üstünlüğünden kaynaklanır. Egemen eşitlik ilkesi, barışçıl çözüm ilkesi, Yasaklama ilkesi, insan onuru ve hakları ilkesi, uluslararası hukuk çerçevesi içinde yer alan koruma ideallerini simgeleyen en önemli unsurlardır (Ecemiş Yılmaz, 2023, s.75-76). Uluslararası hukuk kapsamındaki bu ilkeler, uluslararası örgütler, anlaşmalar ve uluslararası mahkemelerle güvence altına alınmıştır. Ancak; bu ilkelerin uygulanmaları devletlerin çıkarlarına karşılık gelmediğinde yaptırım gücünü de kaybetmektedir. Dolayısıyla uluslararası hukukun önemi, sadece çerçeve ilkelerin belirlenmesinden değil, uygulama gücünden kaynaklanmak zorundadır.

1.1.3. Uluslararası Hukukun Örgütlenmesi

Görüleceği üzere uluslararası hukuk, ancak ve sadece devletlerin rızasına bağlıdır. Buradaki en önemli nüans, devletlerin uluslararası hukuka uyup uymamaya karar vermesidir (a.g.e., s.80). Bu nedenle, uluslararası hukukun uygulanabilmesindeki en büyük rol, uluslararası örgütlerin varlığına ve aktif katılımına bağlıdır.

Uluslararası örgütlerin tarihsel geçmişi ve bugünü değerlendirildiğinde 3 örgütten bahsetmek gerekir; Milletler Cemiyeti, Birleşmiş Milletler ve NATO. Çalışmanın konusu NATO üzerinden gelişeceği için bu örgüt ayrı bir başlık altında değerlendirilecek ve bölümde sadece Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler'in uluslararası örgüt olarak var oluş ve etkinlik statülerine yer verilecektir.

Milletler Cemiyeti: 1.Dünya Savaşı'nın Avrupa'da yarattığı yıkım ve sonrasındaki Avrupa'nın yeniden inşa süreci, dünyada bir daha böyle bir tarihin yaşanmaması isteğini ön plana çıkardı. Kocaoğlu (2020, s.88)'na göre, Kant'ın barışa yönelik düşünce ve eserlerini referans alan, dönemin ABD Başkanı Wilson, 1920 yılında Milletler Cemiyeti'nin kuruluşuna öncülük etmiştir (Ellis, 1928'den alıntı).

1648 tarihli Westfalya Anlaşması'yla birlikte, büyük savaşlar sonrası barışın sürekli kılınması için uluslararası önlemler alınması, konferanslar düzenlenmesi ve benzeri faaliyetler yaygın bir ritüel haline gelmiş bulunmaktaydı. Bu ritüele uygun olarak 1.Dünya Savaşı'nın bitimiyle birlikte ilk kez barış amaçlı bir etkinlik olarak Paris Barış

Konferansı düzenlenmiştir (Kissinger, 2016, s.31). Mağlup devletler adına kararlar alınmasına rağmen sadece galip devletlerin davet edildiği konferans boyunca barış anlaşmaları müzakere edilmiştir (Ateş, 2017, s.124). Konferansta tartışılan maddeler arasında, dönemin ABD başkanı Woodrow Wilson tarafından teklif edilen 14.maddenin içeriği, anlaşmazlık durumlarında müdahale bulunabilecek bir uluslararası yapıya yönelikti. Barışa ilişkin diğer maddeler üzerinde İngiltere ve Fransa'nın görüş birliğine varamaması durumu, 14. maddenin ivedilikle gündeme alınmasını kolaylaştırıcı bir etki yarattı. Wilson, İngiltere ve Fransa tarafından Almanya'ya baskıyla imzalatılmaya çalışılan Versay Anlaşması'na bu 14. maddeyi de yazdırarak, Milletler Cemiyeti'nin kuruluşunu garantilemiş oldu (Türkmen, 2018, s.71).

Ancak; Wilson'un tüm çabalarına rağmen Amerikan Parlamentosu'na kabul ettiremediği Milletler Cemiyeti oluşumu, sonraki seçimleri Warren Harding'in kazanmasıyla tamamen sekteye uğradı ve ironik bir biçimde ABD, kuruluşuna liderlik ettiği Milletler Cemiyeti'nin üyesi olmadı (a.g.e, s. 74).

Düşünsel ilkelerine rehberlik eden Kant, hem milletler birliği hem de milletler cemiyeti olarak ikili anlam taşıyan Völkerbund kavramıyla Milletler Cemiyeti'nin de isim babası olarak anılır (Yeşilçayır, 2017). Gerçek bir Kant takipçisi olan Wilson, barış konusundaki idealistliğini destekleyen bu ismi, dünya üzerindeki milletlerin ortak katılımını savunmak amacıyla önermiştir.

Her ne kadar Milletler Cemiyeti'nin oluşum süreci iyi bir ideale sahip olsa da, önerinin ABD tarafından gelmiş olması, bu ideale gölge düşürmüş, ABD'nin dünya üzerindeki güç istencinin bir tezahürü olduğu fikrini bertaraf edememiştir. Milletler Cemiyeti'nin doğduğu Paris Konferansı'na 32 ülkeden yaklaşık 70 temsilci katılmıştır. Konferansın idari sorumluluğunu ise ABD, Japonya, İngiltere, Fransa ve İtalya üstlenmiştir (Öztoprak, 1989, s.21).

Toplam 2 genel kurul ve Yüksek Meclis¹² toplantısının ardından Milletler Cemiyeti'nin kuruluş çalışmaları başlanmıştır. Uluslararası barışa yönelik kurumsal anlamdaki ilk uluslararası örgüt olan Milletler Cemiyeti'nin 1920 yılında Cenevre'deki ilk resmi toplantısına 42 ülke katılmıştır. Cemiyet'e üye devletlerin aralarında yaşanacak

¹² Milletler Cemiyeti Misak'ını hazırlamak üzere kurulan,ABD, Japonya, İngiltere, Fransa ve İtalya tarafından oluşturulan meclis. Misak'ı hazırlayan komisyona bu meclisten 2'şer, küçük devletlerden birer temsilci seçilmiştir. Bkz. Gönlübol, 1975, s.75.

olan bir anlaşmazlık durumunda hakem yöntemine başvurmak konusundaki anlaşma maddesi ve Uluslararası Adalet Divanı'nın kurulması o dönemin konjoktürel anlayışında bir devrim olarak yorumlanmıştır (Soysal, 2000, s.403).

Milletler Cemiyeti'nin kurulma amacı olarak yansıyan küçük devletlerin güvenliğinin, büyük devletler tarafından sağlanması ve/veya garanti altına alınması bugünden bakıldığında bir ideal olarak görülebilir. Kısmen hayata geçirilmiş olan bu ideal, Cemiyet'e üye devletlerin aralarında bir anlaşmazlık yaşanması durumunda önce arabuluculuğa ve hukuki çözüm yollarına başvurmasını önermekteydi. Ama bu arabuluculuk mekanizması kaçınılmaz sonu önleyebilecek bir etkin yapı değildi. Nitekim, arabuluculuk ve hukuki çözüm yolları sonuç vermezse, son tahlilde savaşın kaçınılmazlığı kabul edilecekti. Bu da bir nevi, savaşı meşrulaştırmak isteyen devletler için bir fırsat yakalanmasını sağlayacaktı (Watson, 1984, s.284). Sonuçta barışçıl amaçlarla yola çıkan Cemiyet'in savaşların durdurulması için bir tampon kurum olduğu, savaşları önleyecek yaptırım konusunda zayıf kaldığı eleştirileriyle karşılaştı.

Milletler Cemiyeti, bir güvenlik sistemi olmayı amaçlamış ve devletler arasında işbirliği ve barışı sağlamayı hedeflemiştir. Bu amacın gerçekleşmesi demek, sonraki yıllar boyunca ülkelerin savaştan uzak durması ve savaşın yaratacağı yıkımlara uğramaması anlamına geliyordu. Ancak bu uluslararası örgütün meşruluğunun ilk günden tartışılır, eleştirilir hale gelmesi engellenemedi. Gerek kuruluş aşamasında, gerekse belirlenen kuralların oluşturulma çalışmalarında birçok devletin katılımcı olmaması ciddi bir soruna neden olmuştur. Kuruluş önerisini getiren ve düşünsel alt yapısını oluşturan ABD'nin kendi içindeki kabul direnci, zaman içinde Cemiyet'in İngiltere ve Fransa hakimiyetine geçmesine ve devamında da bu ülkelerin kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmesine kapı açmıştır (Aras, 2003, s.73). Milletler Cemiyeti'ne büyük ülkelerin üye olmaması da meşruiyet sorununu derinleştirmiştir.

Milletler Cemiyeti Misakı'nın en kapsayıcı maddesi olarak ortaya konulan savaş tehditlerinin önlenmesi ve bu tehdidi oluşturan devletlere zorlayıcı yaptırımlar uygulanması kuralının hayata geçirilememesi de Cemiyet'in kuruluş fikrini sekteye uğraticı bir durum yaratmıştır. Ayrıca, Cemiyet, savaş dışındaki bazı sorunlara, kalıcı

çözümler üretememesi¹³ nedeniyle de varlığını uluslararası ölçekte tartışılır hale getirmiştir.

Milletler Cemiyeti'nin 8.maddesinde yer alan silahsızlanma konusu, uluslararası barışın korunması için ulusal silahsızlanmanın önemine dikkat çekiyordu. Silahlanmanın sadece ülkelerin güvenlik ihtiyacını karşılayacak düzeyde olması ve bunun uluslararası bir yükümlülük olarak kabul edilmesi dünya barışı açısından oldukça önemli bir role sahipti. Ancak; 1922 yılında Almanya'da iktidara gelen Hitler'in, Almanya'yı hızla silahlandırma politikası ve ardından 1936 yılında, barış amaçlı Locarno Paketi'nin¹⁴feshetmesi bu maddenin işlerliğini sorgulanır hale getirdi. Hatta silahlanma politikasının devamında Ren Irmağı'nın etrafını cephanelik haline getirmesi Fransa ve İngiltere'yi ciddi şekilde endişelendiren bir durum oldu. Oysa; bu konuda Almanya'nın ve diğer devletlerin Milletler Cemiyet'ine verdiği asker bulundurmama taahhüdü bulunmaktaydı. Oluşan tehdit karşısında Milletler Cemiyeti'nin tavrı protesto etmekten öteye geçemeyince, varlığını ve meşruiyetini sorgulayanların sesleri daha yükseldi. Sonraki yıllarda bu durumun sadece protesto edilerek savuşturulmaya çalışılmasının sonuçları ağır olacak, Hitler, sadece Milletler Cemiyeti'ni değil, uluslararası hukuku da hiçe sayarak dünyanın bugüne kadar gördüğü en yıkıcı savaşın ve soykırımın aktörü olarak dünya tarihindeki yerini alacaktı (Holsti, 1995, s.260). Hitler'in Polonya'yı 1939 yılında işgaliyle, barışın teminatı olmak amacıyla kurulan ilk uluslararası örgüt tarihe karışacaktı.

Birleşmiş Milletler: 20.yüzyıl boyunca uluslararası hukuka en çok ihtiyaç duyulan dönemler savaş dönemleri olmuştur. Savaş tehdidinin sürekli var oluşu devletlerin, barışçıl bir dünyaya kavuşma isteğini artırmış, ancak, bu isteğin uluslararası kurumsal bir yapı altında gerçekleştirilmesi mümkün olamamıştır. Birleşmiş Milletler

¹³ 1923 yılında Yunanistan ve Arnavutluk arasındaki bir sınır sorununa konu olan Korfu Adası Milletler Cemiyeti gündemine taşınmıştır. Konsey, sorunu incelemek üzere İtalyan General Enrico Tellini başkanlığındaki bir heyeti görevlendirmiştir. 27 Ağustos 1923 tarihinde Tellini ve beraberindeki heyet Yunanistan kısmındaki sınırdaki inceleme yaptıkları sırada saldırıya uğramışlar ve Tellini öldürülmüştür. Bunun üzerine Mussolini, Yunanistan'ın derhal tazminat ödemesini ve olaya karışanları cezalandırılmasını istemiştir. Yunanistan'ın bu talebe olumlu cevap vermemesi üzerine Yunanistan tarafında kalan Korfu adası İtalyan güçleri tarafından 31 Ağustos 1923 tarihinde işgal edilmiştir. MC ise İtalya'nın işgal eylemini kınamakla yetinmiştir. Sonuçta İtalya, Korfu adasını işgal ederek kazançlı çıkmış; buna karşılık MC sistemi ağır bir darbe almıştır (Polat, 2020, s.1961).

¹⁴ Cenevre görüşmeleri sonrasında imzalanan protokole İngiltere'nin imza atmaması, Fransa'yı Almanya'nın saldırısına açık hale getirmiştir. Fransa, bu aşamada Versailles Anlaşmasındaki maddelere sıkı sıkıya bağlanmaya çalışmıştır. Fransa'nın Almanya'ya uyguladığı ekonomik yaptırımlara Almanya tarafından olumlu cevap verilememesi 1923 yılında Fransa'nın Almanya'nın Rhur bölgesini işgal etmesiyle sonuçlandı. Ardından Almanya'nın Fransa'ya olan borçlarının ödenmesini bir takvime bağlayan anlaşma imzalanarak iki ülke arasındaki gerginlik yumuşadı. Bu olayın teşvikiyle 1925 yılında, barışı korumak ve güvenlik amacıyla Almanya, Fransa, Belçika, Çekoslovakya ve İtalya arasında Locarno Anlaşması imzalandı (Polat, 2020, s.1964).

örgütünün ortaya çıkışı da 2.Dünya Savaşı'nın ardından gelen büyük yıkımlarla hız kazanmış ve barış içinde bir dünya kurma amacıyla bütünleşmiştir.

Bu nedenle Birleşmiş Milletler (BM), kuruluş amacı olarak, dünya barışının sağlanması, barışın sürdürülebilirliği için tüm önlemlerin alınması, barışı sekteye uğratabilecek uluslararası tehditlerin engellenmesi ve tüm bunların uluslararası hukuk çerçevesinde yapılmasını belirlemiştir (Altınar, 2014, s.4).

BM örgütünün ilkeleri ise şu çerçevede açıklanmıştır: uluslararası anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümü, bütün üye ülkelerin ulusal egemenlik eşitliği, uluslararası ilişkilerde devletlerin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı BM amaçlarıyla bağdaşmayan bir şekilde kuvvet kullanmaktan kaçınma (Sur,2012,s.2539). Bu ilkeler doğrultusunda, uluslararası barış ve güvenliğin korunması, yeniden tesis edilmesi ve bunun için gerekli önlemlerin alınması Birleşmiş Milletler'in en üst düzey yapısı olan Güvenlik Konseyi tarafından sağlanır (Aksar, 2023, s. 56).

Güvenlik Konseyi, BM antlaşmasının 41 ve 42. Maddeleri uyarınca uluslararası anlaşmazlıklarda kuvvet kullanma dahil, ekonomik ve siyasi ambargolardan diplomatik ilişkilerin kesilmesine kadar yaptırım yüksek birçok önlem alabilme yetkisine sahiptir (a.g.e., s. 57). Ancak; yazılı olarak teyit edilmiş bu yetkiler, pratikte her zaman etkin bir çözümün sağlanması için yeterli olmamış, Güvenlik Konseyi'nin oy birliği ile kararlar alması, bu kararlara taraf olan ülkeler tarafından çıkarlarına ters düştüğü için engellemeye karşılaşmıştır.¹⁵

BM, kuruluş amaçları itibariyle Milletler Cemiyeti'nin devamı sayılsa da etkinlik ve yaptırım gücü olarak tarihteki ilk uluslararası örgüt olarak anılmaktadır. Buna rağmen daimi statüdeki üye ülkelerin (ABD, Rusya, Çin, İngiltere, Fransa) baskın tavrı, diğer ülkeler açısından her zaman sorun oluşturmıştır. Bu durumun en çarpıcı örneklerinden biri Filistin sorunu sırasında yaşananlardır. Kudüs'ün üçe bölünmesine neden olan İngiltere'nin bölgedeki etkinliğini BM nezdine devretmesi sonucunda ortaya çıkan BM hakimiyeti, ABD'nin İsrail yanlısı bir tutum izlemesiyle bozulmuş, hatta BM,

¹⁵ “Soğuk savaş döneminin iki kutuplu dünyasının baş aktörlerinden olan SSCB'nin desteğiyle Somali'de 1969 yılında M. Ziyad Barre başa geçmiş ve 1991 yılına kadar bu ülkeyi yönetmiştir. Bu tarihe gelindiğinde ise muhalefetin baskısına dayanamayarak iktidardan çekilmiş ve ülkede iç karışıklıklar da başlamıştır. Bu çatışmalarla beraber bütün sistemleri çöken ülkede açlık baş göstermiş, 300 bin kişi ölmüş ve 1 milyon kişi de mülteci durumuna düşmüştür. 16 1992 yılında bu durum karşısında Somali'ye silah satışını yasaklamış olan BM, aldığı kararla da asker göndermiştir. Ayrıca acil olarak UNOSOM-I (United Nations Operation Samalia-I) adında bir askeri operasyona girişmiş ancak çeşitli sebeplerle başarısız olmuştur. Sonrasında UNITAF adlı yeni bir askeri girişimde bulunulmuş ancak çok maliyetli olması hasebiyle bundan da vazgeçilerek en son 1995 yılında bölgeden tamamen çekilmiştir (Altınar, 2014, s.6)”

İsrail devletinin Filistin toprakları üzerinde kurulması sırasında herhangi bir varlık gösterememiştir. ABD'den güç alan İsrail, sonrasında BM kararlarını tanımamış ve sorun günümüze kadar barışçıl bir çözüme ulaştırılamadan gelmiştir (Altıner, 2014, s.7).

Örneklerden de anlaşılacağı üzere, BM'in uluslararası bir örgüt olarak varlık gücü, birlik olmaktan çok devletlerin uyum içinde, barışçıl amaçlara sahip ve uluslararası hukuk kurallarıyla sağlanabilecek durumdadır. Bu durum aynı zamanda örgütün zaafiyetini de oluşturmaktadır. Çünkü, herhangi bir konudaki anlaşmazlık, ilgili devletlerin çıkarlarıyla çatıştığında eyleme geçme ihtimalini yok etmektedir. Sonuç olarak; güvenlik, ekonomi, sosyal ya da siyasal alanda alınacak kararların icra yetkisi büyük devletlerin uhdesindedir (Sur, 2012, s.2539). Bu da BM örgütünün elini zayıflatan bir gerçek olarak görülmektedir.

Savaş tehditlerinin devamlılığından ulusal ekonomilerin karşılaştığı zorluklara, iklim değişikliğinin yaratacağı çevre sorunlarından insan haklarına kadar pek çok çözüm bekleyen sorunun aktif olarak yaşandığı günümüzün kaotik ortamında uluslararası örgütlere ve kurallara duyulan ihtiyaç açık bir şekilde ortadadır. Dünyanın sürüklendiği bu kaotik ortamda BM gibi uluslararası örgütlerin varlığına ve etkin yaptırım gücüne, adil kararlarına hayati ölçüde ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak; bugün gelinen süreçte BM'in bir uluslararası örgüt olarak, başlangıçtaki amaçlar doğrultusunda hareket edemediği, daimi ülkelerin dünyaya hakim olma rekabetini engelleyemediği ve kendi kuruluş yapısında bir reform gerçekleştiremediği takdirde kaderi Milletler Cemiyeti'nden farklı olamayacaktır. Bu nedenle, günümüz dünyasında etkin bir uluslararası örgüt olarak NATO dikkat çekmektedir.

2.BÖLÜM

NATO'NUN YAPISI VE ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN ÖNEMİ

2.1. Uluslararası Bir Örgüt Olarak NATO

İki dünya savaşı ve ardından gelen soğuk savaş dönemi, uluslararası alanda, uluslararası kurallarla ve hukuka uygun olarak görev yapan iki oluşuma tanıklık etti. Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler, dünya barışını sağlamayı, korumayı ve savaşa dair tüm tehditleri ortadan kaldırmayı amaçlamış olsalar da, bu örgütleri oluşturan devletlerin zaman içindeki çıkar çatışmalarına ve silahlanmaya engel olamadılar. Yeni oluşum çok daha dar bir alanı, ama, çok daha realist amaçları temsil etmeliydi. Kuzey Atlantik İttifakı Örgütü, kısaca NATO, bu realist yaklaşımdan hareketle 1949 yılında kuruldu. Kuruluş lideri, her zamanki gibi ABD oldu. ABD'nin NATO'yu kurmaktaki öncelikli amacı Avrupa'yı kendi etki alanında tutmak ve o zamanki ismiyle Sovyetler Birliği'nin komünizm tehlikesinden uzaklaştırmaktı. Türkiye, Yunanistan, İspanya, Fransa ve İtalya'nın bu tehditten uzaklaşması ve Kuzey Atlantik periferisi içinde tutulması ABD için oldukça önemli bir gayeydi (Vodinalı&Erel, 2024, s.12).

Her ne kadar, Avrupa'da barışın sağlanması gibi üstenci bir amaç deklare edilmiş olsa da, kuruluşundan bu yana gelen süreçte anlaşılmıştır ki, NATO, zaman içinde askeri bir örgütten çok siyasi bir yapıyı temsil eder hale gelmiştir. Bu bakış açısıyla NATO'nun temel hedefinin Rusya'yı Atlantik ve Akdeniz'le kuşatmak olduğu söylenebilir. Ayrıca Avrupa devletlerini savunma ve güvenlikte ABD'ye bağımlı hale getirmek demek, ABD'nin jeopolitik çıkarlarını da korumak demektir. Varlık nedeni bu argümanlarla eleştirilen NATO'nun uluslararası bir örgüt olarak analiz edilebilmesi için kuruluş tarihçesine ve bugüne kadarki süreçlerine bakmak, gerçekçi bir değerlendirme yapmaya olanak sağlayacaktır.

2.1.1.Kuruluş Hikayesi

Hem BM'in, hem de NATO'nun kurulmasına liderlik eden ABD'nin ve Avrupa güvenliğine taraf olarak öne çıkan İngiltere'nin 1941 yazında imzaladıkları Atlantik Senedi, bu uluslararası örgütlerin ilk referans kaynağı sayılabilir. Öncelikli olarak

Almanya, sonrasında da Sovyet tehdidi, bu ülkelerin bir araya gelmelerini zorunlu hale getirmişti (Ceylan, 2022, 20).

NATO'nun bir fikir olarak ortaya çıkması ve kuruluş sürecine geçiş stratejilerinde, özellikle savaş sonrası uluslararası siyasi ortam, devletlerin savunma maliyetlerinin artışı ve yine devletlerin silahlanma yarışı rol oynamıştır. Dolayısıyla NATO, politik ve askeri bir yapının üzerine inşa edilmiştir. NATO'nun siyasi aktörlerle beraber askeri kriz dönemlerinde etkili bir misyon üstlenmesi amaçlanmıştır (Demir, 2012, s.59).

Atlantik Senedi ile birlikte 1949 yılında imzalanan Washington Anlaşması NATO'nun kurucu metinleri olarak kabul edilir. Washington Antlaşması, transatlantik ilişkilere yön veren bir anlaşma olarak bilinir ve çerçeve metni bu doğrultuda hazırlanmıştır (Ceylan, 2022, s.22). Kurulduğu tarihten itibaren NATO, öncelikli olarak Avrupa, sonraki süreçte de Avrupa'nın dışına yönelerek güvenlik ve savunma amaçlı yapılanmasıyla merkezi bir rol üstlenerek önemli bir uluslararası aktör olmuştur (Tangör, 2009, s.29).

Soğuk Savaş döneminde NATO, yayınlanmış dört temel konsept dâhilinde faaliyetlerini icra etmiştir. Bunlar; “Tecavüzü Caydırma”, “Entegre Askeri Kuvvetin Oluşturulması”, “Topyekûn Mukabele” ve “Esnek Mukabele” olarak adlandırılır (Şahin, 2017, s.70). Soğuk Savaş döneminde en çok ihtiyaç duyulan “yumuşama” politikaları Harmel Raporu'nun¹⁶ NATO üyeleri tarafından onaylanmasından sonra hayata geçirilmiş, başta tepkiler almasına rağmen altı yıl sonra ilan edilen Helsinki Nihai Belgesi'nin temelini teşkil etmiştir (a.g.e., s.71). Ancak; Sovyetler Birliği'nin 1979 ila 1985 yılları arasındaki tehditkar¹⁷ tutumu bu “yumuşama” ilkesinin sorgulanmasına neden olmuş ve Batı dünyası tarafından sonlandırılmıştır (Bonn Summit,1982; Brussels Summit, 1985). Aslında bu sonlandırma, uluslararası ilişkiler uzmanları tarafından tekrar realist politikalara dönülmesi olarak yorumlanmıştır.

¹⁶ Rapor, o dönemin Belçika Dışişleri Bakanı Harmel'in girişimleriyle başlatılmış ve NATO'nun gelecekteki misyonuna yönelik bir yol haritası oluşturmuştur. Raporun sonuç açıklaması, başta Sovyetler Birliği olmak üzere Varşova Pakti üyeleriyle diyalogu ve istikrarlı bir ilişkiyi desteklemek üzerinedir (Ceylan, 2022, s.45). Bu çalışmanın 25.sayfasında rapora dair detaylı bilgilere yer verilmiştir.

¹⁷ Sovyetler Birliği bu dönemde önce Afganistan'ı işgal etmiş, ardından Afrika, Güneydoğu Asya, Güney Amerika'da Moskova eğitilmiş hükümetler iktidarı devralmıştır. Böylece, Sovyetler Birliği Akdeniz'deki varlığını güçlendirmiş ve Orta Doğu'daki etkisini artırarak yeniden bir tehdit olarak algılanmaya başlanmıştır (Şahin, 2017, s.73).

Güvenlik ve savunma alanındaki realist yaklaşım, uluslararası ilişkileri materyalist ve kendi kendine yeterli olma hali olarak tanımlar ve gücü artırmayı hedefler (Dönmez, 2010, s.36). Zaten NATO'nun kuruluş prensipleri de baştan beri böylesi bir realist yaklaşım üzerine oluşturulmuştur.

NATO'nun realist yaklaşımı, karşı blokta da aynı yaklaşımı teşvik etmiştir. Batı Almanya'nın 1955 yılında NATO'ya üye olmasıyla, Sovyetler Birliği, NATO'yu bir tehdit olarak algılamış ve aynı yıl Varşova Paktı kurulmuştur. Dolayısıyla uluslararası güvenlik kaygısı ivme kazanmıştır (Demir, 2012, s.62). Oluşan yeni uluslararası ortam, bu kez de neorealist yaklaşımı devreye sokmuştur. Buna göre; devletler, uluslararası kalkınma ve refahı öncelemeleri gerekirken, daima güvenlik kaygıları taşımışlar ve bu yüzden de uluslararası uzlaşmalardan ve işbirliğinden uzak durmak zorunda kalmışlardır (Waltz, 2000, s. 103). Dolayısıyla; NATO bu anlamda devletlerin sigortası olma misyonunu üstlenmelidir anlayışı öne çıkmıştır.

NATO, kuruluş prensipleri itibariyle bir kollektif savunma örgütüdür. Örgütün en önemli gücü, üye ülkelere yönelik herhangi bir saldırı durumunda topyekun karşılık verebilmeye dair işbirliğinden kaynaklanmaktadır.¹⁸NATO, bir savunma örgütü olarak niteliksel açıdan bir askeri ittifaktır. Ancak; Soğuk Savaş sonrasında NATO, üye olmayan ülkelerle de ilişkiler geliştirmiş, bu ülkelerle siyasi ve ekonomik işbirliğine yönelik çalışmalar yürütülmüştür (Karabulut, 2012, s. 121).

NATO, Soğuk Savaş döneminin bitmesiyle birlikte gündeme aldığı Barış İçin Ortaklık, kısaca BİO anlaşmaları çerçevesinde Varşova Paktı'na üye ülkelerle de ilişkiler tesis etmeye başlamıştır. BİO işbirliği, NATO'ya, üye olmasalar da işbirliği desteği veren 32 ülkenin daha katılımını sağlamış, böylece NATO, toplamda 61 ülkenin yaratacağı sinerjiyi yakalamıştır. Bu sayede NATO'nun küresel barışa yönelik savunma gücü artmış, coğrafi sınırları genişlemiştir (Şahin, 2017, s.71).

Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasından ve artık Rusya olarak anılmasından sonra, Rus devlet yöneticilerinin batıya yakın bir politika izlediği gözlenmiştir. Ancak, izlenen bu politika, NATO'nun genişleme politikasıyla çatıştığında bu kez daha sert tavır benimsenmiştir. Bu durum Rus Askeri Doktrini'nin ilan edilmesine ve bu kez Rusya'nın NATO'yu bir tehdit olarak algılamasına neden olmuştur (Asmus,

¹⁸ NATO'nun anlaşma metnindeki 5.maddesine göre; örgüt üyelerinden herhangi birine yapılmış bir saldırı tüm üyelere yapılmış sayılacak ve bu saldırıya topyekun karşılık verilecektir.

1995, s.21). Bu sorun, 11 Eylül 2001 saldırısıyla giderilmiştir. Bu saldırı sonrası Rusya'nın ABD'ye destek vermesi, NATO ile olan ilişkilerin bir süre için dahi olsa uzlaşmacı bir platforma taşınmasını sağlamıştır (Kök, 2012, s. 189).

Gelinen noktada, uluslararası gerginliklerin bittiğini söylemek mümkün değildir. Uzun bir zaman boyunca gergin ama politik yaklaşımlarla uzlaşmacı bir görünümle süren uluslararası ilişkiler, 24 Şubat 2022 tarihinde Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesi ile yeni bir boyut kazanmıştır. Rusya'nın bu müdahalesi jeopolitik bir çekişmeyi askeri alana taşımıştır. NATO'nun bu süreçteki tavrı, Rusya'nın müdahaleyi durdurmasını sağlayamadığı gibi, mevcut küresel sistemin koruyucusu olma görevinin de eleştirilmesine neden olmuştur (Gürdeniz, 2024, s.21).

2.1.2. NATO'nun Hukuksal Yapısı

Uluslararası örgütlerin, uluslararası hukukun gelişiminde ve devletler arası ilişkilerin düzenlenmesinde taşıdığı önem 21.yüzyıl dünyasında kaçınılmaz bir gerçekliktir. Yirminci yüzyıl boyunca iki dünya savaşı geçirmiş olan dünya devletlerinin 21.yüzyıldaki konumlanışları ve birbirleri için oluşturdukları tehdit unsurları farklılaşmış olmasına rağmen, artarak devam etmektedir. Uluslararası örgütlerin aldığı kararlar, uluslararası düzenlemelerde karar verici rolü üstlenmiş olan kişi ve kuruluşlar için de referans olma özelliği taşımaktadır (Aksar, 2023, s.105).

Başlangıçta, savunma ve güvenlik konularında ortak davranmayı benimseyen NATO, konjonktürel değişimlere adapte olan yapısıyla varlığını sürdürebilmiştir. Bu adaptasyon, NATO'yu farklı bir konuma taşımıştır (Şahin, 2017, s.68).

The Teaty and its fundamental values and principles¹⁹ kaynağında NATO'nun kuruluş misyonu şu şekilde ifade edilmiştir:

“Kendisine bağlı üyelerin siyasi ve askeri özgürlüklerini, ittifak anlaşmasına ve BM Şartı'na uygun bir şekilde demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü temelinde sağlamaktır. Tesis edilen transatlantik ilişkilerle Kuzey Amerika ve Avrupa savunmasının bir tutulacağına altı edilmiş ve ortak çıkarların savunulmasında üye devletler arasında iş birliği ve Avro-Atlantik Güvenliğinin bölünmezliği bağlamında olduğu vurgulanmıştır (a.g.e, s. 69'dan alıntıdır)”.

¹⁹ Bkz. https://www.nato.int> topics_67656

NATO, uluslararası hukuka uygun bir temelden hareket ederek temel metinlerini stratejik konseptlerle oluşturmuştur. Dönemlere ve dönemsel krizlere göre yenileri eklenen bu stratejik konseptler, aynı zamanda NATO'nun yıllar içindeki hareket planlarını da anlamlandıran bir içeriğe sahiptir:

- Birinci Stratejik Konsept:

İlk Stratejik konsept kuruluşun başlangıç aşamasında, 1950 yılında hazırlanmış ve kabul edilmiştir. Kuzey Atlantik Savunması için Stratejik Konsept adını taşıyan bu belge, savunma ilkeleri, kuzey Atlantik savunma hedefleri ve savunma kavramının uygulanmasında göz önünde bulundurulacak askeri önlemlerden oluşmaktadır. Birinci stratejik konseptte ana metinde, müttefik ülkelerin savunma kuvvetleri olarak birbirini tamamlama ve standardizasyon sağlama konusundaki ittifakları yer alır (Ceylan, 2022, s.31).

- İkinci Stratejik Konsept:

Bu stratejik konsept 1952 yılında Türkiye²⁰ ve Yunanistan'ın NATO'ya üyelik sürecinde oluşturulmuştur. NATO'nun kurulduğu tarihten itibaren ilk kırılma noktası olan Kore Savaşı'nın ardından NATO'nun askeri gücü ve etkinliği gündeme taşınmıştır. Bir savaşa müdahil olmasa da, savaşı başlatan ülkeler tarafından NATO üyelerine gelebilecek muhtemel saldırılara karşı alınacak tedbirler ve uluslararası yaptırımlar konusunda çeşitli görüşler ortaya atılmış, kolektif savunma stratejilerini içeren bir süreç başlatılmıştır. İkinci stratejik konseptin hazırlanmasının ardından geliştirilen uygulama belgesinde Sovyetler Birliği ilk kez bir tehdit olarak tanımlanmıştır. Bu konsept 1957 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.

- Üçüncü Stratejik Konsept:

Batı Almanya'nın 1955 yılında NATO'ya üye olmasıyla birlikte üye sayısı 15'e ulaştı. Ancak bu dönemde dünyada önemli gelişmeler yaşanmaktaydı. Kore Savaşı ile başlayan krizler dönemi Süveyş Krizi ile devam etti²¹Ardından ABD ve Sovyetler

²⁰ Türkiye'nin NATO'ya üyelik başvurusu ilk olarak İsmet İnönü döneminde yapılmış, ancak kabul edilmemiştir. 1950 yılında iktidara gelen DP döneminde yapılan 2.başvuru da geri çevrilmiştir. Ancak Kore Savaşı'na Türkiye'nin de taraf olması ve asker göndermesi sonucu, üçüncü başvuru kabul edilmiş ve Türkiye, 18 Şubat 1952 tarihinde NATO üyesi olmuştur. Türkiye'nin NATO'ya üyelik başvurularının ana sebebi, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den Kars ve Ardahan'ı istemesi ve Türk boğazlarında egemenliği paylaşma talebidir. Bkz. Yüksel, Ç.(2022). Türkiye'nin NATO'ya Girişi: NATO'nun Türk Dış Politikasına Etkileri, 1949-1974. Urzeni Yayıncılık, Ankara.

²¹ Mısır'ı yöneten Nasır tarafından Süveyş Kanalını kamulaştırma kararı alınması Ortadoğu'yu karıştırdı. Aynı dönemde İsrail Sina Yarımadası'nı işgal etti. İngiltere ve Fransa Mısır'a askeri operasyon düzenlediler. Ardından ABD

birliğini bir kez daha karşı karşıya getiren Berlin Krizi²² üçüncü stratejik konseptin temel maddelerini şekillendirdi. Bu konsept, diğer ikisinden farklı olarak, topyekun mukabele doktrinini ana bileşen olarak belirledi. Üçüncü stratejik konseptin 22.maddesinde, müttefik ülkelerin “alan dışı operasyonlarına” atıf yapılmıştır. Dolayısıyla; NATO’nun kuvvet konuşlandırmasına yönelik sınırları genişletilmiştir (Pedlow, 1998, s. 278).

- Dördüncü Stratejik Konsept:

Dördüncü stratejik konsept, NATO’nun kuruluş misyon ve gelecek hedeflerinin sorgulandığı bir dönemin eseridir. 50’li yılların ikinci yarısında ortaya çıkan ve geleceğe dair kötü ihtimalleri haber veren krizlerin ardından NATO’nun, siyasi ayağının zayıf olduğu fark edilmiştir. Bu dönemde hazırlanan “üçlü komite raporu”²³ ile siyasi eksikliğin giderilmesi amaçlanmıştır. Aynı dönemde ABD’nin ortaya koyduğu tavır²⁴, o güne kadarki durumun yeniden değerlendirilmesine yol açtı ve bu kez “esnek mukabele” fikri üzerinde uzlaşıldı. Nükleer olduğu kadar konvansiyonel askeri güçlere de dayanacak ve gerektiğinde kapsamlı bir savaş yerine “sınırlı savaş” yapılmasına olanak sağlayacak olan “esnek mukabele” stratejisi ile literatüre “orantısallık” kavramı girmiş oldu (Ceylan, 2022, s. 41). Bu konseptin getirdiği ilkeler Soğuk Savaş bitimine kadar uygulamada kalmıştır.

- Harmel Raporu:

Adını, dönemin Belçika Dışişleri Bakanı Pierre Harmel’den alan rapor, NATO’nun gelecek projeksiyonlarına yönelik bir içerikle oluşturulmuştur. Bu raporun oluşturulmasına neden olan en önemli durum NATO ve Varşova Paktı üyeleri arasında yaşanan gerginliklerdir. Bu nedenle raporun temel dayanağı, başta Sovyetler Birliği olmak üzere Varşova Paktı ülkeleriyle sürekli ve istikrarlı bir diyalog yürütülmesi, Doğu-Batı ilişkilerinde uzlaşmacı bir strateji güdülmesidir. Raporun ana ilkeleri, bir yandan

ve Sovyetler Birliği’nin müdahalesi geldi. Sovyetler Birliği, nükleer güç kullanma tehdidinde bulundu. Bunun üzerine , İngiltere ve Fransa bölgeden çekilmek zorunda kaldı. Bkz. Ceylan, 2022, s.36.

²² Batı Almanya’nın NATO’ya katılımıyla birlikte ABD, bu ülkeye nükleer silah konuşlandırma kararı aldı. Sovyetler Birliği’nin verdiği nota üzerine ilişkiler gerildi. Ancak, kriz tırmandırılmadı ve her iki ülke de Berlin’in statüsünün korunması konusunda anlaşmaya vardılar (a.g.e, s.36).

²³ NATO’nun siyasi ayağını güçlendirmek için, seçilmiş siyasi danışmanlar olan Kanada, İtalya ve Norveç Dışişleri Bakanları Lester Pearson, Gaetano Martino ve Halvard Lange’nin kaleme aldıkları rapordur. Raporda, güvenlik ve siyasi konularda üyeler arası danışman kadrosunun genişletilmesi, anlaşmaların derinleştirilmesi konularına yer verilmiştir. Üçlü Rapor, bugün hala NATO kararlarına yön verici niteliktedir. Bkz.North Atlantic Treaty Organization (1956). Report of the Committee of Three on non-military cooperation in NATO (As released by the NATO Information Division at Paris on December 14, 1956). Paris.

²⁴ Bu dönemde ABD’de yapılan seçimler sonucunda başkanlığa gelen Kennedy, nükleer kuvvetlerin erken kullanımına yönelik olarak önceki başkan Eisenhower’ın fikir babası olduğu “topyekun mukabele” doktrinini yeniden tartışmaya açtı. Bkz. Doğan, 2005, s.1.

savunma ve caydırıcılık, diğer yandan da siyasi diyalogların sürdürülmesi üzerine inşa edilmiştir. Harmel Raporu, bir işbirliği anlaşması olarak değerlendirilebilir (Ceylan, 2019, s.13).

NATO, günümüze kadar, yukarıda belirtilen stratejik konseptler, anlaşmalar ve raporlarla kuruluş amaçlarını değiştirmeden yeni yüzyıla hazırlanmıştır. Zaman içinde stratejik konseptlere yenileri eklenmiş, karşılaşılan krizlere yönelik yeni anlaşmalar yapılmış ve varlığını devam ettirebilmek amacıyla geleceğe yönelik yeni kararlar alınmıştır. Bugün geline nokta NATO'nun varlık nedenleri, uygulamadaki eksikleri, kriz dönemlerindeki zaafiyetleri, üye ülkelerin zaman zaman gerginlik yaratan çıkar çatışmaları ve özellikle dünyaya hükmetme rekabeti hiç bitmeyen ABD ve Rusya'nın baskın politikaları her zamankinden daha fazla tartışılıyor, eleştiriliyor olsa da NATO, kendini yenileyerek, üye sayısını artırarak ve gücünü kanıtlamaya çalışarak yoluna devam ediyor.

2.1.3. NATO'nun Gelecek Projeksiyonu

Derinlemesine bir tarihsel inceleme, NATO'nun en etkili gücünün yeni siyasi ve askeri sorunlara adapte olabilme esnekliği olduğunu göstermektedir. Norveç'in Birleşik Krallık Nezdindeki Savunma Ateşesi John Andreas Olsen'in editörlüğünü yaptığı ve Royal United Services Institute(RUSİ) tarafından 2020 yılında basılmış olan “*Future NATO: Adapting to New Realities*” başlıklı kitap, bu incelemelere ışık tutan makaleler içeriyor. Örneğin; Norveç Savunma Bakanlığı'ndan Svein Efstad ve Savunma Çalışmaları Enstitüsü'nden Rolf Tamnes, NATO'nun gelecekte yüzleşmekten kaçamayacağı en önemli sorunun, geliş bugünden belli olan “dünya devletlerindeki demokrasi erozyonu ve teknolojinin etkisiyle hızla büyüyen popülizm” olacağını belirtiyorlar (a.g.e).

Eski bir üst düzey NATO görevlisi olan Heinrich Brauss ise “*The Need for the Alliance to Adapt Further*”(a.g.e) başlıklı makalesinde, NATO'nun bugün içinde bulunduğu durumu değerlendirerek, öneriler sunuyor. Brauss'a göre; alınması gereken tedbirlerin başında hibrid savaş²⁵ gibi yeni sorunlara karşı direnme gücü geliyor. Diğer

²⁵ Hibrit Savaş bir başka ifadesiyle “melez savaş”, kavramı ilk olarak açıklayan yazarlardan Hoffman (2007)'a göre; devlet çatışmasının ölümcüllüğü ile düzensiz savaşın fanatikliği ve uzun süren coşkunun harmanlanmasıdır. Hoffman'ın ifadesiyle hibrid savaş; “düşük seviyeli konvansiyonel ve hassas operasyonları birleştiren sofistike saldırılar, saldırgan siber uzay ve uzay eylemleri ile halkın algısını ve uluslararası görüşü etkilemek için sosyal ve geleneksel medyayı kullanan psikolojik operasyonlardır (Bıçakçı, 2019, s.3'ten alıntıdır)”.

öneriler ise NATO'nun askeri kabiliyetinin üye devletlerin katkısıyla iyileştirilmesi ve Rusya tarafından gündeme getirilen nükleer tehditlere karşı kararlılıkla hareket edilmesine yönelik. Günümüzde hızla yükselen bir güç olarak tarih sahnesinde yerini alan Çin'in dikkatle takip edilmesi de Brauss'un vurguladığı öneriler arasındadır.

NATO'nun gelecek projeksiyonunu net bir şekilde ortaya koyan belgelerden bir diğeri, 2020 yılında NATO Dışışleri Bakanları toplantısında sunumu yapılan 2030 Değerlendirme Raporudur. Bu raporun kaleme alınmasının en önemli nedeni, birlik içerisindeki devletler arasında zaman içinde zedelenmiş olan siyasi uyumun yeniden inşa edilmesi ve eşgüdümün günün koşullarına daha uygun bir zemine taşınmasıdır.

*“NATO: Yeni Bir Çağ İçin Birliktelik”*²⁶ başlığıyla deklare edilen raporda, şu konulara da yer verilmiştir: çağın değişimine uyum sağlayacak politikalar üretmek, yaşanabilecek krizlere yönelik proaktif önlemler almak, uluslararası arenada etkin bir siyasi rol üstlenmek bunlardan bazılarıdır. Ayrıca raporda, Rus ve Çin tehdidine dikkat çekilmiş, siber güvenlik ve hibrid savaş konularına yönelik stratejiler oluşturulması gerektiği vurgulanmıştır. *“Future NATO: Adapting to New Realities”* (2020) kitabında yer alan makalesinde Brauus'un da belirtmiş olduğu Çin tehdidi konusuna 2030 Değerlendirme Raporu'nda dikkat çekilmiştir. Aslında Çin'in tehdit olarak algılanması 2019 yılından beri söz konusudur. NATO, bu tarihten itibaren daha çok önleyici politikalarla hareket etmeyi benimsemiştir. Dolayısıyla, NATO'nun Çin'in yükselişi karşısında aldığı duruş, üye devletlerle birlikte ortak hareket etme gücünü korumaya ve artırmaya yöneliktir.

“NATO: Yeni Bir Çağ İçin Birliktelik” Raporu, NATO'nun gelecek projeksiyonunun, kuruluş misyonunu yeniden canlandırmak ve küresel tehditlere karşı birlik olma gücünü korumak üzerine yapılandırıldığını açık bir şekilde göstermektedir (Tokatlı, 2022, s.77). Denilebilir ki; 2030 Raporu, NATO bünyesindeki son stratejik konseptte esas oluşturmuştur (Ceylan, 2022, s.212). NATO'nun kurulduğu 20.yüzyıl ortalarından 21.yüzyıla kadar olan süreçte iki kutuplu dünya, bugün çok kutuplu olmanın sancılılarıyla baş etmeye çalışmaktadır. NATO'nun bu yeni çok kutuplu dünyada oynayacağı rol, her zamankinden çok daha fazla önem taşısa da, yeni dünya düzeninin akıbeti hala belirsizliğini korumaktadır.

²⁶NATO (2020), “NATO 2030: United for a New Era Report”, Erişim Tarihi: 19.11.2021, Erişim Adresi: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf.

2.2. NATO ve Kuzey Avrupa İlişkileri

Avrupa, modern hukukun ana yurdu olarak bilinir. Bu kabule uygun olarak Avrupa, uluslararası hukuk alanında da 16.yüzyıldan itibaren özellikle devletlerin egemenlik eşitliği prensibini hayata geçirmiştir. Avrupa devletleri, diğer dünya devletlerinden daha önce, devlet yönetiminde hukuk kurallarını esas almış ve hukukçuların görüşlerine sıklıkla başvurmuştur.

Avrupa’da başlayan modern hukuk kuralları ve uygulamaları, Avrupa dışına ancak sömürgeciliğin hız kazandığı 18. ve 19.yüzyıllarda çıkabilmiştir. Bu kapsamda, Osmanlı İmparatorluğu, 19.yüzyılda, uluslararası hukuk kurallarını çok kısmi düzeyde de olsa bünyesine katan ve Hristiyan olmayan ilk devlet olarak bilinmektedir. Asya ülkeleri ise bu kuralları ancak 20.yüzyıldan itibaren içselleştirmeye başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı’nın ardından kurulan ilk uluslararası örgüt Milletler Cemiyeti ile bu durum daha da yaygınlaşmış ve Avrupa dışı ülkeler uluslararası hukuk düzenine daha fazla dahil olmuşlardır (Acer & Kaya, 2010, s.17). Devlet düzenlerinin değişmesi ve insan faktörünün öne çıkmasıyla bugün, uluslararası hukuk özellikle Avrupa ülkelerinin ulusal hukuklarını da etkilemeye başlamıştır. Kurulan yeni uluslararası örgütlerle beraber, Avrupa’nın uluslararası hukukla olan bağı küresel ölçekte güçlenmiştir.

İki dünya savaşının ardından Avrupa ülkelerinin kurduğu Batı Avrupa Birliği (BAB), sadece Batı Avrupa ülkelerini kapsamaktayken, ABD önderliğinde NATO’nun kurulmasıyla birlikte Avrupa üyelerinin büyük çoğunluğu bu yeni örgüte katılmış ve BAB işlevini kaybetmiştir. NATO, bir Kuzey Atlantik ittifakı olarak yapılandırıldığından, her ne kadar ABD, Kanada gibi ülkeler dahil edilse de özünde bir Avrupa Topluluğu olarak görülmektedir (Bayraktar, 2023, s.128). Avrupa ülkelerinin katılımıyla oluşan Avrupa Birliği (AB), daha çok ekonomik düzenlemeler ve uluslararası ölçekte hayata geçirilen ekonomi-politik kurallarla hareket ettiği için, güvenlik anlamında sadece NATO, Avrupa ülkelerinin, devamlılığında yarar gördüğü bir örgüt olarak kabul görmektedir.

Ancak, günümüzde güvenlik kavramının kapsadığı alanlar genişlemiştir. Özellikle düzensiz göç, küresel salgın (covid 19) ve iklim değişikliğiyle beraber, dünyanın mücadele edeceği güvenlik sorunları yeni bir boyut kazanmıştır (a.g.e, s.135). Özellikle düzensiz göç, Avrupa ülkeleri için geleceğe yönelik hayati bir tehdit oluşturmaktadır. Dolayısıyla, Avrupa için yeni güvenlik politikaları üretmek zorunlu hale

gelmiştir. Düzensiz göçten en az etkilenen ülkeler olan Kuzey Avrupa ülkeleri içinse, yeni bir savaş tehdidi kapıya dayanmıştır.

Bu çalışmanın konusunu teşkil eden İsveç ve Finlandiya'nın uzun yıllardır korudukları tarafsızlık prensibi, Rusya'nın Ukrayna'yı işgaliyle bozulmuştur. Özellikle; Rusya ile 1340 kilometrelik sınır komşusu olan Finlandiya, bu durumu kendisine yönelik çok yakın bir tehdit olarak görmektedir.

NATO'nun 2030 yılına kadar oluşturulan projeksiyonu bölgesel savunma ve yeni krizlere yönelik planları kapsamaktadır. Özellikle Rusya, bu konudaki kilit ülke olarak görülmekte ve Kuzey Avrupa'ya yönelik yeni önlemlerin alınmasına sebep oluşturmaktadır (Ewers & Peters, 2021, s.78).

Kunz (2021, s.157)'a göre, NATO'nun son dönem çalışmalarında, Avrupa'nın iki bloğuna yönelik ayrı ayrı güvenlik çalışmaları yapılmaktadır. Bunlardan biri, Kuzey ve Doğu Avrupa'nın Rusya'nın savaş tehdidine karşı bölgesel korunmasıdır. Diğerisi ise; Güney Avrupa ülkelerindeki ayrılıkçı grupların yaratacağı terör olaylarına yöneliktir. NATO bu güvenlik tehditlerine karşı AB'ni en önemli partner olarak görmektedir. AB için ise NATO'nun askeri gücü vazgeçilmez bir imkan ve ihtiyaçtır. Dolayısıyla NATO, günümüz koşullarında ve yakın gelecekte Kuzey Avrupa ve daima yakından takip edilmesi gereken süreçte Güney Avrupa ülkeleri adına, bugüne kadarkinden çok daha aktif bir rol oynayacaktır (Bayraktar, 2023, s.140).

NATO ve Kuzey Avrupa ilişkilerinin günümüzdeki en yeni kesişme noktası Arktika Bölgesi²⁷'dir. Aslında bu bölge, 2.Dünya Savaşı sonrası stratejik bir önem arz etmeye başlamıştır (Genç, 2021, s.85). Bu bölgenin önemi, NATO üyesi devletler ile Rusya arasındaki en kısa mesafe oluşundan kaynaklanmaktadır. Küresel ısınmanın getirdiği yeni gelişmelerle, buzulların 2040 yılında tamamen erimiş olacağı öngörüsünden hareketle, yeraltındaki enerji ve maden kaynaklarının ortaya çıkacağı gerçeği ve deniz ticaret hukukuna eklenecek yeni kurallar nedeniyle bölgedeki rekabetin artacak olması bugün, NATO'nun karşı karşıya kalacağı bir başka krizin habercisidir.

²⁷ Arktika Bölgesi, Kuzey Kutbu'nda buzlarla kaplı bir alandır. Önümüzdeki 20 yıl içinde küresel ısınmadan dolayı buzulların tamamen erimesi ve bugüne kadar buzulların altında bulunan enerji kaynaklarının ortaya çıkacak olması, bu bölgeye sınırı olan devletlerin hak iddia etmesine yol açacaktır. Bu da yeni bir bölgesel krizi tetikleyecektir (İncekara & İncekara, 2021, s.7).

Arktika Bölgesi'ndeki krizin başlangıcı 2007 yılında Rusya'nın kendi topraklarında yer alan Sibirya Bölgesi'nin bir uzantısı olduğu gerekçesiyle, Arktika Okyanus tabanına titanyumdan yapılmış bir bayrak dikmesine dayanmaktadır. Bu olayın ardından NATO üyesi ülkeler birlikte tatbikatlar yapmış ve Rusya'ya bir anlamda göz dağı verilmiştir (a.g.e., s.85). Ancak; bu olayın sebep teşkil ettiği en önemli gelişme, bugüne kadar tarafsızlık politikaları ile dikkat çeken İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya üyelik talebi ve bu talebin kabul görmesiyle üyelik sürecinin tamamlanmasıdır.

2.3. NATO'nun Kuzey Avrupa'daki Rolü ve Geleceği

NATO tarafından güncel anlamda “Yüksek Kuzey”²⁸ olarak adlandırılan Kuzey Avrupa Bölgesi'nin önemi, Arktik Okyanusu'na kıyısı olan ABD, Kanada, Danimarka ve Norveç'in bu bölgede bulunmasından kaynaklanmaktadır. Bu ittifak üyelerinin Arktika Bölgesi'ndeki altyapı zenginliği, deniz ticaret güvenliği ve geleceğe dair kalkınma hedefleri doğrudan NATO'yu da bağlamaktadır. Ayrıca, bölgenin askeri güvenliği açısından, bu coğrafyanın iklim koşullarına uygun askeri hareketler ve savunma hattının kurulması da bölgeyi ve çevre koşullarını iyi bilen Arktik Bölgesi ülkelerine duyulan ihtiyacı artırmaktadır.

Bölgede tehdit unsuru olarak görülen Rusya'nın geleceğin küresel güçlerinden biri olacağı şüphe götürmeyen Çin ile olan işbirliği açısından da NATO ve müttefiklerinin bölgede güç dengelerini etkileyecek pozisyonlarda olması hayati önem taşımaktadır. Kuzey Avrupa Bölgesi, günümüze kadar gelen süreçte çoğunlukla tarafsız ülkelerin istikrarlı tutumlarından oluşsa da, Arktika Bölgesi'nin gelecek projeksiyonu bu istikrarlı yapının yakın tarihte bozulacağına dair tahminleri doğrular niteliktedir (Demirayak ve Ateş, 2024, s.113). Dolayısıyla yakın gelecekte Çin-Rusya ile NATO üye ülkeleri arasında oluşacak iki taraf, yeni dünya düzeninin de çerçevesini oluşturacaktır. Bu yeni konjoktür NATO'nun geleceğe dönük Arktik Stratejisi'nin de temel dayanağını oluşturacaktır.

NATO'nun Soğuk Savaş ve sonrasında oluşturduğu ittifak stratejileri o dönemin ve öngörülen yakın geleceğin varlığına yönelik olmuştur. Ancak, küresel ısınma tehdidinin oluşmasıyla beraber 2022 yılında yayınlanan yeni stratejik belge önemli

²⁸ Yüksek Kuzey, Kuzey Kutup Dairesi'nin Kuzey Avrupa Bölgesi'ni tanımlamak için kullanılan bir tabirdir. NATO müttefiklerinin bu terimi kullanması “gelenekçi” bir duruşun göstergesidir ve siyasi bir mesaj olarak kullanılır (Buchanan, 2022).

detaylarıyla Arktik Bölgesi'ne yöneliktir (Buchanan, 2020, s. 2). Bunun en belirgin nedeni yine Rusya-Ukrayna meselesine dayanmaktadır. Çünkü, bu savaşa kadar ittifak üyelerinin bağımsız ve tarafsız duruşları söz konusudur (a.g.e., s.3). Ayrıca, NATO'nun bu dönemde Kuzey Avrupa dışındaki operasyonlara (Irak ve Afganistan v.b) katılması, bölgedeki değişimi geç fark etmelerine neden olmuştur (Demirayak ve Ateş, 2024, s.116). Bu farkındalık ancak, Rusya'nın 2022 yılında Ukrayna'yı işgali ile gerçekleşmiştir. İşgale, küresel ısınmanın da artarak devam edeceğinin bilimsel kanıtları eklenince bölgenin jeopolitik önemi ve yeni bir uluslararası rekabet arenası olacağı açıkça ortaya konulmuştur.

Arktika Bölgesi sadece yeni ulaşım ve ticaret yollarının açılması değil, aynı zamanda tüm dünyanın ihtiyaç duyduğu petrol, doğalgaz, diğer hayati yeraltı kaynaklarının ve madenlerin de uluslararası rekabetin konusu haline gelmesi demektir. Bu rekabetin gelecekte, herhangi bir süreçte güç mücadelesine evrilmesi tehdidi NATO ve Rusya'nın askeri olarak çok daha kapsamlı tedbirler almasını gerektirmektedir. Rusya'nın hali hazırda kara ve deniz üstünlüğü düşünüldüğünde NATO'nun ancak ittifak devletlerinin sayıca ve askeri teçhizat kapasitesinin artırılmasıyla kuvvetlenebileceği açıkça görülmektedir (Miller, 2023, s.3). Bu bağlamda, Arktika Bölgesi'nde istikrarlı bir şekilde söz sahibi olan, özellikle Kuzey Avrupa'nın iklim koşullarını iyi bilen, askeri ekipman ve insan gücünü buna göre organize etmiş olan İsveç ve Finlandiya'nın yıllardan beri uyguladıkları politikalarından feragat ederek NATO'ya üye olmalarının, NATO ve Rusya arasındaki güç dengelerini, NATO lehine bozabileceğini söylemek çok da yanlış bir öngörü olmayacaktır.

3.BÖLÜM

İSVEÇ VE FİNLANDİYANIN ULUSLARARASI KONJOKTÜRDEKİ YERİ VE ARKTİKA BÖLGESİ POLİTİKALARI

Günümüze kadar Kuzey Avrupa'nın her zaman en tarafsız, kendine has özellikler barındıran, eğitim modelleriyle dikkat çeken ve refah düzeyi yüksek ülkeleri olarak anılan İsveç ve Finlandiya'nın, bugün, dünya devletleri içinde en fazla konuşulan ülkeler olmasının temel nedeni küresel ısınmayla önem kazanan Arktik Bölge politikalarıdır. Arktika, kapsadığı 27 milyon kilometrekarelik alanı ile kuzey kutup bölgesinde yer almaktadır. Sahip olduğu enerji kaynakları nedeniyle de Rusya, ABD, Kanada, İsveç, Finlandiya ve İzlanda'nın bilimsel çalışmalar yürüttüğü bir bölge olma özelliği taşımaktadır (İncekara & İncekara, 2021, s. 10)

ABD Jeolojik Araştırmalar Kurumu'nun 2008 yılında yaptığı araştırmalar sonucu ortaya konulan rapora göre bölgedeki petrol rezervlerinin dünya rezervlerine oranı % 13 civarındadır. Aynı şekilde dünya üzerinde keşfedilmemiş doğalgaz kaynaklarının % 40'ı da bu bölgede bulunmaktadır (Kısacık, 2021, s. 59). Günümüzde giderek artan oranda ihtiyaç duyulan ve bitmeye yüz tutan enerji kaynakları düşünüldüğünde bu oranın önemi daha da artmaktadır. Bölgeye kıyısı olan devletler dışında, buzulların erimesiyle deniz ticaretindeki trafikte mesafe ve zaman kazandıracak olması nedeniyle sadece bölgedeki ülkelerin değil, Çin'in de bölgeye yönelik beklentileri yükselmiştir.

Bölgenin en büyük küresel gücü olarak görülen Rusya, Başkanlık düzeyinde, 2015 yılında yayınladığı Ulusal Güvenlik ve Strateji Belgesi'nde, bölgedeki devletler arasındaki rekabetin genişleme potansiyeli ve Arktika Bölgesi'ndeki kaynakların kullanımı konusunda önde olunması gerektiğini açıkça vurgulamıştır. Diğer yandan 2017'de yayınlanan Başkanlık Kararnamesi'nde, ülkeye yönelik tehditler arasında ABD ve müttefik Avrupa Devletleri'nin Arktika Bölgesi başta olmak üzere okyanuslara yönelik hakimiyet taleplerine yer vermiştir (Kanat, Kılınç ve Gürkaynak, 2022, s.845).

Bu deklarasyonun öncesinde, ABD'nin 2010 yılında yayınladığı "Ulusal Güvenlik Stratejisi" belgesinde ise, ABD'nin Arktika Bölgesi ülkesi olduğu açıklanmıştır. Bu açıklamanın ardından ABD bu kez de, öteden beri Arktika'daki zayıf

olan deniz gücüne dayalı askeri varlığını artırmış ve 2.Filo'yu Kuzey Atlantik bölgesinde görevlendirmiştir. ABD, deniz gücünü dünyanın hemen hemen her yerine serpiştirdiği için Arktika'da yeterince deniz gücü bulunduramamaktadır. Özellikle buzkıran gemisi varlığı açısından Rusya bölgede en güçlü ülkedir.

Kıyı şeridinde yer almaları nedeniyle Arktika Bölgesi'nde hem kıta sahanlığı, hem de kara suları nedeniyle öncelikli haklara sahip olan devletlerse ABD ve Rusya'nın bölgedeki taleplerine karşılık Arktik Okyanusu'nun büyük bölümüne egemen olma taleplerini öne sürmüşlerdir (a.g.e, s.846).

Bu devletlerin başında gelen, İsveç ve Finlandiya'nın uluslararası hukuk alanındaki sessizliğini bozmasının ve uluslararası örgütlerde üye statüsünde yer alma talebinin en önemli nedeni ise Arktik Bölgesi'nin halen herhangi bir yasal konumunun bulunmamasıdır (Şahin & Türk, 2021, s.30). Bölgede, uluslararası hukuku temsil eden ve Rusya, ABD, İzlanda, Danimarka, Norveç, İsveç ve Finlandiya'nın üyelikleriyle 1996 tarihinde kurulmuş olan Arktik Konseyi²⁹'nin verdiği kararlar daha çok tavsiye niteliğindedir. Nitekim, bu konsey, zaman içinde teknik öneriler getiren, bilimsel araştırmalara kaynak aktaran, çalışma grupları ile bilimsel değerlendirmeler üreten bir organ halini almıştır (Berkut, 2021, s.93).

Arktik Konseyi'nin etkinlik alanını, bu bölgeye doğrudan kıyısı olan Kanada, ABD, Rusya, Norveç ve Danimarka'nın oluşturması nedeniyle İsveç ve Finlandiya'nın daha çok pasif düzeyde üyeliği söz konusudur. İki ülkenin de konseyle iş birliği içinde olmasının öncelikli nedeni ise Arktik Çevre Koruma Stratejisi³⁰ konusuna yaklaşımları ve bilimsel çalışmaları desteklemeleridir.

²⁹ Arktik Bölgesi ülkeleri, bölge güvenliğini sağlamak amacıyla 1996 yılında Arktik Konseyi'ni kurmuştur. Bir diğer adı Ottawa Deklarasyonudur. Konsey, Arktika Bölgesi için en önemli uluslararası örgütlerden biridir. Kuruluş, Arktika devletleriyle birlikte Arktika yerli halklarını da bünyesinde bulundurur. Konseyin amacı, bu bölgede sürdürülebilir çevre koruma ve kalkınma konuları ile ilgili işbirliklerini ve etkileşimi kuvvetlendirmektir. Bkz.Genç, 2021, s. 34 ve Berkut, 2021, s.90.

³⁰ Arktik Çevre Koruma Stratejisi, Finlandiya Hükümeti'nin girişimiyle oluşturulmuştur. Arktik Çevre Koruma Stratejisi'nin 3 ana prensibi bulunmaktadır: 1) Süreklilik için düzenli aralıklarla bakanlar düzeyinde toplantılar yapılması 2) Yerli halkların sürece dahil edilmesi 3) Arktik hayvanlarını ve bitkilerini koruma, Arktik deniz çevresini koruma, acil durum önleme ve Arktik gözetleme ve denetleme programları için çalışma grupları oluşturma. Bkz. Berkut, 2021, s.88.

Harita 1. Arktika Okyanusu

Arktika Bölgesi, aynı zamanda bölgede toprakları olan kıyıdaş ülkeler için jeopolitik açıdan uzun yıllar bir önem taşımamıştır. Çünkü; bölgenin sert iklimi ve coğrafi yapısı kendiliğinden bir sınır oluşturmuştur. Bu nedenle de Arktika bölgesi devletler arası bir tehdit unsuru olarak görülmemiştir. Buna rağmen bölgenin en aktif kullanımı 2.Dünya Savaşı sırasında. Bölge, bu dönemde Nazi Almanyası'na karşı Sovyetler Birliği ile

müttefik ülkeler arasında bir yardımlaşma koridoru olarak kullanılmıştır (Haftendorn, 2011, s. 337). Soğuk savaş döneminde ise bölgede BM'in güvenlik amaçlı çalışmaları Sovyetler Birliği'nin direnciyle karşılaşmıştır. Buna karşılık olarak NATO, bölgede askeri üsler kurmuştur (Genç, 2021, s.36). NATO, Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte bölgede sadece çevre korumaya yönelik çalışmalara ağırlık vermiş, değişen iklim şartlarına ve bölge halkının yaşam standartlarının yükselmesine odaklanmıştır (a.g.e., 37).

Dünya çapında önlenemeyen bir sorun olarak görülen küresel ısınma Arktik Bölgesi'nin sakinliğinin ve uluslararası düzendeki sadece uzaktan takip politikasının bozulmasına neden olmuştur. Arktika buzullarla kaplı bir alan olduğu için erişilemeyen bir bölgeyken, buzulların erimesinin ardından ortaya çıkacak yeraltı madenleri, petrol yatakları, doğalgaz rezervleri, tarım yapılabilir alanların artışı ve turizm potansiyelinin, dolayısıyla gelirinin yükselmesiyle bölge halkının refah düzeyinin artacak olması hem bölgeye dikkatlerin yoğunlaşmasını sağlamış, hem de bölge devletleri arasındaki rekabeti zirveye taşımıştır. Bu rekabet, buzulların erimesiyle, gelecek yıllarda süper güçler arasında çatışmaya da neden olacaktır. Bu yeni durum hem uluslararası siyaseti, hem de uluslararası hukuku doğrudan etkileyecektir.

Yeni jeopolitik tablo, bölgeye kıyısı olmayan ülkeler için de yeni dış politikaların oluşturulmasını zorunlu kılmıştır. Hem bölgenin refah kaynaklarından yararlanmak, hem de kendisine olmasa bile sınır komşusuna yönelik tehditlere dair önlemler almak, bir anlamda neoliberal politikalar uygulamak, özellikle, yıllardır tarafsızlığını koruyan ve içine kapalı ülkeler olarak addedilen İsveç ve Finlandiya için uluslararası arenada, bu kez askeri stratejilerle boy gösterme gerekliliğini doğurmuştur. Her iki ülkenin NATO üyeliği, Rusya'ya karşı Arktika'daki askeri dengeleri değiştirmiştir.

3.1. Arktika Bölgesi ve İsveç

Jeopolitik olarak bir Arktik devleti sayılan İsveç, Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ve Arktik Bölge'nin değişen yapısı nedeniyle uzun yıllara varan sessizliğini bozmuş, ulusal savunmasına yönelik stratejik önlemler almak için harekete geçmiştir. Bu minvalde, İsveç, hem sınır komşusu Finlandiya ve İzlanda ile yeni işbirlikleri gerçekleştirmeye başlamış, hem de uluslararası hukuk çerçevesinde güvence olarak gördüğü NATO'ya üye olmayı talep etmiştir.

İsveç, ülkenin güvenlik politikası hakkında İsveç Savunma Komisyonu tarafından sunulan son raporda “Rusya ve Çin gibi otokratik ülkelerin” tehditleriyle karşı karşıya olduğunu ilan etti. Raporda, ayrıca vurgulanan bir diğer tehdit unsuru da Rusya’nın Batılı ülkelerle girdiği çatışmaların Avrupa’da yeni bir savaş ihtimalini kuvvetlendirdiğidir. İlgili rapor, aynı zamanda, İsveç’in savunma stratejilerinin uzun vadeli tasarımı da içeriyor. Bu stratejilerin NATO’nun savunma stratejileriyle uyumuna da vurgu yapılıyor(Seethi, 2023).

İsveç, her ne kadar Arktik Bölgesi ülkesi olsa da 2022 tarihine kadar belirgin bir Arktik politikası izlememiştir. Ancak; iklim değişikliği ve bölgenin Rusya tarafından tehditkar politikalara maruz kalması sonucunda günümüz konjoktürüne uygun politikalar üretmeye başlamıştır. Görülen odur ki; Arktik Bölge ülkeleri, bugüne kadar barışçıl politikalar gütmüş olsalar da, Rusya’nın Ukrayna’yı işgali bütün dengeleri değiştirmiştir. Bunun üzerine, İsveç, öncelikli olarak diplomatik çözümleri tercih ettiğini belirtse de askeri gücünü artırmaya yönelik stratejik önlemler almaya başlamıştır. Çünkü, İsveç hükümetine göre; bölgedeki huzursuzluk ve bu huzursuzluğun askeri çatışmalara dönüşme riski azımsanmayacak bir boyuta ulaşmıştır. Uzun yıllar, uluslararası gerginliklerde tarafsız bir rol oynamayı seçen İsveç’in bugün aktif savunma stratejileriyle sahneye çıkması, bölgede yaşanacak kaosu ciddiyetini göstermektedir (a.g.e).

İsveç Savunma Bakanlığı, yeni jeostratejik duruma yönelik olarak Kuzey Kutbu Bölgesi’ne asker konuşlandırma talebinde bulunmuştur. Bunun nedeni, Kuzey İsveç’in dünya çapında mineral tedarikçisi ve uzay merkezi olmasıdır. İsveç’in güvenlik politikaları ile sadece ülkenin güneyini değil, Barent Denizi ve Norveç Denizi de dahil olmak üzere tüm Arktik Bölgesinin güvenliğini hedeflediğini de açıklamıştır.

Sonuç olarak; İsveç’in yeni dönemde, dünya düzeni ve uluslararası hukuk konularındaki etkinliği artacak, yeni koşullarla cazibeli hale gelen Arktik Bölgesi için etkin bir siyasi aktör olacaktır.

3.1.1. İsveç’in Arktika Stratejisi

İsveç, Arktika Bölgesi’ne sınırı olmayan bir ülke olmakla birlikte coğrafi konumu nedeniyle bölgenin önemli aktörlerinden sayılmaktadır. Ülkenin güneydoğusunda uluslararası ticaret için önemli bir ulaşım yolu olan Baltık Denizi yer alır. Arktika Bölgesi’ndeki küresel ısınma sonuçları, bu denizin önemini azaltırken,

Arktika Bölgesi'ndeki ticaret hacmini artıracaktır. Dolayısıyla, İsveç gelecek yıllardaki değişen uluslararası ticaret ağının da bir parçası olmayı hedeflemektedir. Üstelik, İsveç, yaklaşık 150 yıldır bu bölgede aktif rol almakta, hatta Arktika Bölgesi'ndeki birçok bilimsel araştırma projesi İsveç Kutup Araştırmaları Sekreterliği tarafından koordine edilmektedir.

İsveç'in Arktik Bölgeye dair stratejisi ilk olarak 2011 yılında açıklanmıştır (Sweden GOS). Açıklanan stratejinin içeriği, bölgeye dair jeopolitik değerlendirmeler, gelecek projeksiyonları ve bölgedeki devletlerle ilişkileri kapsamaktadır. Bölgeye dair stratejiyi oluşturan belgedeki hedefler şu şekilde belirtilmiştir (www.artict-council.org):

- Bölgedeki barışın korunması,
- Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve konuyla ilgili diğer uluslararası anlaşmalara sadık kalınması,
- Arktik Bölgesi protokollerinde taraf olarak yer almak,
- Arktik Konseyi ve Barents Avrupa-Arktik Konseyi³¹ ile ilişkileri güçlendirmek,
- Arktik Konseyi'nin çok taraflı forum üyesi olmak,
- Barents Avrupa-Arktik Bölgesi dahilinde İsveç'in rolünü güçlendirmek.

İsveç, 2011-2013 yılları arasında Arktik Konseyi Başkanlığı'nı yürüttüğü dönemde, bölgenin ekonomik, sosyal ve çevre politikalarına önem vermiş, bu politikaların insani boyutlarına dair stratejiler belirlemiştir. İsveç'in başkanlık dönemindeki bir başka yoğun gündemini ise AB politikalarını güçlendirmek oluşturmuştur. Ancak; süreç içinde değişen iklimsel koşullarla beraber 2020 yılında yeni bir strateji raporu hazırlanmış, bu kez stratejik hedeflere dünya siyasi krizlerinin öngörülebilirliği doğrultusunda yeni hedefler eklenmiştir. Yeni stratejik planın ana konusu olarak, özellikle Rusya'nın son dönemde yarattığı tehditler dikkate alınarak

³¹ Barents Avrupa-Arktik Konseyi: Barents Bölgesi'ndeki hükümetler arası işbirliğinin resmi organıdır. Mart 2022'de Barents Avrupa-Arktik Konseyi, "örgütün ilke ve hedeflerinin ihlali nedeniyle" Rusya ile olan faaliyetlerini askıya almıştır (barents-council.org).

güvenlik ve bölgesel kalkınma başlıklarına yer verilmiştir. İsveç için yeni dönemin önemli konularından biri de ekosistemin korunması olmuştur (Albayrak, 2023) .

Rusya'nın önce Kırım, sonra da Ukrayna'ya yönelik tehditleri ve işgalleri, bölgede küresel bir güç olarak bulunması nedeniyle hem AB'nin, hem de NATO'nun yeni bir yapılanmaya gitmesine yol açmıştır. Bu bağlamda bölgede etkin bir rol oynayan İsveç, işbirliği içinde olduğu bu küresel örgütlerde daha aktif roller üstlenmesi gerektiğini fark etmiş, NATO'ya üyelik kararını almıştır. İsveç, uzun yıllar uluslararası konjoktürde tarafsızlığı ile varlık göstermiş olmasına rağmen, bölgedeki ekonomik, jeopolitik ve askeri koşulların belli bir dengede yürütülmesi, uluslararası anlaşmaların taraf devletler arasında adil bir dengede uygulanması için gerekli icraatları yerine getirmiş, son tahlilde üye olduğu uluslararası örgütlerin çıkarlarını korumuştur.

Arktika Bölgesi'ne ilişkin en önemli sorunlardan biri bölgenin sınırlarının yasal olarak çizilmemiş olmasıdır. Bu durum bölgede, ABD, Rusya, Çin ve AB'nin çıkarlarını gündeme getirmektedir. Çünkü; buzulların erimesiyle birlikte bölgede yerleşik olan ve bölge dışından hak iddia eden ülkeler arasında, bölgenin kontrolü, madenlerin çıkarılması, askeri güvenlik ve yerleşim açısından yeni bir rekabet alanı yaratacaktır. Aynı zamanda Arktika Bölgesi'nin NATO ile Rusya arasında ciddi bir savaş tehdidi olarak yer alması, bölgede varlık gösteren ancak NATO'ya üye olmayan tarafsız devletleri hem güvenlik açısından, hem de bölge kaynaklarında hak iddia etmede zayıf hale getirmektedir. İsveç'in NATO üyeliği konusundaki kararında bu arka planın rol oynadığı açıkça görülmektedir. İsveç'in Kuzey Kutup Bölgesi'nin iklim şartlarındaki savunma üstünlüğünün ise NATO açısından bulunmaz bir avantaj olduğu gerçeği de açıktır (Erenel, 2022).

3.2. Arktika Bölgesi ve Finlandiya

İsveç'in komşusu olmaktan çok, 1340 kilometrelik sınırıyla Rusya'nın komşusu olması Finlandiya'nın, bölgedeki jeostratejik rolünü kaçınılmaz bir şekilde etkilemektedir. Ukrayna işgaline kadar Rusya, İzlanda, Finlandiya ve İsveç arasında sınır sorunu yaşanmazken ve sınır sorunları anlaşmazlıkları sadece A5³² ülkeleri arasında gerginlik yaratırken, bu işgalle beraber Finlandiya için de bir tehdit unsuru haline gelmiştir (Genç, 2021, s.46).

³² A5 ifadesi, Arktika Okyanusu'na kıyısı olan Norveç, Kanada, Danimarka, ABD ve Rusya devletlerini kapsamaktadır.

Rusya'nın Ukrayna'yı işgaliyle, 1945'ten bu yana sürdürülen dünya düzeni değişmiş, uluslararası ilişkilerin anarşik yapısı bir kez daha tartışmaya açılmıştır. Ukrayna'nın NATO'ya üye olması olasılığı halinde, bu uluslararası örgütün Karadeniz'de daha da güçleneceğine dair öngörülerde bulunan Rusya, bütün uluslararası anlaşmaları ve teamülleri hiçe sayarak askeri hareketini başlatmıştır (Aslan, 2024, s.38). Pek çok siyaset bilimci ve akademisyen bu yeni durumun Soğuk Savaş sonrası süregelen istikrar politikalarının sonu olduğu görüşünü ifade etmektedir.

Soğuk Savaş sırasında Finlandiya-Rusya sınırı, Demir Perde³³ olarak bilinen bölgenin çevresinin bir bölümünü oluşturuyordu. Sınırı geçmek mümkün değildi, sadece çok sınırlı sayıda ve izinle geçilebilen sınır kapıları mevcuttu. Günümüzde de aynı sınır 1340 km. olarak kuzeyden güneye uzanan bir çizgidedir ve her iki tarafın askerleri tarafından korunmaktadır. Daha çok doğal habitat ve küçük nüfuslu yerleşim yerlerinin yer aldığı sınır, aynı zamanda BM ve NATO'nun da dış sınırı olma özelliğini taşımaktadır. Ancak; günümüzdeki sınır koruma düzeni teknolojiye bağlı olarak üst düzey güvenlikle yürütülüyor. Finlandiya Sınır Muhafızları, sınır bölgesine giriş yapanları yakalamak için günde birkaç kez köpek devriyelerini ve sık bir düzende yerleştirilmiş elektronik gözetleme kulelerini kullanıyor. Rusya ise 500 yıldır kullandığı yöntemle sınır devriyesini koruduğu gibi, yeni sınır teknolojileriyle sınır güvenliğini sağlıyor (Bkz.tr.wikipedia.org). Ukrayna işgaline kadar devam eden bu sınır koruma düzeni, bu işgalle beraber Finlandiya tarafından daha yüksek güvenlik önlemlerinin alınmasını zorunlu hale getirmiş bulunuyor.

Bölgede değişen iklim koşulları ve uluslararası dengeleri değiştiren siyasi olaylar nedeniyle Finlandiya Hükümeti, 2010, 2013 ve 2021 yıllarında 3 Arktik Bölge Stratejisi yayınlamıştır. 2010 yılındaki ilk belgede AB'nin bölgede güçlendirilmesi önerilmiş, bölgenin çevre, iklim, güvenlik, ekonomi, alt yapı özelliklerinin ve yaşayan halkların desteklenmesi konularına yer verilmiştir. Bu belgede en dikkat çeken başlık NATO ve Rusya ilişkileri bağlamında Finlandiya'nın rolüdür. İklim değişikliğinin getireceği yeni durumlar, bölgedeki yeraltı kaynakları ve yeni jeopolitik çevre Avrupa açısından yakın geleceğin takip ettiği konulardır. Finlandiya'nın bir Arktik devleti olarak takip edeceği stratejiler bu bağlamda sürdürülmelidir. Bu nedenle 2013 yılındaki ikinci strateji raporu gelişen koşullar çerçevesinde güncellenen maddelerden oluşmaktadır.

³³ İngiltere Başbakanı Winston Churchill tarafından kullanılan ve literatüre yerleşen bu tabir, Sovyetler Birliği'nin ve ona bağlı olan uydu devletlerinin, batı ülkeleri ve Sovyet kontrolünde olmayan ülkelerle açık temasını engelleme çabalarını sembolize eder. Bkz. Wikipedia.org

Üçüncü ve son rapor 2021 tarihinde yayınlanmış ve öncekilerden daha geniş kapsamlı konulara yer verilmiştir. Bu raporda Finlandiya'nın Arktik Bölgedeki önemi ve bölge koşullarına yönelik tecrübesi detaylarıyla işlenmiş, uluslararası iş birliklerinin önemi dile getirilmiştir. İlk kez küresel tehditlerden bahsedilen bu rapor Finlandiya'nın bir sonraki yıl NATO'ya üyelik başvurusu yapmasının nedenlerini de açıklar niteliktedir. Tarafsız bir ülke olarak bilinen Finlandiya, 1955 yılından bu yana sürdürdüğü bu politikasından, gelişen küresel koşullar nedeniyle yaşayacağı “beka” sorunu nedeniyle vazgeçmiş, küresel ve bölgesel düzeyde çok taraflı iş birliklerine açık bir politika izlemeye başlamıştır (Albayrak, 2021)³⁴.

Finlandiya'nın 2022 yılına kadar uluslararası iş birliklerine yönelik ilk görüşmeleri Rusya ve Çin'le olmuştur. Finlandiya Hükümeti, Çin ile özellikle bölgedeki alt yapı projeleri için ortak hareket etmeye yönelik iş birliği anlaşmaları yaparken, Rusya ile de 2022 yılına kadar ekonomik iş birliklerini sürdürmüştür. Ancak, Rusya'nın Kırım'ı³⁵ ilhakı ile başlayan süreç, yeni bir kriz yaratmış ve Finlandiya'nın dahil olduğu Arktik Bölge Devletleri işbirliği süreçlerine çekimser yaklaşımlar göstermişlerdir. Rusya'nın 2022 yılında Ukrayna'yı da işgal etmesi, bölgedeki dengeleri değiştirmiş ve Finlandiya'nın NATO'ya üye olmasıyla beraber küresel güçlerin karşı karşıya geldiği arenada Finlandiya da taraf olarak yerini almıştır.

3.2.1. Finlandiya'nın Arktika Stratejisi

Finlandiya'nın Arktika Bölgesi'ne dair stratejileri ilk olarak 2013 yılında yayınlandı. Ancak; değişen iklim koşullarının getirdiği, ekonomik, çevresel, sosyal ve insani hedeflerdeki değişiklikler sonucunda 2021 yılında yeni bir strateji raporu ortaya kondu. Yeni strateji raporunun yayınlanması öncesinde Kopenhag Üniversitesi tarafından bölgede yapılan araştırmaların gösterdiği çarpıcı gerçekler, bu rapordaki önemli başlıkların alt yapısını oluşturmaktadır. Bu araştırmalar kapsamında Nature Climate Change'de yayınlanan araştırma, Arktik Bölge'deki sıcaklık artışlarına dikkat çekmektedir. Yapılan araştırmalara göre; Arktik Okyanusu'ndaki buzullar her on yılda bir yaklaşık olarak %13 düzeyinde erimektedir. Finlandiya Hükümeti, yeni strateji

³⁴ <https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/kutup/ansiklopedi/finlandiyanin-arktik-stratejisi>

³⁵ Ukrayna'ya bağlı bir yarımada olan Kırım'ın Rusya tarafından ilhakı 2014 yılında gerçekleşmiştir. Rusya'nın Kırım ilhakı, AB'nin yayımlacı politikasının ve Ukrayna ile yakınlaşmasının bir sonucu olduğu dünya kamuoyunda kabul gören bir görüştür. İlhakın ardından AB ve ABD'nin yaptırımları Rusya tarafından sert bir tepkiyle karşılanmış, 8 yıl sonra Rusya bu kez Ukrayna'yı işgal etmiştir. Rusya'nın Kırım'ı ilhakı Kırım Yarımadasının Rusya'ya bağlanması ile sonuçlanmıştır (Konak, 2019, s.83).

raporunda bu gelecek trajedisinden hareketle öncelikle doğal çevrenin ve ülkesindeki sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin korunmasını ilke edinmiştir. Diğer stratejik hedeflerse şu başlıklar altında ele alınmaktadır (dsjournal.org):

- Finlandiya'nın Arktika Bölgesi'ndeki ekonomik ve ticari çıkarlarının korunması,
- Bölge güvenliğinde aktif rol alınması,
- Bölgede çıkarı olan devletlerle işbirliğinin yeni ilkeler doğrultusunda oluşturulması ve sürdürülmesi,
- Bölgede yeni dönemde oluşacak iş fırsatları konusunda Finlandiya halkının çıkarlarına yönelik politikaların oluşturulması,
- Arktika Bölgesi'ne dair alt yapı ve lojistik konularında uzmanlaşmanın sağlanması,
- İklim değişikliğinin yaratacağı yeni habitatın, bölgede yaşayan halkların yaşam koşulları üzerindeki yıkıcı etkinin azaltılmasına yönelik önlemlerin alınması.
- Arktik Konseyi'nin ihtiyaç duyacağı konularda azami destek verilmesi

Finlandiya'nın 2021 yılında açıkladığı yeni strateji raporunun, ilgili stratejik hedefler ışığında, temelde ülkeyi, Arktika Bölgesi'nin gelecekteki lider ülkelerinden biri haline getirme amacını güttüğü açıkça görülmektedir. Bu amaçtan hareketle, 2023 yılında NATO'ya üye olan Finlandiya, aynı zamanda 1340 kilometrelik sınırı nedeniyle Rusya'nın tehdidinden de korunmayı planlamaktadır.

Arktika Bölgesi ülkelerinin tamamının NATO'ya üye olması, bir anlamda bölgede küresel tehdit oluşturan Rusya'nın bir nevi tecrit edilmesi, yalnız bırakılması anlamına da gelmektedir. Her ne kadar Finlandiya'nın yeni strateji raporunun özü doğal çevrenin korunması ve insan hakları ihlallerinin önlenmesi olarak algılansa da, bölgede gelecekte oluşacak ekonomik güç kaynaklarından azami derece yararlanma isteği yadsınamaz bir durumdur. Dolayısıyla; Arktika Bölgesi'nin, yeraltı ve yerüstü kaynaklar açısından gelecekte kazanacağı önem Rusya ve Finlandiya arasındaki siyasi, ekonomik

ve askeri ilişkileri de doğrudan etkileyecektir. Finlandiya'nın yeni strateji raporu, bu açıdan da hayati önem taşımaktadır.

NATO'nun üye sayısını hem nicelik, hem de Arktika Bölgesi'nin geleceği düşünüldüğünde nitelik olarak artırması ise aynı zamanda uluslararası güvenlik koridoruna hakim olmasını sağlayacaktır. İsveç ve Finlandiya'nın üyeliğini destekleyen ABD ise küresel güç aktörlerinin arasına katılan Çin tehdidi için kendine yeni müttefikler bulmuş olacak. Kuzey Finlandiya'nın yeni jeopolitik pozisyonu ise NATO kaynaklarına göre "Kış Savaşı Mükemmeliyet Merkezi" olarak, hiç olmadığı kadar önemli bir konuma taşınacaktır (Hudson Institute, GDH).

3.3. İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya Üyelikleri ve Çin'in Arktika İpek Yolu Projesi

1869 yılında Süveyş Kanalı hizmete açılınca, adına Güney Deniz Rotası denilen deniz rotası, Asya-Pasifik ile Avrupa arasındaki deniz ulaşımı kolaylaşmış ve Kızıldeniz bölgesi ulaşımında ön plana çıkmıştır. Arktik bölgesinde, Kuzeybatı Geçidi ve Kuzeydoğu Geçidi olmak üzere iki geçit vardır. Arktika'da buzulların ortadan kalkmasıyla birlikte Kuzey Kutbu'nda yeni deniz rotaları ortaya çıkacaktır. Yakın gelecekte ortaya çıkacak bu yeni deniz rotaları, Süveyş Kanalı'na ve Güney Deniz rotasına rakip rotalar olacaktır. Bu potansiyeli gören kimi Arktika bölgesi dışı ülkeler şimdiden araştırmalar yapmakta ve altyapı projeleri hazırlamaktadırlar.

Rusya, Süveyş Kanalı üzerinden Asya-Pasifik ile Avrupa arasındaki deniz ulaşımını sağlayan mevcut Güney Deniz Rotası yerine, tahminen 2040'lı yıllardan sonra buzulların erimesiyle ortaya çıkacak Kuzey Deniz Rotası'nı desteklemektedir. Kuzey Deniz Rotası Asya ile Avrupa arasındaki deniz ulaşımındaki mesafeyi üçte bir oranında kısaltacak ve zaman tasarrufu sağlayacaktır.

Finlandiya ve İsveç'in NATO'ya üyeliklerinin nedeni Rusya ile ilişkili meseleler etrafında tartışılmaktadır. Ancak, kısa vadede Rusya'nın yarattığı güvenlik tehdidine karşı NATO'nun genişletilmesinin, orta ve uzun vadelerde özünde ekonomik amaçları olan Çin'in Arktika İpek Yolu Projesine olası etkileri de ele alınması gereken bir diğer önemli konudur.

Arktika'ya kıyısı olmayan ama Arktika Konseyi'nin gözlemci üyesi bazı ülkeler, potansiyel ekonomik, ticari fırsatlardan yararlanma beklentilerini dile getiren politika belgelerini açıklamıştır. Bu ülkelerden birisi de Çin'dir. Arktika ülkesi olmayan ama Arktika ile yakında ilgilenen, bölgede yatırımlarını, bilimsel araştırmalarını artıran, birçok Arktika ülkeleriyle ilişkilerini güçlendiren Çin Halk Cumhuriyeti (Çin) 2018 yılında Arktika İpek Yolu olarak anılan Arktika politika belgesini yayımlamıştır. (Sezen, 2021, s. 390)

1920 yılında imzalana Svalbard Anlaşması'nın bugün 46 üye ülkesi bulunmaktadır. Üye ülkelerden Çin ilk olarak 1925'te, Svalbard Antlaşması'nı imzalayarak Arktika'da bilimsel araştırmalar ve enerji kaynakları üzerine çalışmalara başlamıştır. Öte yandan Çin, 2013 yılında "Arktika Konseyi"ne gözlemci üye olarak katılmıştır. Çin'in amacı Arktika'da oluşacak deniz rotaları üzerinde ürünlerini Avrupa'ya kısa sürede ve ucuza taşımaktır. Çin'in Kuzey Kutbu'na yönelik politikası askeri olmaktan çok, ekonomik ve ticaridir.

Bir Kuşak Bir Yol Girişimi (BKBY), 2013 yılında Çin Halk Cumhuriyeti (Çin) Devlet Başkanı Şi Cinping tarafından açıklandı. BKBY Projesi, Çin'in coğrafi konumu ve dış politikası arasındaki bağı kurmaya yönelik bir çabadır. Bu projeyle Çin, üretim fazlası ürünleri için dışarıda pazar bulması ve dünyanın her yerine kolayca ulaşabilmeyi amaçlamaktadır. BKBY Projesi, Güney Amerika'dan Kuzey Kutbu'na kadar geniş bir coğrafyayı içeren büyük çaplı karayolu gibi alt yapı yatırımları, liman, enerji tesislerini içermektedir. Çin yıllardan beri Arktika bölgesinde bilimsel çalışmalar yapmak suretiyle bölgeye ilgisini sürdürmektedir.

Ancak, Çin'in dış politikası son dönemlerde jeopolitik nedenlere dayalı rasyonel yaklaşıma evrilmektedir. Çin'in Arktika'ya ilgisi, 2018'de yayınlanan Beyaz Kitap ile jeopolitik bir kimliğe bürünmüştür.

Çin'in Arktika politikasının, ülkenin son yirmi yıldır izlediği ve tonu giderek artan aktif dış politikasının, uluslararası sistemde kural koyucu lider ülke olma isteğinin yeni bir dışavurumu ve Bir Kuşak Bir Yol Girişiminin tamamlayıcı bir unsuru olduğu ortadadır. "Bu nedenle Arktika yalnızca ekonomik çıkar arayışında olan ülkelerin mücadele alanı değil, ABD ve Çin arasında devam eden ticaret mücadelesinin yaşandığı bir coğrafyadır. Bu mücadeleye dahil edilmesi gereken bir diğer Arktika ülkesi, bölgede güçlü çıkarları ve kıyısı olan Rusya'dır. Bu nedenlerle, ABD, Çin ve Rusya arasında

rekabet alanına dönüşen Arktika'nın geleceğini ve Çin'in bölgedeki konumunu belirleyecek olan, diğer değişkenlerin yanı sıra, öncelikle bu rekabetin sonuçlarıdır.” (Sezen, 2021, s. 390) Bu rekabetin yeni tarafı ise NATO'dur.

Türkiye, Finlandiya'nın NATO üyeliği başvurusunu Nisan 2023'te onayladı ancak NATO üyesi Macaristan ile birlikte İsveç'i bekleterek, Stockholm'ün Ankara'nın terörist olarak tanımladığı kişilere karşı daha fazla adım atmasını istedi. İsveç'in NATO'ya katılım protokolünün uygun bulunduğuna ilişkin yasa teklifi 26 Aralık 2023 günü TBMM Dışişleri Komisyonu'nda kabul edildi. İsveç'in NATO'ya üyeliğinin uygun bulunduğuna dair protokolün yürürlüğe girmesi için, TBMM Genel Kurulu'nda da Ocak 2024 yılında oylanarak kabul edildi. Böylece İsveç, NATO'nun 32. üyesi olarak Avrupa-Atlantik güvenlik ittifakına katıldı.

Rusya'nın 2022 yılı başında Ukrayna'ya saldırılarına başladığında, 30 üyesi bulunan NATO, kuzey kanadını tahkim edecek şekilde önce Finlandiya ve onun ardından da İsveç'le genişleyerek 32 üyeli hale geldi.

NATO'nun İskandinavya'daki genişlemesi ilk elden Ukrayna krizi ve Rusya'nın Avrupa'da yarattığı güvenlik sorununa bağlansa bile; NATO'nun İskandinavya'daki iki Arktik konseyi üyesini de bünyesine katması sonucunda, Rusya haricindeki Kuzey Kutbuna komşu olan ülkelerin tamamı NATO'ya üye oldu. Yani, NATO'nun Arktika konusunda Rusya'nın direk tek rakibi olarak oyuna dahil olabilmesi için İsveç'in ve Finlandiya'nın NATO'ya üye olması gerekiyordu.

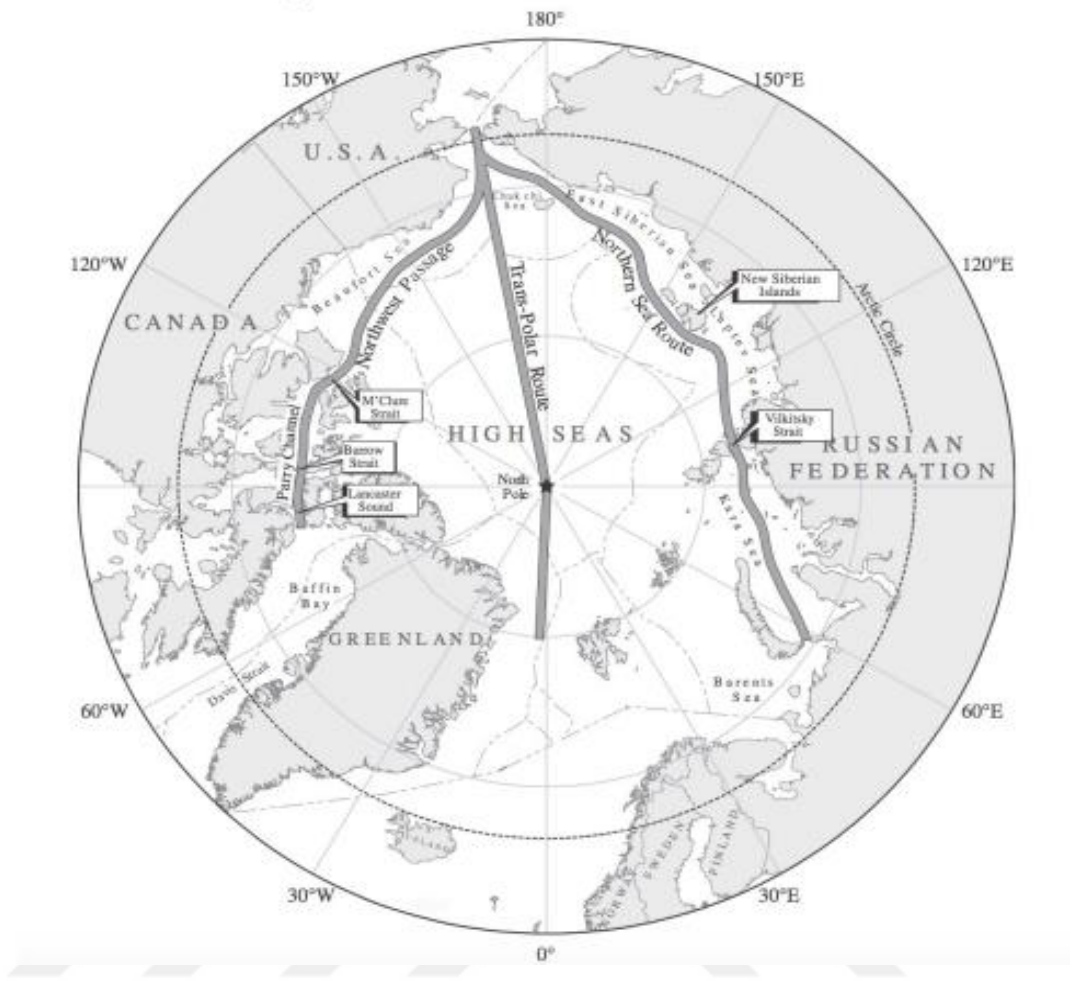
Bu çalışma kapsamında, bu sürecin kısa vadedeki muhatabı olan Rusya'nın ötesinde, orta ve uzun vadede ekonomik bir çıkar çatışmasına kaynaklık edecek olan Çin açısından konu değerlendirilmektedir. Aslında bir yandan ABD, diğer yandan İsveç ile Finlandiya'nın NATO üyelikleri ile boyut kazana rekabet, Çin ve Rusya'yı Arktika'da beraber olmaya zorlamaktadır.

Deniz buzunun erimesinin yaratacağı yeni ekonomik-ticari ve ulaşım fırsatları birçok ülkenin dikkatini bölgeye yöneltmiştir. Dünya üzerinde uluslararası ticaretin % 80'inin deniz ulaştırmasıyla yapıldığı dikkate alındığında, bu ilginin bir diğer nedeni, buzların erimesi ile yeni deniz yollarının açılacak olmasıdır. İkinci neden, bölgedeki zengin maden kaynaklarının çıkarma ve taşınmasının kolaylaşacak olmasıdır. Ayrıca, deniz avcılığının kolaylaşması, yeni deniz yollarının açılmasıyla birlikte turizmin de

gelişecek olması diğer ticari fırsatlardır. Ancak böylesine bir dönüşüm ciddi altyapı yatırımlarını gerektirmektedir. Diğer yandan, bütün bu değişimin bölgenin yerli halkı ile bitki ve hayvan varlığı üzerinde yaratacağı yıkıcı etkiler de söz konusudur.

Çin Arktika'nın kıyıdaş ülkesi değildir, ama coğrafi olarak Arktika'ya yakın bir ülkedir. Bölgedeki değişimleri yakından izleyen Çin, son 10 yıldır dikkatini bölgeye yöneltmiş durumdadır. Nihayet 2018 yılında Arktika'ya yönelik resmi politikasını, beklentilerini açıklamıştır. Bu çalışmada, Çin'in bölgeye olan ilgisinin nedenlerini, bölgeden beklentilerini analiz etmek, Arktika politikasının Bir Kuşak Bir Yol girişimi ile ilişkisini ve Çin'in beklentileri ile NATO'nun genişlemesinin yeni bir küresel gerilim hattı oluşturacağına dikkat çekilmek istenmektedir.

Çin'in Arktika politika belgesinin son bölümünde ülkenin Arktika ilişkilerine katılımdan ne amaçladığı ve beklentileri başlıca beş başlıkta sıralanmaktadır: “a) Arktika'yı daha derinden keşfetme ve anlama, b) Arktika çevresinin korunması ve iklim değişikliği, c) Arktika kaynaklarının hukuka uygun ve rasyonel biçimde kullanımı, ç) Arktika'nın yönetimine ve uluslararası iş birliğine aktif katılım, d) bölgede barış ve istikrarı geliştirme. Arktika ilişkilerine katılım, *saygı, iş birliği, kazan-kazan ve sürdürülebilirlik* olmak üzere dört ilkeye dayandırılmaktadır.” (Sezen, 2021, s. 399)

Harita 2. Akdeniz Yolları

Kaynak: Sezen, Seriya, (2021) “Çin Arktika’da: Arktika İpek Yolu” *Mülkiye Dergisi*, Cilt: 45 Sayı: 2, 402.

İklim değişikliğine bağlı olarak Arktika’daki değişim, bölge ülkelerinin de Arktika politika ve stratejilerini güncellemeye yöneltmiştir. Politika belgelerinde, ulusal çıkarları koruma, varlığını güçlendirme ve bölgenin sunacağı fırsatlardan azami yararlanma hedefinin yanı sıra yeni durumun bölgede stratejik rekabeti artıracığı öngörüsü de vardır.

ABD ve Rusya gibi iki güçlü ülke karşısında ekonomik, siyasi ve askeri açısından bölgenin zayıf halkalarını oluşturan Kuzey Avrupa ülkeleri, Çin’in bölgeye ve ülkelere yatırımlarını olumlu karşılamakla birlikte, uzun vadeli hedeflerinden kuşkuludur (teknoloji güvenliği, askeri amaçlar vb). Diğer yandan bu ülkeler bölgede ABD ve Çin rekabetinin alanı haline de gelebilmektedir.

Kanada ise, 2006 yılından itibaren Arktika'yı büyüteç altına almıştır. Ve bu ilgisini 2009 yılında bir strateji belgesi haline getirmiştir. Ayrıca 2010 yılında Kanada Arktika bölgesinde sınır sorunlarının uluslararası hukuka uygun olarak ele alınmasını, kıta sahanlığının uluslararası düzeyde tanınırlığının sağlanması ve Arktika'nın güvenliğini sağlanması gibi konularda görüşler deklare etmiştir. Öte yandan Kanada ve ABD arasında özellikle su yolları konusunda anlaşmazlıklar da mevcuttur. Kanada 2013 yılında kendi kıta sahanlığının genişletilmesi konusunda da talepte bulunmuştur. Kanada, 2019 yılından itibaren Arktik bölgesinde yaşayan yerli halkın yaşam koşullarının iyileştirilmesi için de girişimlerde bulunmuştur. Kanada, şimdiki halde bölgede bir tehdit görmemekle birlikte, ülke adı vermeden, özellikle bölge dışı bazı ülkelerin girişimlerinden kaygılarını belirterek, bölge güvenliği için başta ABD, Danimarka olmak üzere NATO ülkeleriyle işbirliğine gideceğini açıklamıştır.

Arktika Okyanusu'nun kıyıdaş ülkesi olmaması, Çin'in bölgeyle ilişkisinde en zayıf noktası görülebilir. NATO üyesi olmaması, siyasi rejimi, devletin ekonomiyi kontrol gücü gibi, Çin karşıtı politikaların gerekçeleri, Arktika konusunda da ileri sürülebilir. Bununla birlikte Çin'in ABD dışında Arktika ülkeleriyle ikili ekonomik-ticari ilişkileri, bölgedeki bilimsel araştırmaları, son yıllarda daralan ekonomisine rağmen güçlü sermaye birikimi, Afrika'da ve BKBK kapsamında kazandığı altyapı yatırımları deneyimi, ülkenin güçlü yanlarıdır. Bu nedenle Çin'in, yeni bir döneme giren Arktika'da hukuki anlaşmazlıkların giderilmesi, bölgenin bu dönemde daha etkili yönetilmesi için, yeni hukuki düzenlemelere gidilmesi ve Arktika Konseyi'nin yeniden yapılandırılması yönünde girişimde bulunması beklenebilir.

ABD, Rusya ve diğer devletler bölgenin potansiyel kazançlarını Çin'le paylaşmaya niyetli olmayacaktır. Yeni dönemde bölgenin savunma amaçlı kullanılmasının kolaylaşacak olması da, Çin'in bölgedeki varlığından duyulan kaygıyı besleyecektir. İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya üyeliği sadece Rusya'nın yayılmacı tavrına bir önlem değil, uzun vadede Çin'in bölgeye yapacağı yatırımların önünün şimdiden kesilmesi anlamına da gelmektedir. Öte yandan Çin'in bölgeye ekonomik yatırımlar adı altında yerleşmesi orta ve uzun vadede Çin'in Arktika'da bir askeri tehdit unsuru olmasına da yol açabilir. Hatta Çin, askeri açıdan Rusya ile de işbirliğine girebilir. Tüm bu olasılıklar başta ABD ve Anglosakson bloğu olmak üzere, NATO ve AB'ye üye devletleri tedirgin etmektedir.

4.BÖLÜM

İSVEÇ VE FİNLANDİYA’NIN NATO’YA ÜYELİK SÜRECİ VE KÜRESEL ETKİLERİ

Rusya tarafından 2014 yılında Kırım Yarımadası’nı işgaliyle başlayan uluslararası gerginlik, Finlandiya ve İsveç hükümetlerinin yıllardan bu yana barışçıl ve tarafsızlık üzerine kurmuş olduğu uluslararası politikasını yeniden gözden geçirmesine neden olmuştur. Her iki ülkenin kamuoyları da kendi hükümetleriyle aynı noktaya gelmişlerdir. NATO Review Dergisi (2016)’inde Jarmo Makela tarafından yayınlanan makalede bu konu detaylıca işlenmiş ve Nordik İkili³⁶ olarak adlandırılan Finlandiya ve İsveç’in gelecek projeksiyonlarına dair bilgilere yer verilmiştir.

Bu bilgilerin temeli Finlandiya’nın bu tarihte NATO üyeliği olasılığını değerlendirmek üzere hükümet tarafından görevlendirilen heyet çalışmalarına dayandırılmıştır. Heyetin 29 Nisan 2016 tarihinde kamuoyuna açıklanan raporu şu görüşleri içermektedir:

1. Finlandiya’nın geçmişten beri takip ettiği askeri olarak tarafsız kalma politikası doğrudur.
2. NATO ile devam eden ilişkiler güçlendirilmeli ve üyeliğe başvurma kartı elde tutulmalıdır.
3. Finlandiya ve İsveç’in birlikte veya ayrı ayrı NATO’ya katılmasının Finlandiya’nın güvenliği açısından yaratacağı etkiler ciddiye alınarak analiz edilmelidir.

Finlandiya’nın NATO ile yakın temasları ve askeri işbirlikleri, uzak olmayan bir geçmişe dayanmasına rağmen, doğrudan üyelik gibi bir niyet belirtisi hiçbir zaman olmamıştır. Günümüzdeki üyelik talebinin bir tepki talebi olduğu son derece açıktır. Rusya tehdidi nedeniyle oluşan bu tepki, Rusya’nın önce Kırım işgali ve son olarak Ukrayna’yı işgalinden sonraki süreçte, Ukrayna’nın özellikle AB’den aldığı destek

³⁶ Nordik kelimesi sözlük anlamıyla “kuzeyli”, “kuzeye ait” anlamını taşır. Bu nedenle Kuzey Avrupa ülkeleri Nordik ülkeler olarak anılır.

yüzünden AB ve Rusya ilişkilerini de yeni bir gerginliğe ve karşılıklı güvensizliğe taşımıştır.

Finlandiya'nın 1990'lı yıllarda NATO'nun BAB Projesine katılması ve kriz dönemlerinde stratejik destek vermesi ile başlayan ilişki, yaklaşık olarak 20 yıl bu kapsamda devam etti. Rusya'nın 2021 yılında, güvenlik amaçlı olduğunu belirterek Ukrayna'nın sınırlarına askeri yığınak yapmaya başlaması Finlandiya'nın gelecek öngörülerini farklı bir boyuta taşıdı ve bir anlamda NATO üyeliğinin ilk adımları için zemin hazırlanmış oldu (Pesu, 2023).

Finlandiya halkının ülkenin NATO üyeliği ile ilgili görüşleri geçmişte üye olunmaması yönüyleyken Ukrayna gündemiyle durum değişti ve Fin halkı %80 oranında üyelik başvurusunu destekler hale geldi (Ertuğral, 2022, s. 8). Böylece Finlandiya için önemli bir doktrin değişikliğine geçilmiş oldu. Finlandiya'nın NATO üyeliğine kabulü ise uluslararası ilişkiler ve hukuksal statüler konusunda yeni bir küresel dönemin kapılarını açtı.

Finlandiya'nın 2016 yılında yayınladığı raporda yer alan öneriler İsveç Hükümeti tarafından da kendi ülkeleri özelinde aynı başlıklar altında değerlendirilmiştir. Ancak; İsveç, bu konulardaki kararları biraz daha sürece yaymış olmasına rağmen, Rusya'nın doğrudan sınır komşusu olan Finlandiya için daha hızlı tedbir alma ihtiyacı doğmuştur.

Her ne kadar İsveç ve Finlandiya, NATO'ya üyelik konusunda daima çekimser kalmış olsalar da NATO Protokolünün 5.³⁷ maddesini uluslararası düzen bağlamında daima göz önünde bulundurmuşlar, ancak yürürlükte tutmamışlardır. Kırım ilhakının ardından bu maddenin yürürlüğe sokulması NATO tarihinde de bir ilk olmuştur. Bu durum aslında bir nevi 2016 tarihinde başlayan ve 2023 yılında sonuçlanan üyelik görüşmelerinin de başlangıcını oluşturmuştur. Doğaldır ki; Rusya saldırısı, komşu devletlerin güvenlik önlemlerini artırmaları için hayati bir nedendir.

³⁷ NATO'nun en önemli maddesi olarak kabul edilen 5.madde, "Tarafların, Avrupa veya Kuzey Amerika'da bir veya daha fazlasına karşı yapılacak silahlı bir saldırının hepsine karşı yapılmış sayılacağı" kabulünü içerir. Bkz.nato.int.

İsveç, 1994 yılında BAB üyesi olarak NATO ile işbirliğini başlatmıştır. Varşova Zirvesi'nde (2014), bu iş birliği bu kez Geliştirilmiş Fırsatlar Ortağı statüsünde daha esnek ve öznel hareket etme fırsatı bulmuştur. Dolayısıyla aslında, İsveç ve NATO ilişkisi 23 yıllık bir süreci kapsamaktadır (Malmqvist, 2018).

Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte dünyaya hakim olan barış (!) iklimiyle birlikte, Kuzey Avrupa ülkeleri savunma bütçelerini azaltmış, küresel istikrara yönelik faaliyet ve bütçe organizasyonlarını artırmışlardır. Önce Baltık Denizi Bölgesi, ardından Arktik Bölgesi, stratejik konumlarından dolayı uluslararası tehdit unsuru haline gelince İsveç ve NATO ilişkileri yeniden ele alınmış ve yüksek düzeyde iş birliği yapılması gerektiğine karar verilmiştir (Arslan, 2024, s.30). İsveç'in NATO'ya yönelik desteği bu dönemde bilgilendirme ve ortak tatbikatlar düzeyinde olmuştur.

İsveç NATO ile yürüttüğü stratejik işbirliğinin yanı sıra Yapılandırılmış Daimi İşbirliği, kısaca PESCO³⁸ olarak anılan yeni oluşuma da katılarak uluslararası hukuk kurallarının, tüm dünya devletleri tarafından tanınması ve korunmasının da önemine dikkat çekmiştir. İsveç, ayrıca 2018 yılında Ulusal Güvenlik Stratejisi başlığı altında kamuoyuna açıkladığı yeni savunma ve güvenlik kararlarını da bu dönemde uygulamaya koymuştur. Bu strateji kapsamında zorunlu askerlik tekrar gündeme alınmış, askeri eğitimler ve tatbikatlar artırılmıştır (Malmqvist, 2018).

İsveç'in, Soğuk Savaş'ın ardından uluslararası arenadaki duruşu ve ilkeleri İsveç Konsolosu Malmqvist'in makalesinde İsveç Parlamento'sunun 2009 tarihindeki dayanışma bildirisi ile açıklanmaktadır. Bu bildiriye göre;

“İsveç hiç bir askeri ittifakın üyesi değildir. Barış ve güvenliğimizin karşısındaki tehditler ancak topluca ve diğer ülkelerle işbirliği içinde savuşturulabilir. İçinde bulunduğumuz bölgede sadece tek bir ülkeyi etkileyecek askeri çatışmaların olması mümkün değildir. Bir AB üyesinin ülke veya bir Nordik ülke herhangi bir felaket veya saldırı ile karşılaşması durumunda İsveç pasif kalmayacaktır. İsveç'in etkilenmesi durumunda da diğer ülkelerin aynı şekilde davranmalarını bekliyoruz. Bu nedenle İsveç askeri destek verebilecek ve alacak konumda olmalıdır” (2018).

³⁸ PESCO, AB içinde Avrupa güvenliğinin korunması ve sürdürülmesi isteğinin ortaya konduğu bir çerçeve sürecidir. Bkz.nato.int.

İsveç'in uzun yıllar sadık kaldığı bu ilkeler 2014 yılından itibaren Rusya tehdidinin gerçeklik kazanmasının ardından güncellenmiş ve artık savaş tehdidiyle karşı karşıya kalan bir ülke statüsüne dönüşmüştür. İsveç'in NATO'ya üyelik kararını doğrudan ilgilendiren ve hızlandıran olayla yine 2022 tarihinde Rusya'nın bu kez Ukrayna'yı işgali olmuştur. Ancak; uluslararası ilişkiler uzmanları tarafından dile getirilen ironik bir yorum da, İsveç'in NATO'ya üyeliğinin Rusya'nın İsveç'e karşı bir askeri saldırı başlatmasına sebep oluşturacağı yönündedir (Seethi, 2023).

İsveç'in Finlandiya ile birlikte NATO'ya üye olmasının, ittifaka kazandıracığı bir başka güç ise, NATO'nun Rusya'nın Baltık Denizi'nde kazandığı kontrolü takip edebilme ve gerekirse durdurabilme kabiliyetidir. Çünkü; böylece NATO, Baltık Denizi'ndeki en uzun kıyı şeridi ülkelerle birlikte bu coğrafyanın önemli bir kısmında güvenlik şeridi oluşturabilecektir (Hudson Institute, 2022).

Tüm bu argümanlardan yola çıkılarak denilebilir ki; İsveç'in özellikle savaş sonrasında itibaren yakın ilişkiler yürüttüğü ve uluslararası pek çok platformda ortak stratejilerle hareket ettiği Finlandiya'nın da yeni stratejileri devreye almasıyla yeni bir küresel düzenin tohumları atılmıştır.

Rusya'nın Ukrayna işgali Avrupa Birliği'ni de harekete geçirmiş, Avrupa Konseyi 21 Mart 2022 tarihinde, "AB'nin Güvenlik ve Savunma için Stratejik Pusulası" adlı Belge yayınlamıştır. Belge'de, Ukrayna savaşıyla savaşın Avrupa'yı uzun zamandan sonra tekrar tehdit ettiği vurgulanmıştır. AB'nin bundan böyle Avrupa'nın güvenliği için daha çok sorumluluk üstlenmesi gerektiği öngörülmüştür. AB'nin, NATO ile stratejik işbirliğini daha da güçlendirmesi ve diğer uluslararası kuruluşlarla işbirliğini artırması Belge'de yer almıştır. AB, NATO'dan savunma ve güvenlik konularında bağımsız hareket etme talebinde bulunmaktadır. Ancak bu yaklaşım NATO'nun Anglosakson kanadı olan başta ABD ve İngiltere tarafından olumlu karşılanmamaktadır. Yine AB, ABD'nin Çin'e karşı alarma geçmesini, AB'nin de başta Rusya olmak üzere Avrupa'daki tehditlere karşı alarma geçmesini incelemektedir. AB öte yandan, uluslararası sorunların çözümünde ve Çin'e karşı önlemlerde daha çok BM kurallarının geçerli olmasını isterken bu talep Anglosakson kanadında kabul görmemektedir. 21 Mart 2022 tarihli Belge üstü kapalı da olsa ABD'nin üstünlüğünü kabul etmektedir. (Arslan, 2024, s. 85-90)

AB diğer yandan, Arktika ile ilgili de çeşitli başlıklara öncelik tanımaktadır. Bunlardan ilki, iklim değişikliğidir. İkincisi, Arktika'nın çevresinin korunmasıdır. Üçüncüsü, Arktika'da sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesi ve sonuncusu da Arktika ile ilgili konularda uluslararası işbirliğinin sağlanmasıdır. Ayrıca AB, Arktika'da çevresel araştırmalar, arama kurtarma çalışmaları, telekomünikasyonun sağlanması, bölge ülkeleri, kurumları ve yerleşik halklarla karşılıklı işbirliklerinin sağlanmasından yanadır. AB aynı zamanda Arktika'dan gelen balık, petrol, doğalgaz, enerji kaynaklarının ana tüketicisi konumundadır.

4.1. İsveç'in NATO'ya Üyelik Süreci

İsveç, 1812 yılından bu yana tarafsızlığını koruyan bir ülke olarak biliniyordu. Bu tarafsızlık kararı ise uluslararası bir örgüt olan NATO'ya yani askeri bir örgüte katılmama insiyatifi olarak değerlendiriliyordu. Oysa İsveç'in askeri gücü NATO için de bir avantajdı. Nitekim, tarihsel süreçte İsveç ve NATO bazı askeri hareketlerde birlikte hareket etme kararlılığını da göstermişti (Ertuğral, 2022, s.8).

İsveç halkı için bu tarafsızlık uzun yıllar olumlu karşılanmış ve İsveç hükümetleri bu konuda ciddi bir kamuoyu desteğine ulaşmıştır. Rusya'nın 2014 yılında Kırım'ı ilhakı ile başlayan dönemde bu tarafsızlık kararı ve NATO üyeliği ile ilgili olarak yapılan kamuoyu araştırmaları ise durumun NATO üyeliği lehine değiştiğini göstermiştir. Nitekim, İsveç'in üyeliğe başvuru yaptığı dönemde, kamuoyu desteği % 65'lere ulaşmıştır (a.g.e., s.9). Bu desteğin en önemli sebebi tabi ki İsveç halkının güvenlik endişesidir. İsveç'in Finlandiya ile olan politik ve kültürel yakınlığı nedeniyle, Rusya'nın Finlandiya'ya yönelik bir askeri hareketi doğrudan İsveç'i de etkileyecektir. Bu da yeni bir küresel savaşa girilmesi anlamına gelecektir. İsveç halkı bu nedenle ülkelerinin NATO'ya üyeliğini her ne kadar savaş gölgesinde olsa ve tarafsızlığın getirdiği uluslararası statü bozulsa da büyük sevinç kutlamalarıyla karşılamıştır.

Ancak; yapılan araştırmalara göre, İsveç halkının % 35 gibi azımsanmayacak bir kısmı NATO üyeliğinden dolayı tedirginliklerini ve çekincelerini dile getirmektedir. Çünkü; bir uluslararası örgüte, hele de askeri bir örgüte üye olmak demek, ulusal harcama bütçesinin önemli bir kısmını savunma amaçlı kullanmak demektir.

Nitekim; İskandinav ülkelerinin en büyüğü olan İsveç'in devlet yetkilileri, NATO'ya üyelik kabulüyle birlikte, ittifaka ABD Patriot Hava Savunma Sistemi, Alman

Leopard Muharebe Tankı vb. gelişmiş askeri mühimmat getireceğini deklare etti (Hudson Institute Açıklaması, 2022). Bu da, ülkenin refahı için harcanan bütçeden belli oranlarda kısıtlama yapmak anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, halkın ciddi bir kısmı bu konudaki muhalefetlerini korumaktadır. Ayrıca halkın düşüncesinde, askeri bir ittifaka katılmak, olası bir savaşa da davetiye çıkarmak anlamına gelmektedir (Pesu, 2022).

Kendi kamuoyundaki farklı görüşlere rağmen, genel ölçekte halktan destek görmesi İsveç Hükümeti'nin 18 Mayıs 2022 tarihinde NATO'ya katılım için başvuru yapmasını sağlamıştır. NATO'nun prosedürü gereği üyeliğe kabulün ilk adımı olan Katılım Protokolü ise 5 Temmuz 2022 tarihinde imzalanmıştır. Bu protokol hali hazırda NATO üyesi olan 30 ülkenin onay sürecine sunulması anlamına gelmektedir. Bu onay süreci aynı zamanda hem ikili görüşmelerin, hem de lobi faaliyetlerinin başlamasını sağlamıştır.

İsveç'in NATO'ya üyelik süreci, NATO üyelerinin büyük çoğunluğu tarafından hazır destekle karşılaştı da, ülkelerin kendi parlamentolarında onaylanması hem ulusal, hem de uluslararası düzeyde yeni kriz ortamlarının oluşmasıyla ilerlemiştir (Kaşlılar, 2024). Bu konuda, üyeliği veto eden Türkiye'nin tutumu, sürecin uzamasında etkili olmuş ve yaşanan kriz, özellikle ABD'nin devreye girmesiyle çözülmüştür. Başvurudan itibaren geçen iki yıllık sürecin ardından İsveç, NATO'ya 7 Mart 2024 tarihinde tam üye olarak kabul edilmiş ve 32. üye olma statüsünü kazanmıştır (AA, 2024).

4.1.1. Üyelik Sürecinde Uluslararası Tepkiler

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü NATO'nun kurulduğu 4 Nisan 1949 tarihinden itibaren yürüttüğü genişleme politikası hem jeopolitik olarak, hem de askeri güç anlamında istikrarlı bir biçimde sürdürülmüştür. Her yeni üye için aynı prosedür işletilmiş, üye olmak isteyen ülkelere NATO tarafından önce davet gönderilmiş, ardından protokoller imzalanmış ve daha önceki üye ülkelerin onayı alınmak üzere ulusal parlamentoların onayı beklenmiştir. NATO genişleme sürecini, özellikle Avrupa kıtası bölgesinde gerçekleştirmek için olağanüstü çaba harcamaktadır. Bu ülkelerden son ikisi İskandinav ülkelerinden İsveç ve Finlandiya'dır. Bu iki ülkenin üyeliği, NATO'nun Arktika bölgesinde genişleme stratejisi açısından önemli rahatlama sağlamıştır.

İsveç, NATO'ya üye olmadan önce de uzun yıllara dayanan bir diyalog sürdürmekte ve Soğuk Savaş döneminde zaman zaman askeri tatbikatlarda da destek vermiştir. Bu süreçte herhangi bir olumsuzlukla karşılaşmamış, ancak resmi üye statüsüne geçmek istediği süreçte Türkiye ve Macaristan ülkelerinin vetosuyla karşı karşıya kalmıştır.

Üyelik sürecinde ülkelerin “veto” hakkı, talep ettikleri yaptırımlar veya talepler için bir koz niteliği taşımaktadır. Türkiye, özellikle terör konusuyla ilgili yaşadığı sorunlar nedeniyle, bazı ülkelerin³⁹ NATO ile yürüttükleri projeler ve tatbikatlar için bu hakkını kullanmaya başlamıştır. İsveç ve Finlandiya, Türkiye'nin veto hakkını kullandığı son ülkeler olmuştur (Ovalı, 2024, s.138).

Aslında Türkiye, İsveç'le olan ilişkilerinde uzun zamandır bir gerginlik yaşamaktadır. PKK'nın Suriye kolu olan Suriye Birlik Partisi PYD ve Halk Savunma Birlikleri olarak anılan YPG'nin İsveç'teki yapılanmaları ve siyasi faaliyetler yürütmeleri nedeniyle Türkiye'nin bu ülkeye yaklaşımları son derece çekinceli bir düzeyde sürdürülmektedir (Ovalı, 2022).

İsveç'in NATO'ya üyeliği, bu ülke vatandaşları ve diğer dünya devletleri ve özellikle de NATO ülkeleri tarafından tarihi bir adım olarak değerlendirilmesine rağmen, Rusya tehdidi nedeniyle bu talebin haklı gerekçesi de NATO üyesi ülkeler tarafından kabul görmüştür. Türkiye ise bu konuda çok kutuplu bir dünya düzeninin başladığını kabul etmiş olsa da, İsveç'e yönelik veto hakkını, 1984 yılından beri beri ulusal güvenliğini tehdit eden, asker ve sivil on binlerce insanın hayatını kaybettiği, önemli ölçüde dış kaynaklı PKK terörü üzerinden haklı bir şekilde meşrulaştırmıştır. ABD, AB ve İngiltere tarafından terör örgütü olarak nitelendirilen ayrılıkçı örgüt PKK, İsveç ve Finlandiya hükümetleri tarafından böyle bir nitelendirmeye uğramamıştır. Özellikle İsveç'in PKK'nın üyelerine yönelik yaptırımsız tavrı, Türkiye ve İsveç ilişkilerindeki kriz dönemlerinin odak noktasını oluşturmaktadır. Türkiye'nin İsveç'ten iadesini talep ettiği

³⁹ Türkiye'nin veto hakkını kullandığı son olaylardan biri İsrail'e yöneliktir. Türkiye, 2010 yılında İsrail ile karşı karşıya gelmesine neden olan Mavi Marmara krizinin ardından NATO-İsrail arasındaki tüm askeri tatbikatları ve iş birliği anlaşmalarını veto etmiş, kriz ancak 2013 tarihinde kısmi bir çözüme ulaştırılmıştır. Türkiye'nin veto kozunu kullandığı bir başka ülke ise Mısır'dır. Mısır'da 2013 yılında yaşanan askeri darbenin ardından iki ülke arasındaki temsil düzeyi karşılıklı olarak düşürülmüştür. Türkiye, Mısır'a yönelik vetosunu ancak 2021 yılında kaldırmıştır. Türkiye'nin veto ettiği bir başka ülke ise 2016 yılında Avusturya olmuştur. Avusturya bu dönemde Türkiye'nin AB üyeliğine karşı olduğunu duyurmuş, Viyana-Ankara ilişkileri krize girmiştir. Rusya'nın 2014 yılında Kırım'ı ilhak etmesinin ardından NATO, Baltık ve Polonya'ya yönelik askeri planlar yapmış, ancak bu planlar Türkiye'nin vetosuyla karşılaşmıştır. Türkiye bu dönemde PYD ve YPG gibi PKK terörünün kolları olarak bilinen yapıların terör örgütü olarak tanınmasında ısrarcı olmuş, veto yoğun müzakereler sonucu ancak 2020 yılında kaldırılmıştır. Türkiye'nin veto hakkını kullandığı son ülkeler İsveç ve Finlandiya olmuştur (Ovalı, 2022).

kişilerin iade edilmemesi de kriz nedenlerinin parçasını oluşturuyor. Uzun yıllar devam eden bu krizler çözüme ulaştırılmamışken, İsveç'in NATO üyeliği, Türkiye'nin elindeki önemli bir kozun devreye girmesini sağlamıştır (Kösedağı, 2023).

Türkiye- İsveç arasındaki ikili müzakereler neredeyse 1 yıla yakın bir süre, belirtilen krizlerin çözülmesine yönelik konularla sürdürülmüş, son olarak İsveç Parlamento'sunun 1 Ocak 2024 tarihinde aldığı "Türkiye'nin isteğiyle doğru orantılı olarak terörle mücadele kanunlarını sıkılaştıran ve terör faaliyeti yürüten grupların örgütlenme hürriyetini kısıtlayan" anayasa değişikliği kararı ile çözüme yönelik ilk adım atılmıştır. Nihayetinde 23 Ocak 2023 tarihinde Türkiye Parlamentosu'nda yapılan oylamayla İsveç'in Nato üyeliği oybirliği ile kabul edilmiştir. Türkiye'nin Parlamento oylamasından önce; NATO'nun Ocak 2023 tarihinde gerçekleştirdiği Steadfast Defender tatbikatına İsveç'in de katılımını onaylaması, aslında, üyelik onay sürecinin gerçekleşeceğinin habercisi olmuş, ardından resmi onay verilmiştir (Görür Yücel, 2023).

Türkiye, üyelik süreci boyunca, İsveç'in, kendi ülkesinin ulusal güvenliğini tehlikeye atan YPG ve PYD siyasetini sonlandırmasını talep etmesinin ardından Stockholm ve Helsinki yönetimlerinin Ankara'ya sundukları uzlaşma paketlerinin ve niyet göstergelerinin Türkiye Hükümeti tarafından olumlu değerlendirilmesi iki ülke ilişkilerindeki gelecek iş birliklerine yönelik umut ışığı doğurmuş, ancak tüm uluslararası ilişkilerde yaşandığı gibi, soru işaretlerinin tamamen ortadan kaldırılmasını sağlayamamıştır (Kösedağı,2023). Nitekim, 29-30 Haziran 2022 tarihli Madrid'teki NATO Zirvesi'nde, Türkiye-Finlandiya ve İsveç hükümetleri arasında imza edilen Üçlü Muhtıra'ya rağmen, İsveç'te Kuran-Kerim'in yakılması, muhtıranın şartlarında yer almasına rağmen Türkiye'nin ısrarla talep ettiği kişilerin iadesinin yapılmaması ve İsveç halkının protesto gösterileri sonucunda Türkiye, veto kararındaki ısrarını sürdürmüştür. Öte yandan Macaristan hükümeti de Türkiye'den yana tavır koyarak, Türkiye'nin taleplerinin İsveç tarafından yerine getirilmesi konusunda görüşlerini bildirmiştir. Ancak; ABD'nin ikili müzakereler için devreye girmesi ve net bir gerçek olarak daha önce durdurmuş olduğu F-16 satışını bir koz olarak öne sürmesi, Türkiye'nin kararını tekrar gözden geçirmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Üyeliğin Mart 2024 tarihinde kesinleşmesinin ardından sosyal medyada yayınlanan Türkiye ve İsveç'in karşılıklı iyi niyet mesajları şimdilik bu yöndeki olumlu beklentilerin bir deklarasyonu olarak kabul edilebilir.

İsveç'in NATO'ya üyelik sürecini Türkiye dışında veto eden ikinci bir ülke de Macaristan'dır. Macaristan Hükümeti, ilgili süreçte Türkiye ile birlikte hareket etmiş, İsveç'in üyeliğine yönelik veto hakkını kullanmış ancak bu veto kararını gerekçelendirmemiştir. Ancak; hükümet içinden birkaç siyasi kişiliğin demeçlerinden anlaşıldığı üzere, veto kararının nedeni İsveç'in, Macaristan'daki demokrasi uygulamalarına yönelik eleştirileri olmuştur. Macaristan, İsveç'in bu tutumunu kendi içişlerine karışma olarak değerlendirmiştir. NATO'nun aktif üyesi olmasına rağmen Rusya ile yakın ilişkiler yürüttüğü bilinen ve Batı'nın Rusya'ya yönelik politikalarını eleştiren Macaristan Yönetimi, Türkiye'nin İsveç'in üyelik başvurusunu onaylamasının ardından kendi onayını da vererek İsveç'in 32. NATO üyesi olmasını sağlamıştır (gazeteoksijen.com).

4.2. Finlandiya'nın NATO'ya Üyelik Süreci

Rusya'nın Ukrayna işgaline ilk tepkilerden biri Finlandiya Hükümeti'nden gelmiştir. Rusya ile 1340 kilometrelik sınır komşusu olan Finlandiya için bu işgal yakın gelecekte kendisine de yönelebilecek ciddi bir tehdit olasılığı taşımaktaydı. Bu nedenle Finlandiya'nın ulusal ve uluslararası güvenlik tedbirleri alması zorunlu hale geldi ve Finlandiya, bu konudaki en önemli garantiyi NATO'ya üye olmakta buldu. Rusya Devlet Başkanı Putin'in bu üyelik başvurusu nedeniyle gösterdiği tepki, NATO'nun üyelik sürecini hızlandırmasına yol açtı.

Aslında Finlandiya NATO'ya üye olmadığı ve uluslararası bir politika olarak tarafsızlığı tercih ettiği dönemde de NATO ile ilişkilerini sürdürmüş bir devlettir. Finlandiya, 2.Dünya Savaşı'nın ardından Sovyetler Birliği'nin yayılma politikasına karşı bağımsızlığını korumayı başarmıştır. Sovyetler Birliği ile 1948 yılında imzaladığı ikili dostluk, iş birliği ve yardım anlaşması sayesinde 1922 tarihine kadar da tarafsızlığını korumayı başarmıştı. Rusya ile yapılan anlaşma bir yandan Finlandiya'nın tarafsızlığını korurken, diğer yandan Finlandiya'nın NATO'ya üyeliği konusunu da kapatmasına neden olmuştur. Bu durum uluslararası terminolojide "Finlandizasyon" olarak da anılmaktadır (Küçük, 2024, s.1129). Bu kavram Fin halkının, hükümetler tarafından hayata geçirilmiş olan tarafsızlık politikasını benimsemesini ve ulusal kimlik inşasının bu doğrultuda yapılmasını sağlamıştır.

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle beraber Finlandiya-Rusya ilişkilerindeki sınırlamalar da sona ermiştir. Bu dönemde Finlandiya AB ve NATO ile yakınlaşarak, AB'ne üye olmuştur. NATO'nun kuruluş aşamasında Norveç, Danimarka ve İsveç üyeliğe davet almıştır. Ancak İsveç, bu öneriyi kabul etmezken, 2.Dünya Savaşı sırasında Almanya'nın işgaline uğramış olan Norveç ve Danimarka üye olmayı zorunlu olarak kabul etmişlerdir. Norveç ve Danimarka'nın NATO'ya üyelikleri Sovyetler Birliği Hükümeti tarafından olumlu karşılanmamıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılması Finlandiya'nın NATO ile olan ilişkilerinin başlamasının kırılma noktasını oluşturmuştur.

Finlandiya'nın NATO ile ilişkileri 1994 yılında BAB'a üye olmasıyla başlamıştır. Bu işbirliğine bağlı olarak Finlandiya, 2014 yılında imzaladığı yeni bir anlaşma ile NATO'nun, kendi topraklarında güvenlik ve savunma amaçlı tatbikatlarına izin vermiştir. Ancak, bu dönemde bile NATO'ya üyelik konusu gündeme gelmemiştir. Özellikle Fin halkının bu konudaki görüşü üye olmamak yönündedir ve Fin Hükümetleri de bu doğrultuda hareket etmeyi tercih etmiştir. Rusya'nın 2014 yılında Kırım'ı ilhak etmesi, Finlandiya kamuoyunda endişeyle karşılanmış, bu endişe Rusya'nın 2014 Ukrayna işgaliyle zirve yapmıştır. Finlandiya'nın NATO'ya üyelik başvurusundan önce yapılan kamuoyu araştırmasında NATO'ya olası üyelik yönünde fikir belirtenlerin oranı % 80'lere ulaşmıştır (Ertuğral, 2022, s.8).

Uzun yıllar sessizliğini ve tarafsızlığını koruyan Finlandiya'nın, sınır komşusu İsveç ile birlikte NATO'ya üye olma kararı alması tamamen Rusya'dan gelecek bir savaş tehdidine karşı savunma ve güvenlik önlemi almak amacıyla. Ancak, ironik bir şekilde üyelik kararının ardından, bu üyelikleri tasvip etmeyen Rusya Hükümeti, "Finlandiya ve İsveç'in askeri bir ittifak olan NATO'ya üyeliği, ülkemizin yanıt vermesini gerektirecek siyasi ve askeri sonuçlara yol açacaktır" uyarısını gündeme taşımıştır. Nitekim; açıklamanın ardından gelen ilk hamle de Rus savaş uçaklarının İsveç hava sahasını ihlal etmesi olmuştur. Bu ihlal ve açıklamalar, aslında İsveç ve Finlandiya'nın ABD ve Rusya arasındaki gerilimi de tırmandırmıştır. Ancak; Rusya'nın savaşa yönelik tehditleri artarak devam edince Finlandiya ve İsveç hükümetleri uluslararası ilişkilerini yeniden gözden geçirerek radikal bir karar almış ve NATO'ya üyelik işlemlerini başlatmıştır (Küçük, 2024, s. 1131).

NATO için İsveç ve Finlandiya'nın üyeliklerinin jeopolitik önemi, Baltık Denizi'ni bir NATO denizi yapma ve Rusya'nın çevresini sınırlama hedeflerinden kaynaklanmaktadır. İsveç ve Finlandiya'nın üyelikleri bu hedefe ulaşmayı

kolaylaştırırken, askeri güç yapılanması noktasında da NATO’nun elini kuvvetlendirmektedir. İsveç ve Finlandiya’nın üyelikleriyle birlikte Baltık Deniz’i NATO için bir iç denize dönüşmüştür. Rusya, Baltık Denizi çevresindeki etkisini önemli ölçüde yitirmiştir.

Finlandiya’nın NATO’ya üyelik nedenlerine bakıldığında şu başlıklar öne çıkmaktadır (Jonathan, 2022):

- Finlandiya’nın, son zamanlarda iyice belirginleşen Rusya tehdidi karşısında NATO ittifakının 5.maddesinden yararlanarak kendini güvenceye almak istemesi
- Savaşlar ve Soğuk Savaş Dönemi’nde devam eden potansiyel Rusya korkusu
- Finlandiya’nın Rusya’dan gelebilecek olası bir saldırıya karşı tek başına cevap vermesinin askeri açıdan oldukça zor hatta imkansız olması
- Jeopolitik bir bölge olarak gelecekteki küresel düzeni değiştirebilecek Arktika Bölgesi’nde Rusya’nın giderek artan tehditkar taleplerinin olması
- Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin’in öngörülemez uluslararası politikaları

Finlandiya’nın üyelik başvurusu, önce kendi parlamentosunda tartışılarak onaylandı ve bu üyelik kararının “Finlandiya’nın Batı’ya yönelik uluslararası politikalar izlemesinin” bir sonucu olduğu vurgulandı (Arter, 2023, s.183). Parlamento’nun onayının ardından prosedür gereği NATO ile olan resmi müzakereler hemen başlatıldı. Ancak; üyeliğin Türkiye tarafından veto edilmesi sürecin uzamasına neden oldu. Türkiye-Finlandiya arasındaki ikili görüşmelerle Türkiye vetosuna neden olan sorunların çözüme ulaştırılmasının ardından 3 Nisan 2023 tarihinde Finlandiya, NATO’nun 31. üye ülkesi olarak ilan edildi.

4.2.1. Üyelik Sürecinde Uluslararası Tepkiler

Finlandiya’nın NATO’ya üyeliği talebi, Türkiye ve Macaristan haricindeki diğer NATO’ya üye devletlerin hükümetleri tarafından olumlu karşılanmıştır. Hırvatistan Hükümeti’nin, Bosna Hersek ile ilgili talebi nedeniyle başta veto yönünde hareket edeceğini belirtmesine rağmen, İspanya’nın başkenti Madrid’de, 28-30 Haziran 2022

tarikhleri arasında yapılan NATO Zirvesi'nde, o dönemin mevcut NATO üyesi 28 devletin parlamentolarından üyelik için onay alındığı deklare edildi. Ancak; söz konusu Madrid Zirvesi'nde, Türkiye ve Macaristan'ın veto yönünde hareket edeceği deklarasyonu, Finlandiya'nın NATO'ya üyelik sürecinin uzamasına neden oldu. Bu gelişmeler üzerine iki ülke arasında, Türkiye'nin talepleri konusunda görüşmeler devam etti.

Türkiye 1952 yılında NATO'ya üye olduğu tarihten itibaren hem jeopolitik olarak, hem de askeri güç anlamında NATO'nun vazgeçemeyeceği bir ülke konumunda bulunmaktadır. Türkiye, NATO'nun güneydoğu kanadındaki en güçlü ordusudur. Bu nedenle veto kararının önemi açıktır. Türkiye'nin bu kararı almasındaki en önemli sebep ulusal güvenliği konusundaki endişesidir ve bunu da uluslararası arenada dile getirmiş bulunmaktadır. Türkiye'nin Finlandiya ile olan gergin ilişkisi aslında 2019 yılında Doğu Akdeniz de ve Kıbrıs da olan tansiyon yüksekliğinden ve ardından Suriye Savaşı'nda yaptığı operasyonlar sırasında AB'nin aldığı tavırdan kaynaklanmaktadır. Bu dönemde, ilgili gerekçelerle İsveç ve Finlandiya'nın aldığı yaptırım kararları, Türkiye'yi NATO'ya üyelik sürecindeki Finlandiya hakkında stratejik olarak hareket etmeye sevk etmiştir. Türkiye'nin öncelikli talebi bu yaptırımların kaldırılması yönünde olmuştur (Ertuğral, 2023, s.10).

Türkiye, Finlandiya'nın üyelik başvurusunu başlangıçta olumlu karşılamış olsa da, Finlandiya Hükümeti'nin, İsveç'le birlikte hareket etmesi ve İsveç'in de kendi üyeliğinde ısrar etmesi sonucunda, İsveç'e yönelik "Türkiye karşıtı terörü desteklediği" yönündeki görüşü nedeniyle Finlandiya'nın üyelik talebini de veto etmeyi tercih etmiştir. Türkiye'nin son 5 yıl içinde İsveç ve Finlandiya'da Türkiye karşıtı aktif siyaset yapan ve bu ülkelerin bir nevi koruması altında bulunan 50'ye yakın kişiye yönelik iade talebi ve 2019 yılından itibaren uygulanan silah ambargosunun kaldırılması yönündeki istekleri bu süreçteki görüşmelerde tekrar iki ülkeye iletilmiştir.

Bu gelişmeler üzerine, Türkiye'nin veto konusundaki ciddiyetini bir kez daha fark eden Finlandiya Cumhurbaşkanı Sauli Niinistö, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile gerçekleştirdiği görüşmede, Finlandiya'nın her türlü terör eylemini kınadığını ve gerekli önlemlerin alınacağını ileri sürmüştür. Türkiye-Finlandiya ilişkilerinin yumuşamasını sağlayan liderler görüşmesinin ardından, Kuran yakma eylemleri gibi kışkırtıcı eylemler nedeniyle dondurulan diplomatik müzakereler kaldığı yerden yeniden başlamıştır.

Finlandiya her ne kadar NATO'ya üyelik başvurusunu İsveç ile birlikte yaptıysa ve sonraki süreçte birlikte hareket etmeyi tercih ettiyse de, Türkiye'nin kararlı tutumu karşısında ve Rusya ile doğrudan sınır komşusu olması hasebiyle savaş tehdidinde daha açık olduğunu düşünerek İsveç konusundaki ısrarından vazgeçti ve kendi üyelik sürecini devam ettirdi (Küçük, 2024, s.1133).

Bu gelişmenin ardından, 2022 Haziran ayında Madrid'de gerçekleşen NATO Zirve'sinin en önemli gündem maddesi olarak ele alınan bu sorun, zirvede yapılan müzakerelerin ardından imzalanan üçlü muhtırayla çözülmüş oldu (AA, 2022).

İmzalana bu muhtıra maddeleri kapsamında; İsveç ve Finlandiya, terör örgütü PKK ile iltisaklı olanların, örgüte yardım amaçlı para toplama dahil tüm faaliyetlerini yasaklayacak, her iki ülke terörizmle mücadele için gerekli yasal düzenlemeleri ve işbirliğini gerçekleştirecektir. Ayrıca, Türkiye iadesini istediği kişilerin listesini her iki ülkeye iletecek ve bu kişilerin iadesini İsveç ve Finlandiya'dan bekleyecektir. Türkiye'nin Suriye'ye sınır ötesi operasyonları nedeniyle bazı AB ülkeleri ile İsveç ve Finlandiya tarafından 2019'da bu yana uygulanan silah ambargosu kaldırılacak, silah ihracatına yönelik, bir askeri müttefik olmanın koşulları bu iki ülke tarafından yerine getirilecektir (a.g.e, s.1134).

Ancak devam eden süreçte görülmüştür ki; bu muhtıra afaki bir içerik taşımakta, terör örgütü olarak sadece PKK anılmakta, YPG ve PYD hakkında bir bildirim söz konusu olmamakta, terör eylemlerine karışan kişilerin iadeleri, ilgili ülke mahkemelerinin kararlarına bırakılmaktadır. Batılı ülkeler, kuzey Suriye'de kurulan YPG ve PYD'nin yeni kurulan örgütler olmaları nedeniyle bu yapılanmaları terör örgütü olarak görmemektedirler.

Dönemin Finlandiya Cumhurbaşkanı Sauli Niinistö, Türkiye'nin, ülkelerinin NATO üyeliğine yönelik vetosunun kaldırılması için son görüşmeleri yapmak üzere 17 Mart 2023 tarihinde Türkiye'ye resmi ziyarette bulundu. Görüşmelerin ardından yapılan açıklamada Niinistö, Türkiye'nin daha önce ilettiği talepler doğrultusunda, Finlandiya'nın üzerine düşen görevi yerine getirdiğini ileri sürerek, veto kararının bir kez daha gözden geçirilmesi talebinde bulundu. Bu ziyaretin ardından Türkiye Büyük Millet Meclisi genel kurulunda yapılan oylama ile Finlandiya'nın NATO'ya üyelik talebi 31 Mart 2023 tarihinde onaylandı ve Finlandiya, 4 Nisan 2023 tarihinde resmen NATO'ya üye oldu (iletişim.gov.tr).

Finlandiya'nın NATO'ya üyelik talebini veto eden bir diğerk ülke ise Macaristan olmuştur. Aslında Macaristan Hükümeti Temmuz 2022 tarihinde konuyu parlamentosuna götürmüş ancak karar alınmamıştı. Bu ertelemenin asıl nedeni ise İsveç ve Finlandiya hükümetlerinin, Macaristan'ın iç iç meselelerine yönelik olarak “hukuk devletinin işleyişinde ciddi eksiklikler var” şeklindeki açıklamasından kaynaklanıyordu. Macaristan ve Finlandiya delegasyonlarının görüşmeleri ve Türkiye'nin Finlandiya'nın üyeliğine yeşil ışık yakmasının ardından Macaristan Hükümeti, İsveç'le ilgili sürecin aksine bu kez, Türkiye'den 3 gün önce 27 Mart 2023 tarihinde parlamento onayını aldı (bbc.com).

SONUÇ

Sonuç olarak, NATO ile Rusya sadece Ukrayna konusunda değil, orta vadede Arktika ticaret yollarının denetimi ve buradaki doğal kaynakların paylaşımı konusunda da karşı karşıya kalacaklardır. Çünkü, İsveç'in de NATO üyeliği sürecinin tamamlanmasıyla, Arktika'ya kıyıdaş ülkelerin Rusya haricindeki tamamı NATO üyesi haline gelmiştir. Diğer yandan, NATO Arktika konusunda sadece Rusya ile değil Çin ile de karşı karşıya gelecektir. Orta-uzun vadede dünyanın önde gelen süper güçlerinden birisi haline gelecek olan Çin'in Arktikaya olan ilgisi NATO'yu daha kapsamlı stratejiler geliştirmeye mecbur bırakacaktır. Yani, İsveç'in NATO'ya üyeliği ile tamamlanan süreç bu yüzyılın en sert kamplaşmalarından birisinin, NATO ve Çin-Rusya ikilisi arasında oluşmasının da son adımı olacaktır.

Uluslararası hukuk otoritelerine göre, uluslararası hukuk kavramının ilk kez kullanıldığı tarihten itibaren bu konudaki öncelikli beklenti, ulusların ortak çıkarlarının gözetildiği ve ortak barışın sağlandığı bir uluslararası ortamın varlığıdır. Ancak; devletlerin kurulduğu çağlardan itibaren bu beklenti, sürekli olarak savaşlarla kesintiye uğramış ve dünya barışı istenilen düzeyde hiçbir zaman sağlanamamıştır. Uluslararası hukukun işlerliğini sağlayacak mekanizmalar olarak hayata geçirilen uluslararası örgütler, görevleri gereği uluslararası barışın takipçisi ve savunucu olsalar da, son tahlilde bu görevi sürdürebilmeleri yine devletlerin sorumluluk almalarıyla mümkün olabilecektir.

Uluslararası hukuk bağlamında devletler için bağlayıcı olan barış, refah, insan hakları, çevre hakları gibi kurallar, ancak devletlerin ulusal politikaları çerçevesinde, uluslararasındaki görünümüne kavuşacaktır. Dünyadaki en önemli sorunların başında güvenlik ve barış düzeninin sağlanması gelmektedir. Uluslararası hukuk kurallarının görevi ise oluşan düzeni koruyucu önlemler almaya yöneliktir.

Birinci ve ikinci Dünya Savaşları ile Soğuk Savaş Dönemi ve sonrası yaşanan ve yaşanmakta olan savaşların ardından bugün, 21. yüzyılda dünyasında görünen odur ki, ideal dünya düzenini yaratmak isteyecek dünya devletleri, bunu uluslararası hukuk eğilimlerine, kurallarına ve uygulamalarına uyarak sağlayabileceklerini bilmelerine rağmen, dünyaya egemen olma hedeflerinden, hegemonik yapılar kurma isteklerinden vazgeçmemektedirler.

Soğuk Savaş'ın sürdüğü yıllar boyunca iki süper güç olarak karşı karşıya gelen ABD ve Sovyetler Birliği, dünyayı iki kutba hapsedmek niyetiyle hareket etmişler, özellikle Avrupa'nın tamamına egemen olma gayesi iki ülkenin de uluslararası politikalarını şekillendirmiştir. ABD'nin Avrupa'yı bir tampon bölge olarak kullanma isteği, Avrupa'nın askeri gücünden ve jeopolitik yerleşiminden kaynaklanmaktadır. Dünya düzeni açısından ABD-Avrupa ilişkilerinin dayandığı temel itibarıyla sahip olduğu siyasi, askeri, ekonomik ve jeopolitik ilişkiler bütünü, dünyanın gelecek vizyonunu belirleyici niteliktedir. Her iki küresel aktörün benzer amaçlara, uluslararası iş birliklerine, medeniyet düzeylerine, insan haklarına yönelik çalışmalarına, dil ve din açısından ortak inanç ve yaygınlığa sahip olmalarına kadar ulusal politikalarını da şekillendirici bağları tarih boyunca süregelen birlikteliklerini de kolaylaştırıcı bir faktördür. ABD ve Avrupa'yı siyasi açıdan ortak politikalar üretmeye mecbur eden geçmişte Sovyetler Birliği, bugünse Rusya'nın küresel ölçekte aldığı tavır ve savaş tehdidini sıcak tutması bu iki küresel aktörü yani ABD'yi ve Avrupa'yı birbirine daha da yakınlaştırmaktadır.

ABD ve Avrupa'nın yakınlaştırmasını sağlaya diğer önemli bir aktör de Çin'dir. Çin'in Rusya ile ilişkileri şimdilik ortak hareket etme görüntüsü vermektedir. Ayrıca Çin Avrupa ve İskandinavya ülkeleriyle de özellikle ekonomik anlaşmalarla işbirliği yapma eğilimindedir. Çin buzulların erimesiyle, sahip olduğu büyük ekonomik gücüyle, Arktika bölgesine altyapı yatırımları yapmak istemektedir. Örneğin Çin, buzkıran gemi yapımına ağırlık vermektedir. Buzkıran gemisi filosunda bölgede Rusya açık ara farkla öndedir. Çin'in bölgeye yatırımcı kimlikle yaklaşımı, uzun vadede Avrupa ve kuzey bölgesini tedirgin etmektedir. ABD ve Rusya arasındaki rekabet ister istemez Çin ve Rusya'nın Arktika bölgesinde beraber hareket etmesini zorunlu kılmaktadır.

15. yüzyıldan başlayarak 17. yüzyıla kadar devam eden keşifler çağı, ABD'nin kurulması, sömürge dönemi ve buna bağlı olarak sanayi devrimi beraberinde kapitalistleşmeyi getirmiştir. Kapitalizm bunalım geçirdikçe birinci ve ikinci dünya savaşları meydana gelmiştir. İkinci dünya savaşı sonrası ilişkilerin kurumsal hale gelmesi ise 1949 yılında Kuzey Atlantik İttifakı, kısaca NATO olarak bilinen askeri güvenlik ve savunma örgütüyle mümkün olmuş ve NATO, uluslararası bir örgüt olarak varlık kazanmıştır.

İki Dünya Savaşı ve ardından gelen Soğuk Savaş Dönemi, 20. yüzyıl itibariyle hızla gelişen teknolojiler, dünya sahnesinde etkin rol almak isteyen yeni hegamonik aktörler (devletler, uluslararası örgütler, uluslararası şirketler), dünya nüfusuna yetecek yeraltı ve yer üstü kaynakların tükenmeye başlaması, Avrupa devletlerindeki çalışabilir, üretken genç nüfusun azalması, ülkeler arasındaki ulaşımın gelişmesi, küresel ısınma, küresel salgınlar, son 50 yıla damgasını vuran uluslararası terör, ülkelerin sahip olduğu nükleer silahlar, Orta Doğu'daki sonu gelmeyen savaş çıgırtkanlıkları, küresel savaş tehditleri, bugün dünyayı her tarafında küresel bir sorun haline gelen mülteci akını, aslında, dünyayı iki kutuplu halden çok kutuplu hale dönüştürmüştür.

Artık sadece ABD ve Rusya'dan değil, yükselen bir Asya devletleri hakimiyetinden de bahsetmek gerekmektedir. Yakın geçmişin barışçıl, sessiz, tarafsız, ulusal doktrinleri ile dikkat çeken Avrupa ve İskandinav devletleri ise, değişen konjonktürel durum nedeniyle günümüzün etkin ve vazgeçilmez aktörleri haline gelmişlerdir.

İsveç ve Finlandiya devletlerinin, 1800'lü yıllardan başlayan, Soğuk Savaşla birlikte 1950'li yıllardan itibaren dünyaya net olarak deklare edilen tarafsızlık politikaları, değişen dünya düzeni ve yakın tarihte Rusya'nın, başta Kırım ve Ukrayna olmak üzere Avrupa'ya yönelen saldırı ve savaş tehditleri nedeniyle doktrinsel bir dönüşüme uğramıştır.

SSCB'nin ikinci dünya savaşı sonrası Doğu Avrupa'da giriştiği yayılmacı tutumu, 2007 yılında Rusya'nın Sibirya'nın devamı diye Arktika Okyanusu'nun tabanına bayrak dikmesi ve 2014 yılında Kırım'ı, ardından da 2022 yılında Ukrayna'yı işgal etmesi, Kuzey Avrupa ülkelerinin gelecekteki savunma ve güvenlik politikalarını yeniden gözden geçirmelerine yol açtığı kuşku götürmez bir gerçektir. Rusya bu işgallerini, NATO ve beraberinde ABD'nin yıllardır izlemiş olduğu yayılmacı politikalardan kaynaklandığını iddia ederek, meşru kılmaya çalışmaktadır. Rusya'nın iddiası, kendileriyle ortak bir coğrafyada bulunmalarına rağmen Batı'ya yakın olma politikasını tercih eden Baltık Bölgesi, Arktika Bölgesi, Orta ve Kuzey Avrupa bölgelerinin güvenlik açısından birlikte hareket etme kararlılıklarını geri püskürtmeye çalıştığı yönündedir.

Rusya'nın Ukrayna'yı işgal etmesiyle birlikte maruz kaldığı ABD ve Avrupa yaptırımları karşısında aldığı tavırsa, özellikle Avrupa'nın ihtiyacını karşılayan doğalgaz ihracatını koz olarak kullanmak olmuştur. Rusya'ya uygulanan yaptırımlar ağır olmasına

rağmen, Rusya bu yaptırımları ekonomik olarak göğüslemektedir. Aslında Ukrayna savaşı, dünyanın artık çok kutuplu bir düzene geçtiğini göstermesi açısından da önem taşımaktadır.

Geçmişin ABD-SSCB, günümüzün ABD-Rusya ikili kutupluluğunu, Rusya'nın Çin'e yaklaşmasını, ABD'nin ise Asya'nın gelecekteki küresel gücü olarak Hindistan'ı hazırlamasını, dünyanın gelecekte askeri-siyasi ve ekonomik istikrarının tamamen bozulacağını habercisi olarak okumak mümkündür.

Finlandiya devleti, özellikle 1917 tarihinden itibaren bir yandan tarafsızlığını sürdürürken, bir yandan da Avrupa ve Sovyetler Birliği ile (1917'den itibaren) yakın ilişkileri hedefleyen bir ulusal politikayı tercih etmekteydi. Hatta Finlandiya ve Sovyetler Birliği 1949 yılında dostluk antlaşması da imzalamıştı. Zaman içinde siyasi literatüre geçen “Finlandizasyon” kavramı, tam olarak Finlandiya hükümetlerinin izlediği politikaları anlamlandıran bir kavramdı. Bu kavram; 1960'lı yılların sonu, 1970'li yılların başında ortaya atılmıştır. Finlandizasyon, büyük ve güçlü ülkelerin, küçük komşu ülkelerin dış politikalarını belirlemesi anlamına gelmektedir. Bu dönemde Sovyetler Birliği için anlamı ise Finlandiya'nın NATO'ya üye olmasını engelleyen doktrinerliği idi. Bu kavramın getirdiği güvence Soğuk Savaş Dönemi'nde de sürmesine rağmen, Finlandiya'nın 1995 yılında AB üyesi olması, Finlandiya ve Rusya ilişkilerinde adı net olarak konmayan, ama yeni bir dönemin başladığını haber veren ve “Finlandizasyon” politikalarının uygulanabilirliğini ortadan kaldıran bir süreci başlattı.

Her ne kadar, 1995-2022 arası dönem, iki ülke arasındaki ilişkilerin stabil gitmesiyle geçtiyse de Rusya'nın 2022 yılında Ukrayna'yı işgaliyle tüm dengeler değişti. Finlandiya, kuzeyden güneye uzanan 1340 kilometre sınır komşusu olduğu Rusya'nın karşısında güvenlik amaçlı askeri önlemlerini artırması gerektiği kanaatiyle, Rusya'nın olağanüstü tepkisini çekeceğini bilmesine rağmen NATO üyesi olma kararı aldı. Başlangıçta bir tepki kararı olarak değerlendirilen bu üyelik, Rusya'nın açıklamalarıyla geleceğin küresel düzeni için Finlandiya adına hayati bir karar olma özelliği kazandı.

Finlandiya devleti için, NATO üyeliğinin bir başka gerekçesi de küresel ısınmanın Arktika Bölgesi'nde yeni bir uluslararası güç savaşı başlatacağı yönündeki projeksiyonlardır. Finlandiya, yakın gelecekte Arktika'da ortaya çıkacak çatışmalara hazırlıklı olma amacıyla güvenliğini sağlama almak amacındadır.

Önemi son yıllardaki araştırma ve çalışmalarla daha da iyi anlaşılan ve uluslararası hukuk açısından tartışmalı bir alan olan Arktika Bölgesi, uluslararası güç çatışmalarının, enerji ve yeraltı kaynaklarını elde etme savaşlarının, bölgeye altyapı yatırımı yapma çabalarının, egemen güçlerin savaş tehditlerinin ve küresel rekabetin ana merkezlerinden biri olacaktır.

Buzulların erimesi sonucunda tahmin edildiği üzere en geç 2040 yılında, uluslararası deniz ticaretinin artması ve potansiyeli yüksek enerji kaynakları olan petrol ve doğalgazın, değerli madenlerin ortaya çıkması ve bölgede turizm potansiyelinde ciddi bir genişlemenin olması beklenmektedir. Dolayısıyla; Kuzey Avrupa ülkelerinin ticaret hacimlerinde, uluslararası iş birliklerinde ve doğal olarak bölge halkının refah düzeylerinde yaşanacak olumlu yöndeki gelişmeler, şu andaki uluslararası statülerinin değişmesine yol açacaktır. Aynı bölgede coğrafik konumlarından dolayı ABD, Rusya ve diğer kıyıdaş ülkelerin hak iddia edeceği, hatta bu hak iddiasına çoktan başlamış oldukları da bilinmektedir. Özellikle kıyıdaş ülkeler, ABD, NATO, Rusya ve yeni aktör Çin arasında Arktika'nın enerji kaynakları, madenler ve yeni oluşacak ulaşım rotaları üzerinden çatışmalar kaçınılmaz olacaktır. Başta Çin olmak üzere iddia sahibi ülkeler bölge ile ilgili olarak çeşitli altyapı ve yatırım projeleri hazırlamaktadırlar.

ABD, Avrupa ile yakın ilişkileri ve özellikle İsveç ve Finlandiya'nın NATO üyelikleri sayesinde bölgedeki konumunu daha da güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Çünkü; İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya üyelikleri özellikle Baltık Denizi'ni bir Avrupa İçdenizi olarak adlandırılabilir statüde konumlandırmaktadır. Bu konum bir anlamda Rusya'yı da coğrafi olarak çevrelemek olacağı için Kuzey Avrupa ülkeleri-ABD-NATO ve Rusya arasındaki sorunlu ilişkilerin uluslararası güvenlik ve dengeyi ne ölçüde sarsacağını, uluslararası hukukun işletilip işletilmeyeceğini ve en kötü senaryoda küresel bir savaşın çıkıp çıkmayacağını aslında çok da uzak olmayan bir zaman gösterecektir.

Rusya ile doğrudan sınır komşusu olmamasına rağmen, bugüne kadar ortak bir uluslararası politikayla hareket eden Finlandiya'nın ekürisi İsveç için de NATO'ya üyelik kararı, hem uluslararası hem de ulusal anlamda büyük bir reform hareketi olarak görülebilir. NATO'ya üyelik konusunda İsveç halkının 2022 yılına kadarki kararı daima üye olmamak yönünde olmuştur. Ancak; Rusya'nın önce Kırım'ı işgali ve sonrasında özellikle Ukrayna'yı işgaliyle başlayan süreç, tüm uluslararası dengelere etki ettiği gibi İsveç kamuoyundaki kararlılığı da değiştirmiştir. Nitekim, üyelik sürecine başlarken İsveç kamuoyunun NATO'ya üyelik konusunda hükümete verdiği destek % 65 gibi

yüksek bir orana ulaşmıştır. İsveç'in tarihsel bir ikili olarak Finlandiya ile beraber hareket etmesi, öncelikle başta Rusya olmak üzere diğer Avrasya ülkelerinden gelecek savaş tehditlerine karşı NATO çerçevesinde bir önlem niteliği taşımaktadır.

Ancak; özellikle ABD'nin, İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya üyelikleri konusundaki desteği ve bu üyelikleri başlangıçta veto eden ülkelere yönelik baskısı (Türkiye'ye F-16 satışını koşula bağlaması) düşünüldüğünde, üyelik talebinin sadece İsveç'in ulusal inisiyatifiyle yapıldığını söylemek mümkün olmamaktadır. Çünkü; ABD'nin, Arktika ve Baltık Bölgesi'nin gelecekteki uluslararası pozisyonu açısından, İsveç ve Finlandiya'nın üyelikleri ile oluşacak NATO gücüne duyduğu ihtiyaç tartışma götürmez. ABD, İsveç ve Finlandiya'nın NATO üyeliklerinin fikir babası ve mimarıdır.

ABD açısından buradaki en önemli kriter, Rusya'ya karşı İsveç ve Finlandiya'nın bölgedeki jeopolitik konumudur. Öte yandan İsveç ve Finlandiya ise, gelecekteki yeni dünya düzenini belirleyecek olan koşulların farkındalığıyla, hem kendilerini askeri açıdan güvenceye almak, hem de Arktika'nın gelecekte kazanacağı önem açısından, küresel aktörler arasındaki kritik pozisyonları itibarıyla ulusal çıkarlarını destekleyecek anlaşmalarda aktif rol oynamak için jeopolitik ve jeostratejik konumlarını iyi kullanacaklarını NATO'ya üyelik kararlarıyla göstermektedirler. Her iki ülke, buzulların erimesiyle Arktika'nın gelecekteki potansiyelinden pay almanın hesabı içindedirler. İsveç ve Finlandiya, geçmiş yıllarda NATO ile bilgilendirme ve tatbikatlar yaparken, günümüzde NATO'nun Arktika'daki en önemli aktörleri haline gelmişlerdir.

Rusya'nın NATO genişlemesine ve batının nüfuzunun Rusya'yı çevrelemesine tepki olarak da başlattığı önce Kırım'ı sonra Ukrayna'yı işgal girişimi uzun süredir askeri bir ittifak içine girmekten sakınan Finlandiya ve İsveç gibi ülkelerde İttifaka katılım yönünde güçlü bir kamuoyu uzlaşısı ortaya çıkardı. Son ana kadar askerî ve savunma açısından bağlantısızlığı seçmiş, ancak 1995'te Avrupa Birliği'nin üyesi olmuş iki Nordik ülkesi olan İsveç ve Finlandiya'nın NATO üyeliği yönünde adım attıkları adım; Rusya'nın Ukrayna'da başlattığı savaşın bir diğer önemli sonucu oldu diyebiliriz.

İşin esasına bakılacak olursa, Rusya Ukrayna savaşını başlatmakla, kendisinin öteden beri karşı olduğu gelişmelerin süratle gerçekleşmesinin tetikleyicisi oldu. Bu bağlamda, Putin bir yandan Rusya ve Belarus ile birlikte Rus ulusal kimliğinin ayrılmaz parçası olduğunu kendi tarih okumasıyla savunduğu Ukrayna'da ulusal kimliğin daha da güçlenmesi sürecini geri dönülmez biçimde başlattı, öte yandan da Rusya yönünden

endişe kaynağı olduğunu ileri sürdüğü NATO genişlemesinin olası bir yeni dalgasının oluşumuna istemeden katkı sağladı. Aslında Rusya'nın yayılcı tavrı İkinci Dünya savaşı sonrasında Sovyetler Birliği döneminde, Avrupa'nın doğusunda da kendisini göstermiştir. Rusya'nın, Ukrayna'yı işgali ile ortaya koyduğu genişleme dalgası ise İsveç ve Finlandiya'nın NATO üyesi olması sonucunu doğurmuştur.

Son tahlilde; ister istemez İsveç ve Finlandiya'nın Kuzey Avrupa ve Arktika bölgesinde artık küresel oyuncular kadrosuna katıldıklarını, Arktika ve Baltık coğrafyasının geleceğinde başrol oynayabileceklerini, uluslararası statülerinin yönünü tarafsızlıktan belirgin bir taraflılığa çevirdiklerini, bugünün çok kutuplu dünyasının Batı kutbunda yer alacaklarını, NATO'yu, bulundukları coğrafyada ve Arktika'da, yükselen Avrasya ve Rusya tehdidine karşı güçlendireceklerini, ABD'yi, Rusya karşısındaki politikalarında destekleyeceklerini, Arktika Bölgesi'nin geleceğinde siyasi, ekonomik ve sosyal açıdan söz sahibi olabileceklerini, uluslararası hukuk eğilimlerinin ve kurallarının yeniden yazılmasının önündeki engellerin kaldırılmasına destek vereceklerini söylemek mümkündür. NATO'nun Arktika'da Rusya'ya karşı savunmasında kilit rolü, bundan böyle en başta İsveç , Finlandiya ve de Norveç oynayacaklardır.

Bu iki ülkenin NATO üyeliği (Finlandiya 4 Nisan 2023'te ve İsveç ise 7 Mart 2024'te resmen NATO üyesi oldular), Avrupa'nın kuzeyi ile özdeşleşen iki kutuplu dünyaya karşı tarafsız kalma kararlılığını, radikal bir biçimde Batı bloğunun tarafı olma yönünde değiştirmiştir. Bu radikal dönüşümün tetikleyicisinin Rusya kaynaklı güvenlik kaygıları olduğu şüphesizdir. Kısa vadede Kuzey Avrupa'nın ve Arktika'nın Rusya'ya karşı güvenlik açığının NATO aracılığı ile acilen giderilmeye çalışıldığı amaçlanmıştır. Ancak, orta ve uzun vadelerde İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya üye olması, Arktika kıtasına yönelik doğal kaynaklar, enerji kaynakları ve lojistik rotalar eksenli Rusya, Çin ve NATO arasında bir çıkar çatışması hattının gündeme gelmesinin yolunu açmış bulunmaktadır.

Bu çalışma kapsamında, NATO'ya üyelik süreçleri 2024 ve 2023 yılında gerçekleşen İsveç ve Finlandiya'nın üyeliklerinin Kuzey Avrupa'nın uluslararası hukuk bağlamındaki statüsünde kısa vadede neden olduğu değişimi, uluslararası hukuk tarihi ve teorisi bağlamında incelenmiştir.

Yine bu çalışma kapsamında, Rusya'nın yayılmacı ve saldırgan tutumu nedeniyle Avrupa'da ortaya çıkan güvenlik kaygısı eksenli dönüşümün, orta ve uzun vadelerde küresel ısınmanın da etkisi ile daha ulaşılabilir hale gelecek olan Arktika Kıtası ekseninde çok kutuplu (Rusya ve Çin'in gelecekteki olası bloğu ve Batı arasında) bir lojistik ve iktisadi çekişme zemini yaratma potansiyeline dikkat çekilmiştir.

Özünde ekonomik entegrasyon üzerine kurulu gevşek yapılı siyasi bir oluşum olan Avrupa Birliği'nin kendi askeri gücü fikir olarak var olsa da hayata geçmemiştir. Askeri-güvenlik açılarından AB'nin kendisine has bir doktrini oluşturmaması ve hayata geçirmesi söz konusu değildir. AB kendi silahlı gücünü oluşturma çabaları sonuçsuz kalmış, hatta bu şansını NATO'nun varlığı nedeniyle kaybetmiştir. NATO, ABD güdümlü olarak Avrupa üzerinde bir askeri güç olmanın yanı sıra siyasi bir güç olarak da varlığını sürdürmektedir. NATO'nun ve dolayısıyla ABD'nin hedefi Rusya'yı Atlantik ve Akdeniz'de kuşatmaktır. ABD kendi çıkarları gereği, AB'ye kendi savunma örgütünü kurmasına izin vermemektedir. AB'nin kendine ait caydırıcı, güçlü bir askeri gücünün olmayışının etkileri en çok Ukrayna-Rusya krizi karşısında aldığı tavır ile iyice görünür hale gelmiştir. Rusya'nın Ukrayna işgali, NATO ile Rusya arasındaki jeopolitik çekişmeyi askeri alana taşımıştır.

NATO, AB üyesi olan ve olmayan bir dizi ulus devletin oluşturduğu bir yapıdır. NATO'nun yönetiminde siyasi temsili bulunmayan AB, askeri açıdan fiili olarak NATO'ya bağımlıdır. NATO ve AB kültürel ve tarihsel olarak ağırlıklı ortak değerlere ve stratejik çıkarlara sahiptir. Dış tehditlere karşı NATO adeta AB'nin kendi orduları hariç, nerdeyse tek savunma örgütüdür. NATO, AB'den farklı olarak daha geniş bir kapsama alanına sahiptir. NATO, Avrupa kıtasını da aşan üyelere ve coğrafyaya yayılmış durumdadır. AB'ye üye ülkelerin çoğu aslında kuruluşundan bu yana NATO şemsiyesinde bulunmaktan çok memnun değillerdir. Fransa ve Yunanistan gibi kimi Avrupa ülkeleri bu tepki nedeniyle zaman zaman NATO'nun askeri kanadından ayrılmış, bir süre sonra da geri dönmüşlerdir. NATO içerisinde, başta ABD ve İngiltere olmak üzere Anglosakson etkisi, AB ülkelerinin NATO içinde ister istemez kalmalarını zorunlu kılmıştır. AB'nin zaman zaman kendi güvenlik örgütünü kurma girişimleri gerek ABD baskıları gerekse kendi içindeki üyelerinin farklı yaklaşımları yüzünden başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Geçmişte sık sık yapılan AB'nin kendi savunma örgütünü kurma tartışmaları, olası tehditler ve özellikle Rusya'nın son yıllarda ortaya koyduğu işgalci tutumuyla artık önemini yitirmiştir. Sonuç olarak Rusya'nın işgalci tutumu, ABD'nin AB

üzerindeki baskısını artırmakta, Anglosakson Bloku'nun AB ve Avrupa'daki hegamonik gücünü daha da güçlendirmektedir.

İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya üye olması ile birlikte ilk etapta İttifak içinde AB'nin siyasi etkisi artacak gibi görünse de ABD'nin İsveç ve Finlandiya ile sıkı ilişkileri nedeniyle NATO içindeki Amerikan hakimiyeti geçmişte olduğu gibi gelecekte de devam edecektir.

İskandinav ülkelerinin (Finlandiya, Norveç, İsveç, Danimarka ve İzlanda), Rusya'nın, Alaska'nın (ABD) ve Kanada'nın kuzeyinde kalan bölgeye komşu olan ve küresel iklim değişikliği ile ivme kazanan buzların erimesi ile gelecekte Kuzey Kutup dairesini içine alan Arktika'da 2040 yılından itibaren, yaz aylarında hiç buz kalmayacağı öngörülmektedir. Deniz buzunun erimesi bir yandan lojistik rotalarını değiştirecek, diğer yandan da bölgenin zengin petrol, doğalgaz ve maden kaynaklarına erişimin kolaylaşacak olması, birçok gelişmiş ülkenin dikkatini bölgeye yöneltmektedir.

Arktika, etrafı kıtalarla çevrili bir okyanustur. Yani, aslında donmuş halde bir okyanustur. Litaratürde Kuzey Buz Denizi olarak da anılan Arktika Okyanusu, 14.056 milyon km2 genişliği ile dünyanın en küçük ve en sık okyanustur. Altın, demir, uranyum, platin ve nadir elementler gibi minerallerin bolca bulunduğu tahmin edilen bölgede ayrıca büyük petrol ve doğalgaz yatakları da bulunuyor.

Dünya çapında önlenemeyen bir sorun olarak görülen küresel ısınma, Arktika Bölgesi'nin sakinliğinin ve uluslararası düzendeki sadece uzaktan takip politikasının bozulmasına neden olmuştur. Küresel ısınma ve buna bağlı olarak buzulların erimesi, gün geçtikçe Arktika'nın jeostratejik önemini artıracaktır.

Buzulların erimesinin ardından ortaya çıkacak yeraltı madenleri, doğalgaz rezervleri, petrol rezervleri, tarım yapılabilir yeni alanların artışı, alternatif ulaşım olanaklarının artışı ve turizm potansiyelinin, dolayısıyla gelirin yükselmesiyle bölge halkının refah düzeyinin artacak olması hem bölgeye dikkatlerin yoğunlaşmasını sağlamış, hem de bölgenin kıyıdaş devletleri arasındaki rekabeti zirveye taşımıştır. Hatta kıyıdaş olmayan ülkelerin de iştahını kabartmıştır. Bu yeni durum uluslararası siyaseti ve uluslararası hukuku doğrudan etkileyecektir.

KAYNAKÇA

- Acer, Y.& Kaya, İ. (2022). *Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı*, 13.Basım. Yetkin
- Aksar, Y. (2023). *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk 1*. Seçkin.
- Albayrak, H.İ.(2020). *Türkiye'nin Stratejik İstihbarat Yeteneğine NATO Üyeliği ve Jeostratejik Konumunun Etkisi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Milli Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü İstihbarat Çalışmaları Ana Bilim Dalı.
- Altınar, B. (2014). Birleşmiş Milletler'in Amacı, Gelişimi, Etkinliği, Uluslararası Güvenliğe Katkısı ve Geleceği. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, C.1, S.1*. (1-9).
- Arslan, İ. (2024). *Küresel Gelişmeler, Aktörler, Uluslararası Sistem (2022-2023)*. Janus Publish House.
- Arter, D. (2023). From Finlandisation and post-Finlandisation to the end of Finlandisation? Finland's road to a NATO application, *European Security*, 32:2, (171-189)
- Asmus, D.R., Kugler, R., Larrabee, S.(2008). NATO Expansion: The Next Steps. (7-33)
- Atalay, A.H. (1997). *Uluslararası Hukukun Oluşumu*. Göçebe.
- Ateş, A. (2017). Arktika Bölgesi'nin Enerji Kaynakları ve ABD'nin Arktika Politikası. Harun Gümüşçü (Ed.). *Küresel Bakışla Kutup Çağı-3*. (60-85).
- Ateş, B. (2020). Askeri Değişim: Soğuk Savaş Sonrası Dönem Üzerinde İnceleme. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve Sosyal Bilimler Dergisi, C.10, S.1*. (15-42)
- Bağcı, İ. (2007). *Türk Dış Politikası'nda 1950'li Yıllar*.
- Bayraktar, H. (2023). Avrupa Güvenliğinde NATO-PESCO İlişkileri: İşbirliği Mi, İkilem Mi?. *Külliye Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, C.4, S.2*. (125-147). DOI: 10.48139/aybukekulliye.1318662. (125-147).

- Bıçakçı, S. (2019). “Hibrit Savaş”. *Güvenlik Yazıları Serisi. No.33*. DOI: 10.13140/RG.2.2.32236-10883. (1-8).
- Ceylan, M.F. (2022). *NATO Geçmişi, Günceli ve Geleceği*. Orion.
- Çelikkın, O. (2012). 2000’li Yılların Tehdit Algısı ve Yeni Savaş Stratejileri. M.S.Erol (Ed.), *Sıcak Barışın Soğuk Örgütü: NATO “Yeni Tehditler, Konseptler, Arayışlar, Dönüşüm ve Alan Dışı Operasyonlar* (1-37). Barış.
- Demir, S. (2012). Stratejik Konseptler ve NATO’nun Dönüşümü. M.S.Erol (Ed.), *Sıcak Barışın Soğuk Örgütü: NATO “Yeni Tehditler, Konseptler, Arayışlar, Dönüşüm ve Alan Dışı Operasyonlar* (57-115). Barış.
- Demir, S. (2012a). Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının ABD, NATO ve Türkiye ile Etkileşimi. M.S.Erol (Ed.), *Sıcak Barışın Soğuk Örgütü: NATO “Yeni Tehditler, Konseptler, Arayışlar, Dönüşüm ve Alan Dışı Operasyonlar* (295-343). Barış.
- Demirayak, Ö., Ateş, D.(2024). NATO’nun Yüksek Kuzey’deki Rolü ve Yetenekleri. *Paradigma İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi, S.13*. (s.112-128).
- Demirkol, A. (2023). Uluslararası Hukukun Üç Yüzü: Eleştirel Bir Yaklaşım. Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, S.4. (39-76).
- Dönmez, S. (2010) *Güvenlik Anlayışının Dönüşümü: İttifak Kavramı ve Nato*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Epps, V.G. (2013). Common Ground: U.S. and NATO Engagement With Russia in the Cyber Domain. *Connections The Quarterly Journal* 2 (4). (15-50).
- Ereker, A.F. (2019). NATO’nun Güvenlik Anlayışı ve Stratejik Konseptleri. Güvenlik Yazıları. <https://tr.guvenlikportali.com/guvenlik-yazilari>
- Erkiner, H.H. (2012). Uluslararası Hukuk Düşüncesinde Klâsik Öğretinin Kuruluşu: Hugo Grotius Ve Postgrotien Yazarlar Samuel Von Pufendorf, Richard Zouche, Cornelius Van Bynkershoek Ve Samuel Rachel’e İlişkin İnceleme Ve Değerlendirme. *MÜHF- HAD, C.18*. (3-138).

- Erol, M.S. (2012). NATO ve Kriz Yönetimi. M.S.Erol (Ed.), *Sıcak Barışın Soğuk Örgütü: NATO “Yeni Tehditler, Konseptler, Arayışlar, Dönüşüm ve Alan Dışı Operasyonlar* (s.147-171). Barış.
- Ertuğral, Y.(2022). “İsveç ve Finlandiya” Krizinin Gölgesinde NATO Zirvesine Doğru: Prof.Dr.Özgür Ünal Eriş ile Söyleşi. *Euro Politika*, S.14. (7-16).
- Ewers-Peters, N.M. (2021). Positioning Member States in EU-NATO Security Cooperation: Toward a Typology. *European Security*, C.32, S.1. (22-41).
- Fert, H.K., Maghaminia, M. (2017). Uluslararası İlişkiler Görüşlerinde Uluslararası Hukukun Konumu *Küresel Bakış C.8, S.23*.
- Genç, A. (2021). *Uluslararası Güvenlikte Arktik Bölgesi*. Astana.
- Giddens, A. (2012) *Sosyoloji*. Kırmızı.
- Goldsmith, J., Posner, E. (2005). *The Limits of International Law*. Oxford.
- Gözlügül, S.V. (2013). Uluslararası Hukuk Boyutuyla Hukukun Üstünlüğü, *Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.17, S.2. (1423-1454).
- Gürdeniz, C. (2024). Önsöz. *Vodinalı, H., Erel, H. Bir Vesayet Örgütü Olarak NATO*. Pankuş.
- Haftendorn, H.(2011). NATO and the Arctic: Is the Atlantic Alliance a Cold War Relic in a Peaceful Region Now Faced with Non-Military Challenges?. *European Security* 20 (3). (337-361).
- Helvacıköylü, G. (2021). Rusya’nın Arktik Politikası Yeni Bir Soğuk Savaş Döneminin Habercisi Mi?. F. Güçyetmez (Ed.). *Yeni Küresel ve Ekonomik Rekabet Alanı Arktika* F. Güçyetmez (Ed.). *Yeni Küresel ve Ekonomik Rekabet Alanı Arktika* (103-131). Türkmen.
- Holsti, K.J. (1995). *International Politics. A Framwork for Analysis (Seventh Edition)*. Prentice Hall.
- İncekara, R. & İncekara, B. (2021). Arktik Bölgesinin Ekonomi Politikası. F. Güçyetmez (Ed.). *Yeni Küresel ve Ekonomik Rekabet Alanı Arktika* (7-23). Türkmen.

- Kahraman, Ş.T.F. (2019). Hugo Grotius Anlayışının Uluslararası Uyuşmazlıkların Çözüm Yollarına Etkileri. *M.Ü. Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* C.25, S.2 Prof.Dr. Hakan Baykal Armağanı, (925-947).
- Kanat, S., Kılınç,S., Gürkaynak, M.(2022). Arktika Bölgesi'ndeki Uluslararası Anlaşmazlıklar ve Küresel Isınmanın Bunlara Etkisi. *Eskişehir Orhangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*.17 (3). (s.837-861).
- Karabulut, B. (2012). NATO'nun Dönüşüm Süreci: Askeri Savunma İttifakından Küresel Güvenlik Örgütüne. M.S.Erol (Ed.), *Sıcak Barışın Soğuk Örgütü: NATO "Yeni Tehditler, Konseptler, Arayışlar, Dönüşüm ve Alan Dışı Operasyonlar* (115-147). Barış.
- Kaynakçıoğlu, U. (2023). *Uluslararası Hukukta İklim Değişikliğinin Denizler Üzerindeki Etkisi*. Filiz.
- Kısacık, S. (2021). Arktik Bölgesi Hidrokarbon Kaynakları 21.Yüzyıl Enerji Jeopolitiğinde Devrimsel Değişimlere Sebebiyet Verebilir Mi?. . F. Güçyetmez (Ed.). *Yeni Küresel ve Ekonomik Rekabet Alanı Arktika* (45-103). Türkmen.
- Kissinger, H. (2016). *Dünya Düzeni* (Çev.Sinem Sultan Gül). Boyner.
- Kocaoğlu, Z. (2020). *Kant'ın Ebedi Barış Teorisi Çerçevesinde Uluslararası Düzen İnşası: Wilson İlkeleri ve Milletler Cemiyeti Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atılım Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı.
- Konak, A. (2019). Kırım'ın İlhakı İle Sonuçlanan Ukrayna Krizi ve Ekonomik Etkileri. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, C.4, S.8. (80-93).
- Korkmaz, H. (2021). Küresel Jeopolitik Rekabette Yeni Bir Cephe: Çin'in Arktik Vizyonunu Anlamak. F. Güçyetmez (Ed.). *Yeni Küresel ve Ekonomik Rekabet Alanı Arktika* (131-145). Türkmen.
- Kök, H. (2012). NATO'nun Genişlemesi: Avrasya'da Rusya-ABD Nüfuz Mücadelesi. M.S.Erol (Ed.), *Sıcak Barışın Soğuk Örgütü: NATO "Yeni Tehditler, Konseptler, Arayışlar, Dönüşüm ve Alan Dışı Operasyonlar* (171-199). Barış.

- Küçük, E. (2024). “Bir Daha Asla Yalnız Kalma”: Finlandiya-NATO İlişkileri Çerçevesinde Üyelik Krizi ve Türkiye. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.13, S.13. (1127-1140).
- Kwakwa, Edward (2008). “Uluslararası Topluluk, Uluslararası Hukuk ve ABD: Üçü Bir Arada, İki Birine Karşı ya da Hepsi de Bir”. M. Byers & G.Nolte (Ed.). *ABD Hegemonyası ve Uluslararası Hukukun Temelleri*, S.30. Phoenix
- Mc Luhan, M. & Powers, B. (2020). *Global Köy* (Çev.Bahar Öcal Düzgören). Scala.
- Olsen, A.J. (Ed.) (2020). *Future NATO: Adapting to New Realities 1st.Edition*. Routledge.
- Ovalı, A.Ş. (2022). Türkiye NATO İlişkilerinde Veto Krizleri: Benzerlikler ve Farklılıklar Üzerine Bir Değerlendirme. *Mülkiye VI. Uluslararası İlişkiler Kongresi* (Yayınlanmamış Bildiri). Ankara
- Ovalı, A.Ş. (2024). Türkiye NATO İlişkilerinde Veto Krizleri: Benzerlikler ve Farklılıklar Üzerine Bir Değerlendirme. *A.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C.79,S.1.(137-157).
- Özalp, O.N. (2013). Küreselleşmenin Uluslararası Hukuka Etkileri. *İÜHFM C.LXXI, S.1*. (927-946).
- Öztoprak, İ. (1989). *Uluslararası Hukuk Dersleri I*.
- Pazarcı, H. (2021). *Uluslararası Hukuk*. Turhan.
- Pedlow, G.W.(1998). North Atlantic Treaty Organization. *NATO Strategic Documents 1949-1969*. (312-332).
- Polat, D.Ş. (2020). Kuruluşundan Çöküşüne Milletler Cemiyeti Sistemi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. C.19, S.76. (1950-1967). DOI: 10.17755/esoder.677815.
- Rigaux, F. (2007). Kelsen ve Uluslararası Hukuk (Çev. E.Başkaracaoğlu). *İÜHFM C.LXV. S.1*, (377-412).

- Seethi, K.M. (2023). İsveç'in Kuzey Kutbu'nda Değişen Askeri Stratejisi ve Arktik Jeopolitiği Üzerindeki Etkileri (Çev. K.Kısa). *Tasam*.
- Soysal, M. (2000). İki Kavram: Özerklik ve Tarafsızlık. *Mülkiye Dergisi*, C.24, S.221. (114-121).
- Sur, M. (2013). Birleşmiş Milletler Örgütünün Gelişimi ve Geleceği. *Journal of Yaşar University*. C.8, S.Özel. (2535-2550).
- Şahin, G. (2017). Küresel Güvenliğin Dönüşümü, NATO Bağlamında Kavramsal, Tarihsel ve Teorik Bir Analiz. *Savunma Bilimleri Dergisi*, C.16, S.2.
- Şahin, S. & Türk, A. (2021). Arktik Bölge İçin Uluslararası Ekonomik Düzen. F. Güçyetmez (Ed.). *Yeni Küresel ve Ekonomik Rekabet Alanı Arktika* (23-45). Türkmen.
- Tangör, B.(2009). *Avrupa Birliği Güvenlik ve Savunma Politikasının Gelişimi*. Seçkin.
- Tokatlı, S.G. (2022). NATO'nun Sistem İçerisindeki Dönüşümü ve Geleceği. *UPA Stratejik Affairs*. C.3. S.2. (61-84).
- Vodinalı, H. & Erel, H. (2024). *Bir Vesayet Örgütü Olarak NATO*. Pankuş.
- Watson, A (1987). "Hedley Bul States Systems and International Societies". *Review of International Studies*, 13 (2). (147-153).
- Yeşilçayır, C.(2020). Hugo Grotius'un Doğal Hukuk Düşüncesine Kazandırdığı Paradigmal Dönüşüm. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, S.30. (241-258).
- Yılmaz, H.K. (2023). Uluslararası Hukukun Sorgulanması: Otorite, Uygulanabilirlik, İcra, Güç Dengesi ve Adalet Açmazları. *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi*, Uhusbad Cilt.5, Sayı 2.
- Yüksel, H (2022). *Türkiye'nin NATO'ya Girişi: NATO'nun Türk Dış Politikasına Etkileri, 1949-1974*. Urzeni.

İnternet Kaynakları

- Albayrak, Y. (2023). <https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/kutup/ansiklopedi/isvecin-arktik-stratejisi> <https://barents-council.org/>

Buchanan, E. (2022). Cool change ahead? NATO's strategic concept and the High North, NATO Defence College. <https://www.ndc.nato.int/news/news.php?icode=1680>

Erenel, F. (2022). Finlandiya-İsveç ve Arktik Bölgesi. <https://www.gazetebirlık.com/finlandiya-isvec-ve-arktik-bolgesi>

Gönlübol, M. (2014). *Uluslararası Politika İlkeler-Kavramlar-Kurumlar*. Siyasal. <https://www.siyasalkitap.com/u/siyasalkitap/docs/u/l/uluslararasi-politika-site-pdf-1567507905.pdf>

<https://gazeteoksijen.com/dunya/the-guardian-yazdi-macaristan-isvecin-natoya-girmesini-neden-engelledi-201097>

https://spacelaw.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/p_spacelaw/shaw_International_Law_6th_ed_sources.pdf

<https://tr.euronews.com/2024/03/07/isvec-tarafsizlik-politikasina-son-vererek-resmen-natonun-32-uyesi-oldu>

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/isvec-natonun-resmen-32-uyesi-oldu/3158437>

<https://www.bbc.com/turkce/articles/ckkqld3pe30o>

https://www.iletisim.gov.tr/turkce/dis_basinda_turkiye/detay/turkiye-finlandiyanin-nato-uyeligine-onay-verdi

<https://www.swedenabroad.se/tr/embassies/t%C3%BCrkiye-ankara/guncel/haberler/%C4%B0sve%C3%A7in-nato-%C3%BCyeli%C4%9Fine-ba%C5%9Fvurmas%C4%B1/>

Hudson Institute'de yayımlanan analiz gdh.digital tarafından çevrilmiştir. <https://gdh.digital/abdnin-arktik-hakimiyeti-plani-ve-isvec-ve-finlandiyanin-onemi-36341>

Jonathan M. (2022). “How NATO Will Change if Finland and Sweden Become Members”. <https://www.cfr.org/inbrief/how-nato-will-change-if-finland-and-sweden-become-members>

- Kaşlılar, M.M. (2024). *İsveç Basınında Nato Üyelik Süreci ve Türkiye*.
<https://tudpam.org/isvec-basininda-nato-uyelik-sureci-ve-turkiye/>
- Kösedağı, G.Ç. (2023). <https://medyascope.tv/2023/07/13/acik-oturum-408-nato-zirvesi-ve-isvecin-uyelig-turkiye-ne-kazandi-ne-kaybetti/>
- Kunz, B. (2024). European Allies and The Forthcoming NATO Strategic Concept. NDC Policy Brief. (15-21). <https://www.ndc.nato.int/news/news.php?icode=1606>
<https://www.hudson.org/>
- Malmqvist, A. (2018). NATO Review.
<https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2018/01/11/isvec-ve-nato-23-yillik-iliski/index.html>
- Miller, S. E. (2023). The return of the strategic Arctic. Arctic Yearbook 2022
https://arcticyearbook.com/images/yearbook/2022/Commentaries/6C_AY2022_Miller.pdf
- North Atlantic Treaty (1949). International Journal, 4, 2. www.nato.int
- Pesu, M. (2023). NATO Review.
<https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2023/08/30/mantikli-ama-sasirtici-finlandiyanin-natoya-uzanan-yolculugunu-yakindan-izlemek/index.html>
- Shaw, M. (2008). *International Law. Edition:6*
- Yan, X. , Gronow, A., Malkamaki, A., Yla-Anttila, T., Keller, B., Kivela, M. (2022). The Russian Invasion of Ukraine Selectively Depolarized The Finnish NATO Discussion. *Social and Information Network*. <https://arxiv.org/abs/2212.07861>
- Yücel, G.S. (2023). <https://medyascope.tv/2024/01/24/>